

İDARE DERGİSİ

DÂHİLİYE VEKÂLETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL: 30

TEMMUZ-AĞUSTOS 1959

SAYI: 259

İÇİNDEKİLER

TETKİ KLER :	Sahife
Yeni Köy Kanunu Tasarısının BoşluklarıM. ARIKAN	1
İşten El çektirme Yusuf YAKUBOĞLU	26
Ceza Tatbikat ve Takibatında Memur, Memur Muhtar ÇAĞLAYAN Sıfatının Ceza Hukuku İle Olan Münasebeti	39
Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Rejimi Salih TANYERİ	73
TERCÜMELER:	
Sabitler Nasıl İsticvap Edilmelidirler Ragıp GERÇEKER	96
İdare Redaksiyon Sıtma İle Dünya Ölçüsünde Mücadele Daha Büyük Bir Davaya Başlangıç F. HACIOGLU	103
Adil DÜNDAR	110
İDARİ COĞRAFYA	
Gazipaşa Kazası İdari Coğrafyası İsmail KERAMOĞLU	127

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı	500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı	750 kuruş
_____o_____	

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Mal sandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dâhiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır).

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye devrolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için Dâhiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

Sahibi: Dâhiliye Vekâleti

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

YENİ KÖY KANUNU TASARISININ BOŞLUKLARI

YAZAN:

M. Arıkan

Tabiat düzenini idare eden «Tabii Kanunlar» olduğu gibi, sosyal düzeni idare eden de yine bu tabii kanunlardır. Teşrii uzuvların koyacakları «beşeri» kanunlar «bu tabii kanunlara ne derece yaklaşabilirlerse, sosyal bünyenin inkişafına o derece faydalı olurlar.

Sosyal bünye, dinamik yani daimi bir gelişme halinde olduğu için bu bünyenin gelişmesini sağlayacak beşeri kanunlarında ona ayak uydurması, onunla birlikte değişmesi; tekemmül etmesi zaruridir.

442 sayılı Köy Kanunu, konusu zamanında memleket bünyesinde inkılap yapmış ve köylerin gelişmesine bir hayli hizmet etmiştir. Ancak otuz beş yıllık tabikattan sonra, gelişen cemiyet realitelerine ve yeni telâkkilere uymayan tarafları çoğalmış, bu sebeple bu kanunda değişiklikler yapmak zarureti belirmiştir. Bu maksatla hazırlanan yeni Köy Kanunu Tasarısı birkaç yıl önce Büyük Millet Meclisine sevk edilmiş ise de bu güne kadar kanunlaşması mümkün olmamıştır.

Yeni kanunlar çıkarılırken; bunların, yukarıda belirttiğimiz gibi, cemiyet realitelerine ve gelişmelerine uygun olması, bunun için de eski kanunların boşlarını doldurması ve yeni boşluklar ihtiva etmemesi lâzımdır. Yeni bir kanun meydana getirilirken ihtiyaçların zaruriliği nispetinde acele edilmeli, bununla beraber eski deyimle «efradını cami, ağyarını mâni» bir eser vaazı için tasarı üzerinde esaslı düşünölmeli, münakaşa edilmeli zaman ve zemine en uygun mükemmel bir düstur bulunduktan sonra kanunlaşmalıdır.

Yeni köy kanunu tasarısının bu bakımdan bir an önce kanunlaşmasını temenni etmekle beraber üzerinde esaslı olarak düşünölmölş işlenmesini zaruri bulmaktayız.

İmdi incelememizi yaparken şu sırayı takip edeceğiz.

- I — 442 sayılı köy kanununun getirdiği yenilikler ve iyi tarafları,
- II — 442 sayılı köy kanununun boşlukları,
- III — Yeni köy kanunu tasarısının ihtiva etmesi lâzım gelen hükümler,

IV — Yeni köy kanununun tasarısının ihtiva ettiği hükümler «bunun iyi tarafları ve boşlukları»,

V — Yeni köy kanunu tasarısının boşlukları nasıl doldurulmalıdır?.

I— 442 Sayılı Köy Kanununun Getirdiği Yenilikler Ve İyi Tarafları:

Cumhuriyetten önce köye bir tüzel kişilik tanınmış değildi. Halbuki köy topluluğu fiilî olarak mevcut bulunmakla köyün mahalli müşterek* ihtiyaçları yine köylüler tarafından örf ve âdetlerine göre kendi aralarında yapılan salma ve imecelerle görülmekteydi. Bu ise kanunsuz ve disiplinsizdi. Kontrolenden uzaktı. Bu sebeple yeter derecede verimli değildi.

1924 yılında yürürlüğe giren 442 sayılı kanun köy idaresinde bir inkılap yarattı: Köye tüzel kişilik verdi. Köy bütçesi ihdas etüde. Köy gelirleri, kanunda yazılı mahalli müşterek köy ihtiyaçları (mecburî ve ihtiyari köy işleri) için sarf edilmeğe başlandı. Köy hesaplan hükümetin murakabesine tâbi tutuldu.

Köy teşkilatı bu tüzel kişiliğe göre kuruldu. Köy bütçesinin hazırlanma, kabul ve tasdik makamları belli edildi.

Köyün başında bulunanlar yaptıkları görevi kötüye kullanma ve savsaklamalardan ötürü devlet memurları gibi kovuşturulmaya tâbi tutuldular.

Netice olarak bu kanun sayesinde köylerimiz hudutları bedii, teşkilatlı, disiplinli birer varlık olarak bir hayli kalkınma imkânlar buldular.

II — 442 Sayılı Köy Kanununun Boşlukları :

Bununla beraber gerek yürürlüğe konulduğu zaman bünyesinde meknuz olup o zamanki şeraitte belli olmamakla beraber zamanla beliren ve gerekse ahvalin değişmesi ve gelişmesiyle yeni ihtiyaçların doğması, yeni mevzuata ve demokratik icaplara uygun olmak mecburiyeti dolayısıyla kendini gösteren kanunun birçok boşlukları müşahede edilmekte gecikmedi. Bu boşlukları şöylece sıralıya biliriz:

I — Köy teşkilâtında:

a) Disiplinsizlik: Köy teşkilâtı esas itibariyle muhtar, ihtiyar meclisi ve köy derneğinden ibarettir. Muhtarı ve köy ihtiyar meclisini ayrı ayrı köy derneği seçer. Bu iki kuruluş arasında ihtilâf çıkarsa nasıl halledilecektir? Bunlardan daha üstün olması gereken Köy Derneğine kanunda

esaslı bir vazife verilmediği gibi bu derneğin nasıl kurulacağı, nasıl toplanacağı ve nasıl çalışacağı bir esasa bağlanmamıştır. Bu sebeple demek vazife siz ve çok defa vazife dışı işlerle uğraşan asayiş bozucu bir kalabalıktan (foule) daha öteye geçememiştir. Muhtarla ihtiyar meclisi arasındaki ihtilâflar da süregelmiştir.

b) Süreksizlik: Amme hizmetinin en esaslı niteliklerinden birisi, kesintisiz, sarsıntısız sürekli olarak işlemesidir. Köy idaresi de bir amme hizmeti olduğuna göre aynı niteliğin bu idarede de bulunması lâzımdır. Halbuki bu niteliğin bu idarede köklü olarak bulunmadığı görülmektedir. Muhtar istifa eder, vekili belli değildir, birinci azaya verilmek istenir, almaz veya diğer azalar daha ehildir, verilemez. Velhasıl yeni muhtar seçilinceye kadar köy başsızdır.

İhtiyar kurulu üyeleri toplantıya gelmezler; çoğunluk hasıl olmaz; köy işleri için gereken kararlar alınmaz. Kanunda bir sarahat olmamakla beraber cezalandırılmak için mülkiye âmirine muhtar tarafından şikâyet edilir; tahkikat tetkikat yapılınca kadar hizmet aksar.

2 — Köy Bütçe Tatbikatında:

a) Bütçenin hazırlama, kabul ve tasdik işlerinin intizamsızlığı: Bütçe ihtiyar meclisi tarafından hazırlanır; muhtar ve imam aylığı veya yıllığı demek tarafından tespit olunur. İhtiyar meclisi demeği toplayamazsa işler gecikir; veya üç beş kişi toplayarak dernek toplanmış gibi bir karar yapar. Birinci şıkta görev aksar; ikinci şıkta kanunsuz hareket edilmiş olur.

Bundan başka köy bütçesinin muhtar ve imam aylık veya yıllığından daha önemli işleri vardır; bunlara tahsisatı ihtiyar meclisi ayırır.

Belediye bütçelerini en büyük mülkiye âmiri sıfatıyla nahiye müdürü tasdik ederken köy bütçeleri kaymakam tarafından tasdik olunur. Bu da idari vesayet makamlarının köy bütçelerini yeteri derecede kontrol edememesi sonucunu doğurur.

b) Köy gelirlerinin köy ihtiyaçlarını karşılamaması (köy gelir kaynaklarının mahdut oluşu) (verimsizlik)

c) Salmanın üzerine düşülmesi. Bunun yukarı haddi belli olduğundan köy gelirlerinin mükelleflerden gelirleriyle mütenasip olarak alınmaması (adaletsizlik).

ç) İmece disiplinsizliği: İmece azami miktarının; mükelleflerinin, istisnaların, çalışma zaman ve mahsup şekillerinin açıkça tespit edilmemiş olması.

d) Köy mecburî işlerinden köy idaresinin yapacağı mecburi işlerle köyde oturan şahısların yapacağı mecburî işlerin birbirinden ayırt edilmemiş olması.

e) Bütçenin uygulanmasında: Gelir tahakkuk, tahsil memurluklarının ve muhasip ve veznedarlığın ve aynı zamanda masraf tahakkuk memurluğu ve ita amirliğinin tek kişide (muhtarda) toplanmış olması, bu sebeple birçok köy gelirlerinin tahakkuk dışı kalması veya tahakkuk edenlerin zamanında tahsil edilememesi.

f) Tahsilât işlerinin tahsilât tekniği esaslarına uygun olmaması: Zamanında yapılmayan tahsilât için hacze iki katının alınması ağır olduğundan bu usulün az uygulanması ve yine imeceye gelmeyen mükellefe ceza verilmesi, mükellefiyetinin mahsup edilememesi.

g) Yukarıda (e) fıkrasında belirtildiği üzere bütçenin uygulanması tamamıyla muhtarda olduğundan bu halin bir çok suiistimallere müsait bulunması ve ihtiyar meclisi murakıp durumda olmakla muhtarla ihtiyar meclisi arasında bütçe sarfiyatında daimî ihtilâflar çıkmakla beraber muhtarın iki aza ile anlaşması halinde bir çok suiistimallerin gizli kalabilmesi.

III — Yeni köy kanunu tasarısının ihtiva etmesi lâzım gelen hükümler:

Şu yukarıdaki izahatımıza göre yeni tasarının ihtiva etmesi lazım gelen hükümlerin hangi esaslara istinat etmesi gerektiğini şöylece sıralayabiliriz:

1) Köy teşkilâtı, birbirini murakabe edecek ve muhtelif kademeler arasında çatışmalara meydan vermeyecek, vazife bölümü ve hiyerarşik esasa müstenit, mahallî amme hizmetinin kesintisiz, sarsıntısız işlenmesini sağlayacak şekilde kurulmalıdır.

2) Gelirlerin hakikate en yakın olarak tahmini ve masrafların köyün hakiki ihtiyaçlarına en uygun şekilde yer alması için bütçenin tanzim, kabul, tasdik mercilerinin belirtilmesi; köy gelirlerinin verimli ve adaletli olarak tespiti; tahsilât ve masrafların maliye ve muhasebe tekniği esaslarına uydurulması gerekir.

IV— Yeni köy kanunu tasarısının ihtiva ettiği hükümler (bunun iyi tarafları ve boşlukları): (x)

Yeni köy kanunu tasarısının ihtiva ettiği hükümleri bu bakımdan inceleyelim:

I— Köy teşkilâtında:

A) Köy Derneği:

442 sayılı kanun köy idarelerinin uzuvlarını Köy Demeği, Köy İhtiyar Meclisi ve Muhtar olmak üzere tespit etmişti.

Yeni köy kanunu tasarısı, ihtiyar meclisini karar ve murakabe, muhtar ise temsil ve icra uzvu olarak kabul etmiş ve fakat köy derneğini uzuvlar arasından çıkarmıştır.

Mucip sebepler lâyihasından anladığımızı göre «Esas vazifesi köy muhtarıyla ihtiyar meclisi azalarını ve köy imamını seçmekten ve muhtarla imamın ücretini tespit, ihtiyarî işlerden lüzum görülenleri mecburî işler arasına almak gibi kendisine tali vazifeler verilmiş bulunan ve fakat sur eti teşekkülü kanunla tanzim edilmemiş ve bu sebeple işlemez bir halde kalmış ve otuz bir senelik tatbikatta faydası da görülmemiş bulunan köy derneğinin, tasarıda yer almasına lüzum hissedilmemiş ve bu sebeple köy hükmî şahsiyetinin köy ihtiyar meclisi ile köy muhtarından ibaret iki uzuv tarafından temsil ve idare edilmesi realite ve maksada daha uygun • görülmüştür.»

Tenkrit:

Köy derneğine mahdut vazifeler verildiği ve kuruluş ve işleyiş tarzının kanunla tanzim edilmemiş olduğu bu sebeple derneğin çalışamaz veya yanlış istikametlerde çalışır bir durumda bulunduğu doğrudur.

Ancak 442 sayılı kanunla ihdas edilen köy derneği bir ihtiyacın neticesi idi. Bu gün bu ihtiyaçlardan muhtar ve imam aylıklarının tespiti ve köy işlerinin sıraya konması ehemmiyetlerini muhafaza etmekle beraber yeni icaplar muhtar ve ihtiyar meclisine verilmesi mümkün ve doğru olmayan ve bunlardan daha üstün bir mercie verilmesi uygun bulunan yeni ihtiyaçlar, yeni vazifeler meydana çıkarmıştır: Köy çalışma programını yapmak, köy bütçe ve kesin hesabının kabulü, muhtara izin vermek ve muhtar vekilini seçmek, muhtar hakkında kifayetsiz karar vermek, gayrimenkul malların alım satım inşasına veya kullanma şeklinin değiştiril-

meşine karar vermek, tarifeleri ve yıllık imece miktarını tespit, vazifeli muhtara verilecek harcırah ve yevmiye miktarını tespit ara muhtarının seçilmesi, ivazlı ve şartlı hibe ve vasiyetlerin kabulü, köyde pazar ve panayırların açılma günleri hakkında karar almak, muhtarla ihtiyar meclisi arasındaki ihtilâfların halli, ihtiyar meclisi kararlarına karşı vaki şikâyetlerin halli, vergilerin taksit ve imece çalışma zamanlarının tespiti, köy ihtiyar meclisinin seçilmesi gibi...

Bu vazifeleri yapacak bar uzva ihtiyaç vardır. Fakat bu uzuv halen mevcut olduğu şekilde köy demeyeği olamaz, ya bunu şekillendirmen (disipline etmeli) veya bunun yerine başka bir uzuv koymalıdır. Tasarı bu vazifelerin bir çoğunu ihtiyar meclisine tevdi etmiş ise de bunlardan bir kısmı mahiyetleri icabı ihtiyar meclisine verilemez (muhtarla ihtiyar meclisi arasındaki ihtilâfların halli, ihtiyar meclisi kararlarına karşı şikâyetlerin halli gibi), bir kısmı için de dört kişilik ihtiyar meclisi zayıf bir kuruluştur (köy çalışma programını yapmak, köy bütçe ve kesin hesabının kabulü, muhtara izin vermek ve muhtar vekilini seçmek, muhtar hakkında kifayetsiz kararı vermek, gayrimenkul mallar hakkında karar vermek, tarife ve imece miktarını tespit, muhtar harcırah ve yevmiesini tespit ilh... gibi).

Bunlardan bir kısmının murakabesi idari vesayet makamlarına verilebilirse de idari vesayet müessesesi tali bir müessesesidir. Asıl olan şahsiyetin işlerini kendi elemanları ve kendi iradesi ile görmesidir. Vesayet ancak şahsiyetin âciz kaldığı veya tehlikeli tasarruflara giriştiği zamanlarda müdahale eder. Ve müdahale belirli hallerde olur. Binaenaleyh köy tüzel kişiliğine ait bu kadar önemli işleri kendi içinden çıkarılmış bir uzva gördürmek mecburiyeti vardır. Gerek hukuki ve demokratik zaruret ve gerekse realite ve maksat icabı... Bu uzvun ne olacağı hususundaki şahsî kanaatimiz daha aşağılarda arz edilecektir.

B) Köy İhtiyar Meclisi:

a) Kuruluşu: 442 sayılı kanun ihtiyar meclisinin nüfusu (1000) e kadar köylerde dört, binden fazla köylerde altı kişiden ibaret olacağı kabul etmişti. Tasarı ise böyle bir ayrılık gözetilmemiş, nüfusu ne olursa olsun bütün köylerde dört kişiden mürekkep olacağı deriş edilmiştir.

Esbabı mucibesi: «Nüfusu ne olursa, olsun bütün köylerde bu kanunun uygulanması prensip olarak kabul edilmiş ve 5672 sayılı kanun dahi seçim hususunda bütün köyler arasında bir ayrılık gözetmemiş olduğuna göre...»

b) Toplantı ve karar nisabı: Tasarı toplantının mürettep azanın ekseriyetiyle açılacağına, çoğunlukla karar verileceğine, reylerin eşitliği halinde muhtarın bulunduğu tarafın çokluk sayılacağına, üst üste ve mazeretsiz olarak dört defa toplantıya gelmeyen muhtar ve aza ile fiili askerlik hizmetine alınmış olan azanın istifa etmiş sayılacağına dair hükümler koymuştur.

c) Tasarıda ihtiyar meclisine verilen vazifeler:

- 1 — Köy hizmetleriyle ilgili her hususta karar vermek,
- 2 — Muhtarla köy tüzel kişiliği davacı- davalı duruma düştüğü takdirde mahkemede köyü temsil edecek başka bir şahsı seçmek,
- 3 — Köy bütçesi ile kesin hesabını tanzim,
- 4 — Köy tembih ve yasaklan koymak ve bunlara riayet etmeyenleri cezalandırmak,
- 5 — Pazar ve panayırları açılma ve kapanma zamanlarına tayin, hibe kabulü, alım - satımlar hakkında karar ittihazi,
- 6 — Köylüler arasındaki (100) liraya kadar hukuki ihtilafları halletmek...

c) İhtiyar meclisi kararlarının idare heyetince tetkiki: Tasanda, vazife ve salahiyet dışında veya kanun ve nizamnamelere aykırı olarak ittihaz edilen ihtiyar meclisi kararları ilgili idare heyetince tetkik olunarak kesin bir karara bağlanacağı hükmü konmuştur.

Tenkrit:

a) Nüfusu ne olursa olsun bütün köylere eşit sayıda ihtiyar meclisi azası tanımak demokratik icaplara uygun ve benzer müesseselerin benzer kuruluşlarına mütenazır değildir. Milletvekili sayısı, genel meclis azası, belediye meclisi azası sayılan nüfusa göre hesaplanırken köy idaresinde bu ölçüden vaz geçilmesi genel kaideye aykırı düşer. Tasarının «bütün köylere uygulanması» ve «5672 sayılı kanunun seçim hususunda bütün köyler arasında tefrik gözetmemiş olması» bu aykırılığı gerektirecek birer esbabı mucibe olamaz. 5672 sayılı kanun seçim şekline taalluk eden bir formalite kanunudur, aza sayısı ile bir ilgisi yoktur.

b) Üst üste ve mazeretsiz olarak dört defa toplantıya gelmeyen muhtar ve aza hakkında istifa etmiş kararının kimin tarafından alınacağı tasanda yer almamıştır.

e) İhtiyar meclisine verilen bazı vazifeler bu meclisin takati dışındadır: Köy hizmetleriyle ilgili her hususta karar vermek, bütçe ve kesin hesabı karara bağlamak, gayrimenkuller hakkında karar itti hazı, pazar ve panayır açılması hakkında kara itti hazı gibi...

ç) Vazife ve salâhiyet dışında veya kanun ve nizamnamelere aykırı, olarak itti haz edil en ihtiyar meclisi kararlarının idare heyetince tetkik olunarak kesin bir karara bağlanması köylerle idare arasında bir çok ihtilafların doğmasına, idare heyetinin işlerinin çoğalmasına, köy işlerinin aksamasına sebep olacaktır.

d) «İhtiyar meclisi» deyimi de hatalıdır. Bir topluluğa meclis diyebilmek için bu topluluğun celse akdedebilecek, içinden başkan, başkan vekili, kâtipler ve encümen seçebilecek çoklukta olması lâzımdır. Dört kişilik bir topluluk meclis sayılmaz.

C) Muhtar:

Vazifeleri: Tasarı ile muhtara verilen köy ödevleri şunlardır:

1 — Köy bütçesine giren ödenekleri senet karşılığı yerlerine harcayacak ve senetleri ita âmiri sıfatıyla imzalayıp saklayacaktır.

2 — Beş yüz liradan fazla parayı Ziraat Bankasında köy namına açılacak hesaba yatıracaktır.

3 — Ücret ve hakları köy bütçesinden ödenen kâtip, bekçi, çoban (danacı, sığırtmaç) gibi (imam hariç) köy adamlarını tayin ve işten çıkarmak. Bekçilerin tayin ve işten çıkarılma muameleleri Vali veya Kaymakamın tasdi kiyle tekemmül edecektir.

4 — On beş günden fazla vazifesinden ayrılmasını icap ettiren ahvalde mahallin en büyük mülkiye âmiri izin verecektir.

5 — Yolsuz veya hizmet dışı masraflar muhtar ve ihtiyar meclisi azalarından mütealiyen ve müteselsille ve amme alacaklarının tahsili usulü hakkındaki kanuna göre mâliyece tahsil ve köy sandığına irat kayd olunacaktır.

6 — Muhtar vekilliği: Muhtar, işten el çektilir, mevkufiyet, muvazzaf hizmet harici askere alınma ve izin gibi geçici sebeplerle işinden ayrıldığı takdirde birinci aza Muhtar Vekili sıfatıyla kendiliğinden vazife görecektir ve keyfiyeti mahallin en büyük mülkiye âmirine yazı ile bildirecektir. Bu gibi hallerde muhtar vekili çalıştığı müddete ait muhtarlık ücretini alabilecektir.

7 — Muhtarın köylüye faydalı olmayan muameleleri: 442 sayılı köy kanununun 40. maddesine göre Kaymakam, köy muhtarının köylüye faydası olmayan kararlarını bozabilirdi. Fakat onun yerine kendiliğinden karar veremezdi. Kararı yine köylü verirdi. Tasarıda muhtarın muamelelerinin en büyük mülkiye âmirinin talebi üzerine idare heyetince tetkik olunarak karara bağlanacağı kabul edilmiştir.

3 — Umumun yiyip içmesine, yatıp kalkmasına, yıkanmasına mahsus yerlerin temizliğini kontrol ve temin.

Tenkrit:

1 — Sarfiyat: Muhtarın masrafları kendisinin yapması yani hem tahakkuk memuru, hem muhasip, hem ita âmiri olması muhasebe usulü prensiplerine aykırıdır.

2 — Muhtarın tahsildar ve veznedarlığı da (ita âmiri olması hasebiyle) yine aynı prensiplere aykırıdır.

3 — Köy adamları arasında «muhasebeci» zikredilmemiştir. Halbuki belediyelerden daha zengin köylerimiz vardır. Ve bunlar sorumlu muhasip tutabilirler.

4 — Muhtara mülkiye âmirinin resen tek başına izin vermesi demokrasi prensiplerine aykırıdır.

5 — Birinci fıkraya göre köy bütçesine giren ödenekleri yerlerine harcayacak muhtar olduğu halde yolsuz veya hizmet dışı masraflar muhtarla birlikte ihtiyar meclisi azasına da ödettilmektedir. Yetkisiz mercie sorumluluk yüklemek hukuk prensiplerine aykırıdır.

6 — Muhtarın işinden ayrılmasının uzaması halinde birinci azanın muhtar vekilliği yapmaya devam etmesi hukukî ve pratik değildir. Birinci aza, tesadüfen fazla rey almakla birinci aza olmuştur. Onu seçen halk muhtar vekilliği yapmaya devam etmesi hukukî ve pratik değildir. Bundan başka azaların içinde muhtar vekilliğini ondan daha iyi yapacaklar bulunabilir. Hatta tabrikatta çok zaman muhtar vekilliğini diğer azadan birine vermek için birinci azaya azalıktan istifa etmek mecburiyeti düşmektedir.

7 — Muhtarın köylüye faydalı olmayan kararlarının, mülkiye âmirinin talebi üzerine idare heyetince tetkik olunarak karara bağlanması da demokratik idare prensiplerine ve realitelere uygun değildir. Muhtarın bu çeşit kararlarının yine köylü tarafından düzeltilmesi hakkındaki mevcut kanundaki prensip daha doğrudur, (ancak bu köylü kim olacaktır? Bunu da ilerde zikredeceğiz.)

Bu hüküm realitelere de uygun değildir. İhtiyar meclisi varken muhtarı doğrudan doğruya idare heyetiyle karşı karşıya koymak mahzurludur. İhtilâflara yol açar.

8 — Umumun yiyip içmesine, yatıp kalkmasına, temizlenmesine mahsus yerlerin temizliğini kontrol ve temin güzel bir kaide olmakla beraber belediye reisleri gibi muhtara da doğrudan ceza kesmek yetkisi tanımak uygun olurdu.

D) Seçim:

1 — Tasarıya göre seçimler dört yılda bir yapılacaktır.

2 — Askerler, subaylar seçime iştirak edemeyeceklerdir.

3 — Muhtar ve aza olabilmek için 442 sayılı kanundaki on sekiz yaşını bitirmiş olmak yerine yirmi iki yaşını bitirmiş olmak şartı konulmuştur.

4 — İhtiyar meclisinde içtimai caiz olmayan akrabalar arasına büyük ana ve büyük baba da dahil edilmiştir. Rey sayısının eşitliği halinde kura çekilecektir. Bu derecedeki yakınlar muhtarla birleştiği takdirde aza seçilen kimse yedekte kalacaktır.

5 — Seçilme ehliyetini haiz olmadıkları halde seçilmiş olanlar veya sonradan ehliyeti kaybedenler veya mecliste birleşmesi caiz olmayanlar, kaza seçim kurulu kararıyla vazifelerinden uzaklaştırılacaklardır.

6 — Adli kurulca seçimin iptali halinde :

a) Sadece muhtar seçimi iptal edilmişse yeni muhtar seçilinceye kadar muhtarlık vazifesini en çok rey alan aza göreceklerdir.

b) İhtiyar meclisi azalarının seçimi iptal edilmişse vali veya kaymakam köyde seçilme ehliyetini haiz kimseler arasından dört kişiyi aza olarak muvakkaten vazifelendirecektir.

7 — Seçim devresinden önce muhtarlığın veya azalığın inhilâli :

a) Muhtarlığın inhilâli halinde azalardan en çok rey almış olan birinci aza kendiliğinden muhtar olacaktır. Bu da inhilâl ederse muhtarlığa ikinci aza gelecektir, yine inhilâl olursa yeni muhtar seçimi yapılacaktır.

b) İhtiyar meclisinin boşalan azalıklarına yedeklerin getirilmesinden, sonra dahi ekseriyetin sağlanamaması halinde, noksan asil ve yedek azalanın tamamlanması için yeniden seçim yapılacaktır.

c) Muhtarlığın inhilâlinde birinci aza, azalıkların inhilâlinde muhtar bir hafta içinde bir taraftan seçim kuruluna bir taraftan mülkiye âmirine' haber vereceklerdir.

8 — 5672 sayılı kanunla köy kanununa eklenen 3. cü madde ile köy seçimlerine ait masrafların Özel İdare bütçesinden ödenmesi esası kabul edilmiştir. Tasanda seçim masraflarının Devlet bütçesinden ödeneceği, ara seçimleri masraflarının ilgili köy bütçesinden ödeneceği kabul edilmiştir.

Tenkrit :

1—5. sıralardaki esaslar doğru düşünülmüştür.

6. sıradaki seçimin iptali halinde :

a) Muhtar vekilliğini otomatikman 1. ci azaya vermek buna büyük kıymet izafe etmek olur. Bu aza muhtar vekilliğini yapacak kabiliyette olmayabilir.

b) İhtiyar meclisi azalarının seçimi iptal edilmiş ise Vali veya Kaymakamın köyden (4) kişiyi aza olarak muvakkaten vazifelendirmesi mahdut hallerde müdahalesi lazım gelen vesayet makamına fazla bir müdahale durumu doğurduğu gibi bu makam için fuzuli bir külfet de olur.

7—a) Seçimden önce muhtarlığın inhilâli halinde otomatikman 1. ve 2.ci azalara muhtarlık vermek hem demokratik prensiplere aykırıdır ve hem de maslahata uygun düşmez. Bu husustaki gerekçelerimiz yukarıda açıklanmıştır.

S — Demokratik icaplar seçim masraflarının esas itibariyle köy sandığından ödenmesini icap ettirir ise de köylerimizin çoğunun bütçelerine bu masraflar ağır bir yük teşkil edeceğinden sırf bu yükü tahfif maksadı ile bu masrafları Devlet üzerine almıştır. Ancak ara seçimleri masraflarını yine köy bütçesine yükleyerek bu prensipten de ayrılmıştır. Bu, sık sık istifalara ve ara seçimlerine mâni olmak kaygısı ile vaz edilmiş bir hüküm olmalıdır. Bununla beraber istifa edecek şahıslar kendileri için bu istifayı zaruri gördükleri anda bu masrafların ödenme mahallini hiç bir zaman düşünmeyeceklerdir. Buna karşılık sık sık ara seçimi yapılmaması için 1. ci ve 2. ci azalara otomatikman muhtarlığın intikalı düşünülmüş ise de bu da yukarılarda birkaç defa arz ettiğimiz gibi mahzurlar doğurmaktadır.

E — Köy adamları:

Tasan köy adamları tabiri ile bir nevi (köy memuru) statüsü vaz etmiştir. Ancak bunlar sayılırken imam, bekçi, çobandan bahsedilmiş diğer köy adamlarından bahsedilmemiştir. Meselâ köylerin de artık birer muhasibe ihtiyaçları vardır kanaatindeyiz.

2 — Köy bütçesinde :

A — Bütçe ve kesin hesap :

1 — Tasarıya göre köy bütçesi Devlet bütçesi ile aynı zamanda yürürlüğe girecektir.

2 — Bu tarihten iki ay önce tanzime başlanacak, en büyük mülkiye âmirinin aynen veya tadilden tasdikinden sonra mer'î olacaktır. Mülkiye âmiri işbu idari vesayet yetkisini kanunla muayyen hallerde kullanabilecektir.

3 — Kesin hesap, hesap devresinin bitmesinden iki ay zarfında tanzim edilerek mülkiye âmirinin tasvibine arz edilecektir.

4 — Bütçenin ve kesin hesabın tanzim, tasdik ve tatbiki usulleri ile sair hesap muameleleri Dahiliye vekâletince bir nizamname ile tespit edilecektir.

Tenkîit :

2. ci maddedeki bütçenin 4 kişilik ihtiyar meclisi tarafından tanzim ve kabulü bir senelik köy mukadderatını nispeten zayıf bir kurula vermek oluyor. Mülkiye âmiri de kanunla mahdut hallerde müdahale edeceğine göre bütçenin kabul yetkisini daha geniş bir köy kuruluşuna vermek uygun olur.

B — Köy gelirleri :

a) Gelir çeşitleri :

Tasarı ile salma kaldırılmıştır. Yeni gelirler ihdas olunmuştur:

1 — Köy kalkınma payı: Köy sınırları içinde bulunan Devlet ve Özel idare gelirlerinin bir misli fazlası ile tahsil edilecek miktar.

2 — 4759 sayılı İller Bankası kanununun 19. cu maddesine göre Bankanın safi kârından köyler namına ayrılmakta olan % 50 köy payı,

3 — 1454 sayılı kanunun 13. cü maddesine göre arazi vergisi tahsilatından ayrılıp 2871 sayılı kanunun 4. cü maddesi gereğince Özel İdareler tarafından Ziraat Bankasına teslim edilen % 6 ana hissesi,

4 — Kantariye: Her yüz kiloda 5 kuruş.

5 — Genel ve katma bütçelerle Özel İdare ve Belediye bütçelerinden ve İktisadî devlet teşekküllerinden yapılacak her çeşit yardımlar,

- 6 — 1003 sayılı kanuna göre hizmet mukabili alınacak numerotaj resmi,
- 7 — İstikrazlar.
- 8 — Pazar ve panayır kurulan köylerde beher metrekaşe için günde 10 kuruşu geçmemek üzere işgaliye resmi,
- 9 — Dahiliye: % 2.5
- 10 — Yapı izin harçları,
- 11 — Müşterek çobanın, sığırtmacın ve danacının hizmetleri karşılığı hayvan başına alınacak para ve mahsul,
- 12 — Köy Balıkhanesi varsa bunun geliri,
- 13 — Düğünlerden ve eğlence yerlerinden alınacak ücretler,
- 14 — Köy idaresince ifa olunacak sair hizmetlere mukabil alınacak ücretler,
- 15 — Sulama sularının tevzi karşılığı olarak herkesin istifadesi nispetine göre alınacak paralar,
- 16 — Devlet bütçesine her sene konulacak köy kalkınma payı,
- 17 — İmece (senede en çok 8 gün)

Tenkıt:

Salmanın kaldırılmasında isabet vardır. İndi bir matrah ölçüsü olan (hal ve vakit) in adaletli olarak tespiti çok zor ve münakaşalar mucip olduğu gibi azami haddinin 20 lira olması da verimliliği baltalamakta idi.

Diğer gelirlerde isabet olmakla beraber 1. ci sıradaki köy kalkınma payının bilhassa Devlet gelirleri ile ilgili kısmındaki nispetlerinin tadil edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bir de (iskele resmi) ilâve edilmelidir.

b) Köy gelirlerinin tahakkuk ve tahsil şekli :

Tasarıya göre :

1 — Köy payları ile diğer bazı gelirler ilgili daire ve müesseselerce asıllarına müteallik usul ve kaideler dahilinde ve asılları ile birlikte tahsil olunacaktır.

2 — Bazı resim ve harçların azami hadleri her sene Vilâyet idare heyetlerince tespit olunacak ve köy ihtiyar meclisleri de buna göre bir tarife tanzim edeceklerdir.

3 — Köy idaresince tahsil edilecek vergi, resim, harç, ücretler ve para cezalarını ve köy ihtiyar meclisince uzlaştırma yolu ile verilen kararlara göre ödenmesi icap eden parayı vaktinde ödemeyenlerden bu para haczen tahsil olunacaktır.

Haciz kararı ihtiyar meclisi tarafından verilecek, muhtar tarafından ilgiliye tebliğ olunacak haciz kararlarına ve tebligata belli süre (10 gün) içinde itiraz edilebilecektir. İtirazın reddi veya sürenin bitiminde ödeme emri icra mevkiine konarak muhtar tarafından haciz muamelesi icra olunacaktır.

Tenkrit:

Tahsil edilen paraların köy sandığına nasıl aktarılacağı yani köy vezne işleri belirtilmemiştir. Muhtar kısmında muhtarın vazifeleri sıralanırken (muhtarın 500 liradan fazla parayı Ziraat Bankasında köy namına açılacak hesaba yatıracağı) fıkrasından köy vezne işlerinin muhtar tarafından yapılacağı anlaşılmakta ve tahsildarlığın da açıkça belirtilmemekle beraber haczin icrası tabirinden muhtar tarafından yapılacağı neticesi çıkarılmakta ise de bu taktirde yukarılarda arz ettiğimiz gibi hem tahsildarlığın ve hem de veznedarlığın muhtara verilmesi bir çok mahzurlar tevhit edecektir.

C — Köyün giderleri:

Tasarıda köy parasının mecburi ve ihtiyari olarak sarfi esası kaldırılmış, köy hizmetlerine ve köy muhtarı ile köy adamlarının ücretlerine harcanacağı belirtilmiştir.

Tenkrit :

Çalışma programından bahs olunmamıştır.

V — Tasarının boşlukları nasıl doldurulmalıdır ?

Bu bölümde önce tekliflerimizi sonra bu teklifimizin yukarıda tenkit ettiğimiz hususlara cevap verip vermediğini ondan sonra da bu teklifimiz^ karşı yöneltilebilecek tenkitlere vereceğimiz cevaplan inceleyerek yazımıza son vereceğiz.

A — Tekliflerimiz:

Kuruluş bakımından:

1 — Köy Meclisi:

a) kuruluşu:

Bir (köy meclisi) kurulmalıdır. Bu meclis ne köy derneği gibi başı boş (disiplinsiz) ve görevsiz ne de ihtiyar meclisi gibi verilecek görevlerin ağırlığı altında ezilecek derecede zayıf olmayacaktır.

Köy meclisi köy seçmenleri tarafından seçilmiş belediye meclisine mütenazır bir meclis olacaktır. Meclise seçilme ehliyeti ve mecliste birlikte bulunamayacaklar halen tasarındaki kabul edilen şekildedir. Bu meclisin aza sayısı şöyle teşkil olunacaktır :

1	ilâ 300 nüfuslu köylerde (4) kişi			
301	» 500	»	»	(6) »
501	» 1000	»	»	(8) »
1001	» daha fazla«	»	»	(10) »

h) Vazifeleri:

- 1 — Köy çalışma programını yapmak.
- 2 — Köy bütçesini ve kesin hesabını kabul etmek.
- 3 — Köy encümenini seçmek.
- 4 — Devre arası muhtarını seçmek.
- 5 — Muhtara bir haftadan fazla izin vermek ve muhtar vekilini seçmek.
- 6 — Muhtar hakkında kifayetsiz karar vermek.
- 7 — Gayri menkul malların alım, satım, inşasına veya kullanma şeklinin değiştirilmesine karar vermek.
- 8 — Tespiti köy idaresine bırakılmış tarifeleri ve her şahsın yıllık imece miktarını tespit.
- 9 — Muhtarla köy encümeni arasındaki ihtilâfları halletmek.
- 10 — Mütalâa ve temenni kararları.
- 11 — Muhtara, İmama ve köy aylıklı adamlarına verilecek ücretleri tespit (Kadro).

12 — Özel kanunlarında ödeme süresi gösterilmemiş köy gelirlerinin ödeme süresini ve imce çalışma ayını tespit.

13 — Muhtara verilecek harcırah ve yevmiye miktarını tespit.

14 — İvazlı ve şartlı hibe ve vasiyetlerin kabulü.

15 — Pazar ve panayır açılmasına karar vermek, (yetkili mercilerden tasdik edilmek şartıyla)

c) Çalışma tarzı :

Köy meclisi olağan olarak yada iki defa toplanacaktır: Ocak ve Mayıs aylarında. Toplantı 10 gün devam eder. Lüzum görülürse meclisin müracaatı üzerine kaymakam tarafından 10 gün daha uzatılabilir. Meclisi toplantıya muhtar davet eder. Toplantılar mürettep sayının çoğunluğu ile açılır. Arka arkaya üç toplantıya mazeretsiz gelmeyen aza meclis kararı ile müstafi addolunur. Aza köy alım satım vesairesine katılamaz. Kendisi veya akrabası ile köy arasındaki anlaşmazlıkların müzakeresinde müzakereye katılamaz.

Muhtarın, encümenin veya meclis mürettep sayısının yarısının daveti üzerine meclis olağanüstü her zaman toplanabilir. Olağanüstü toplantılardan mülkiye âmiri haberdar edilir.

Meclis, gündemindeki konuları müzakere eder. Mevcudun yarısından fazlası talep ederse yeni bir konu gündeme alınabilir. Kararlar mevcudun çoğunluğu ile verilir. Eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır.

Meclise muhtar başkanlık eder. İki de kâtip seçilir. Meclis kararlarını başkanla kâtipler imza ederler. Meclis kararlarını yazmağa mahsus ayrı bir defter tutulur.

Her ocak toplantısında muhtar meclise bir yıllık çalışma hakkında izahat verir. Bu izahatı verirken meclise ayrıca bir meclis başkan vekili seçilir. Meclis muhtarın izahatını ve çalışmasını yeter görürse güvenlik reyini verir. Yeter görmezse yeter görmediğine dair meclis kararı muhtarın müdafaası ile birlikte kaymakam veya Valiye gönderilir. Bunlar hakemdir. Meclisin kararını tasdik ederlerse muhtar görevinden uzaklaştırılır.

ç) Meclis kararlarına itiraz: Meclis kararlarına karşı ilgililer ilçe idare kurulu nezdinde itiraz edebilirler.

d) Meclisin feshi: Kanunen kendisine verilen görevlerden veya muhtar tarafından havale olunan konulardan başka işler hakkında veya siyasi

mütalaa ve kararlar ittihazına veya kanunen belli zamanlar haricinde toplanmaya tevessül eden meclis Valinin emri ile fesholunur.

2 — Köy encümeni:

a) Kuruluşu: Köy encümeni muhtardan, muhasebeciden ve köy meclisince bir yıl için kendi azası arasından seçilecek iki kişiden teşekkül eder.

b) Görevleri:

1 — Muhtar ve muhasebeci tarafından hazırlanan çalışma programı, bütçe ve kesin hesabı gözden geçirmek,

2 — Muhtara bir haftaya kadar izin vermek,

3 — Köye ait her türlü alım satım ve kira işlerini yapmak,

4 — Köy memurlarını tayin (İmamin tayini meclise aittir),

5 — Köy tembih ve yasakları ve narhları koymak ve bunlara riayet etmeyenler hakkında ceza kesmek,

6 — İyasız ve şartsız hibelerin kabulü,

7 — Muhtarın köy tüzel kişiliği ile davacı-davalı olması halinde mahkemeler nezdinde köyü temsil etmek üzere bir temsilci seçmek,

8 — 100 liraya kadar hukuki ihtilafları halletmek, bundan yüksek kıymetler için uzlaştırmak,

9 — Yeni encümenle eski encümen arasında devir teslim işlemi yapılacaktır.

c) Çalışma tarzı: Encümen haftada bir gün toplanacaktır. Toplantı günü daha önceden tespit olunabilir. Muhtarın daveti üzerine acele haller de her zaman toplanabilir. Üst üste mazeretsiz 3 toplantıya gelmeyen muhtar ve encümen azası encümen kararı ile istifa etmiş sayılır. Encümene muhtar başkanlık eder. Encümen mürettep sayısının çoğunluğu ile toplanır. Mevcudun çoğunluğu ile karar verir. Eşitlik halinde muhtarın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Muhtar encümen kararlarına karşı köy meclisi nezdinde bir hafta içinde itirazda bulunabilir. Meclis bunu olağan veya olağanüstü toplantısında halleder.

ç) Kanunî görevini yapmayan muhtar ve encümen azasına mülkiye amirince birinci defasında ihtar ve muayyen süre verilir. Yine yapmamakta ısrar ederlerse mahallî idare kurulunca her birisi hakkında 10 liradan 50 liraya kadar para cezasına hükmolunur.

3 — Muhtar:

a) Seçimi: Muhtar1 köylü tarafından doğrudan doğruya yirmi iki yaşım bitirmiş köylü veya köy harici vatandaşlar arasında dört senelik için seçilir. Köy tüzel kişiliğinden davacı olmamak şarttır. Seçim masrafları Devlet tarafından ödenecektir. Muhtarlığın ölüm, istifa, kifayetsizlik kararının tasdiki, görevinden uzaklaştırma, muvazzaf askere alınma gibi durumlar dolayısıyla inhilâli halinde seçilmiş encümen azalarından en çok rey almış olanının .daveti üzerine meclis olağan üstü toplantıya çağrılır ve devre arası muhtarını seçer (kendi azası veya köylü veya köy harici vatandaşlar arasında) Yeni muhtar devreyi tamamlar.

Muhtar vekilliği: Muhtarın, yukarıdaki haller veya izin, işten el çekirme, muvazzaflık harici askere alınma, vazifeli olarak köyden ayrılır^, gibi hallerinde geçici olarak muhtar vekilliğini en çok rey almış olan encümen azası yapar. Bu sırada yedek encümen azası geçici olarak asil encümen azalığına alınır.

Muhtarın vazifeden ayrılması bir haftadan fazla sürecekse meclis olağan üstü toplantıya çağrılarak kendi azası arasından muhtar vekilini seçer.

Muhtarın vazifeye avdeti veya yeni muhtarın seçilmesiyle muhtar vekilliği ve geçici encümen azalı gıda sona erer.

b) Görevleri: (Köy tüzel kişiliği ile ilgili)

1 — Köyü idari, adli vesait merciler nezdinde temsil eder.

2 — Köy bütçesinin ita âmiridir. Bu sıfatla köy namına sözleşmelere imza atar ve tahakkuk eden masrafları ödetir.

3 — 500 liradan fazla köy parasını Ziraat Bankasında köy namına açılacak hesaba yatırır.

4 — Umumun yiyip içmesine, yatıp kalkmasına, yıkanıp temizlenmesine ve istirahat ve eğlenmesine mahsus yerlerin temizliğini ve fiyat tarifelerine ve encümen emir ve yasaklarına riayeti kontrol ve temin eder. Aykırı hareket edenlerden itirazsız iki buçuk lira para cezası alır.

c) İzin ve il içi ve dışı vazife : Muhtara bir haftaya kadar izni encümen, bir haftadan fazla izni meclis verir. İzinler Kaymakamın tasdikiyle tekemmül eder.

Muhtara İl içi seyahat vazifeleri encümen kararıyla, il dışı vazifeler meclis kararıyla verilir. İl dışı vazife kaymakamın tasdikiyle tekemmül eder.

5) Muhtarın muamele ve kararlarına itiraz: Köy encümenine olur.

4 — Muhasebeci :

Köy hesap işleri muhasebeci tarafından yürütülür.

a) Tayini: Kadrosu meclis tarafından tespit, tayini encümen tarafından olur. Muhasebeciler özel idare ve belediyeler kefalet sandığına mükellefler. Bütçesi müsait olmayan birkaç köy müşterek bir muhasebeci tutabilirler. Müşterek muhasebecinin tayini, her köy encümeninin ayrı ayrı kararı ile ve mülkiye âmirinin tasdiğiyle tekemmül eder.

b) Görevleri :

1 — Köy bütçesinin ve kesin hesabının hazırlanması ve dere attan' geçirilmesi,

2 — Köy gelirlerinin tahakkuku,

3 — Tahsilât,

4 — Köy veznedarlığı (köy parasını ve demirbaşlarını muhafaza). 500 liradan fazlasını muhtarla müştereken Ziraat Bankasına yatırmak ve gerektiğinde yine müştereken çekmek,

5 — Masrafların tahakkuk ettirilmesi ve ita emrine bağlanması,

6 — Muhtar tarafından ödenmesine emir verilen tahakkuk etmiş masrafların ödenmesi,

7 — Bunlarla ilgili bütün kırtasiye işlerinin yürütülmesi,

8 — Küçük köylerde köy kâtipliği (diğer yazı işleri) de muhasebeciye gördürülebilir,

9 — Geliri müsait köylerde ayrıca tahsildarlık kadrosu ihdas olunabilir.

c) Hukukî sorumluluk: Muhasebeci köy para ve demirbaşlarının muhafazasından, gelirlerin tahakkuk ve tahsili ve masrafların bütçeye ve kanunlara uygun olarak tahakkuk ve ödenmesinden sorumludur.

Muhasebeci bir masraf m bütçeye ve kanuna aykırılığını iddia ederek ödemekten çekenebilir. Muhtar ödenmesinde Israr ederse sorumluluk yalnız muhtara ait olmak üzere muhasebeci ödemeyi yapar.

Muhasebeci ve muhtar her ay başında geçen ayın hesaplarını köy encümenine vermekle mükellefler.

Paranın harcanmasında yolsuzluk (usulsüz sarfiyat) olduğu takdirde ilçe idare kurulu kararıyla bu masraflar muhasebeci ve muhtara mütealiyen ödetilir.

ç) Cezaî sorumluluk: Vazifeden dolayı veya vazifeleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı köy muhtar, encümen, meclis azalan ve köy aylıklı adamları memurin muhakeme kanunu hükümlerine tâbi tutulurlar. Kendilerine karşı işlenmiş suçlar da devlet memuruna karşı işlenmiş suçlar gibi muamele görür.

B — Tekliflerimizin makullüğü ve yukarıda sıralamış olduğumuz tenkitlere cevap vermesi:

a) Köy Meclisi bahsinde:

Tasarı, disiplinsiz ve az vazifeli bir müessese olduğundan Köy Derneğini kaldırıyordu. Fakat bunun yerine bir uzuv koymuyordu. Mahdut birkaç vazifesini de köy ihtiyar meclisine veriyordu.

1 — Halbuki yukarıda da arz olduğu gibi köye ait pek önemli bir takım işler hakkında karar vermek için tasarıdaki köy ihtiyar meclisi zayıf kaldığı gibi muhtarla ihtiyar meclisi arasında çıkacak ihtilafları ve komşuların gerek muhtar ve gerekse ihtiyar meclisi kararlarına karşı itiraz ve şikâyetlerini inceleyecek bir kontrol uzvuna ihtiyaç vardı. Teklif ettiğimiz köy meclisi bu mahzurları izale ve bu ihtiyaçları karşılamaktadır.

2 — Bu sistem, demokrasi icaplarına uygun olmakla beraber Reisi-cumhur-Kabine-Büyük Millet Meclisinden müteşekkil devlet teşkilâtına Vali-Encümen- Genel Meclisten ibaret özel idare teşkilâtına, Reis- Encümen-Belediye Meclisinden ibaret belediye kuruluşuna ve nihayet Umum Müdür-İdare Meclisi Umumi Heyetten müteşekkil cemiyetler ve İktisadî devlet teşekkülleri kuruluşlarına muvazi bir sistem olmuş oluyor.

3 — Halk genel olarak hisleriyle hareket eder. Önce seçilen veya tayin edilen kimse büyük bir sempati ile karşılanır. Bir müddet sonra icraat başlayıp ilerledikçe hoşnutsuzluklar başlar; kontrolsüzlükten hatta suiistimallerden bahsolunur. İşte köy meclisi köy namına bu kontrolü yapmakla köy ammesinin hissiyatını karşılamış oluyor.

4 — Köy muhtar ve encümen kararları mahallen murakabe olunacağından idari ve adli mercilere az iş düşer. Şikâyetler azalır. Memurin muhakeme dosyaları seyrekleşir.

5 — Köy idaresinde süreklilik sağlanır. Muhtar görevinden ayrılınca yeni muhtar masrafsız seçilir. Ve az çok umumun arzusuna uygun olur. Encümende çekilme olursa meclis yeni encümeni seçerek sürekliliği sağlar.

6 — Muhtar-ihhtiyar Meclisi çekişmeleri sona erer. Muhtarla encümen arasında çıkacak ihtilâf meclisçe hallolunur.

7 — Köy Derneğindeki disiplinsizlik te zail olmuş olur. Meclis nihayet mahdut ve seçkin azadan müteşekkildir. Toplanması ve çalışması kolay olur.

b) Köy Encümeni bahsinde:

Tasarıdaki dört kişilik ihtiyar meclisi, çalışma programı, bütçe, kesin hesap, muhtar-imam ücretini tespit gayri menkuller hakkında karar vermek gibi, işler için zayıf, alım-satım, köy tembih ve yasakları koymak, ilh. işler için de büyükçe bir topluluktu. Teklifimizle kurulan köy encümeni ise nihayet muhtarla meclis arasında bir basamaktır. Muhtara yardımcı ve onun yakın kontrolörüdür. Toplanması ve çalışması kolaydır. Kendisine önemli işler verilmeyecektir. Hata yapması ihtimaline karşı kendisinden üstün bir meclis vardır.

c) Muhtar ve Muhasebeci bahsinde:

1 — Mükeffel bir muhasebeci tayin edilmekle köy tüzel kişiliğine muhasebe usullerine göre işler bir hüviyet verilmektedir.

2 — Muhtar paraya vaziyet olmaktan çıkmakla:

a) Köy gelirlerinin artması imkân dahiline girer. Gelirleri muhasebeci araştırır. Muhtar da onu kontrol etmek durumuna girer. Eski durumda muhtelif sebeplerle muhtarlar bazı gelirleri görmeyebilirlerdi.

b) Masraflar da muhasebeci tarafından yapılmakla uydurma hizmet ve sahte senet tanzimi ve zimmet olay ve şikâyetleri büyük mikyasta azalacaktır.

c) Muhasebeci müreffeh olmakla herhangi bir zimmet olayında köyün hakkının istirdadı kolay olacaktır.

3) Muhtarın izin, muhtar vekilliği, ara muhtarı, muhtar kararlarına karşı itiraz, köy tembih ve yasaklarını kontrol işleri de daha işleyişti bir şekil almaktadır.

4) Ara seçimi masraflarından da kurtulunacaktır.

(Gerek Devlet ve gerek Köy).

C — Tekliflerimize karşı serdedilmesi muhtemel tenkitlere karşı cevaplarımız:

a) Köy Meclisi için:

a — Küçük köyler için büyük bir meclis denebilir. Yani bu kadar kişilik bir meclis azasının çıkartılması müşkül olduğu iddia olunabilir. Cevap:

Memleketimizdeki muhtarlık sayısının nüfuslarına göre durumlarını öğrenmek için istatistik umum müdürlüğünün 359 sayılı neşriyatına 39. sayfasındaki malûmattan aşağıdaki özeti çıkarıyorum:

	1940 yılında				1945 yılında				1950 yılında			
	Muhtarlık		Nüfus		Muhtarlık		Nüfus		Muhtarlık		Nüfus	
	Sayı %	Nispet %	Sayı %	Nispet %	Sayı %	Nispet %	Sayı %	Nispet %	Sayı %	Nispet %	Sayı %	Nispet %
0 — 300 nüfuslu köyler	17.100	50	3,2	24	16.000	47	3	21	13.900	40	2,7	17
301 — 500 nüfuslu köyler	9.100	27	3,5	26	9.400	28	3,6	26	9.900	29	3,9	25
501 — + nüfuslu köyler	7.800	23	6,7	50	8.600	25	7,4	53	10.400	30	9,1	58
Umum köyler	34.000	100	13,4	100	34.000	100	14	100	34.200	100	15,7	100

[*] Yuvarlak rakam

[**] Milyon (yuvarlak rakam)

Yeni Köy Kanunu Tasarısının Boşlukları

Bu cetvelin incelenmesinden anlaşılacağı üzere memleketimizdeki muhtarlıklar nüfus hareketi itibariyle üç grupta toplanabilir:

1 — 0-300 nüfuslu muhtarlıklar: Bunların sayısı gittikçe azalmaktadır. r/c 50 den % 40 a düşmüştür. Buralarda yaşayan nüfus da umum muhtarlıklarda yaşayan nüfusa nispetle daha büyük bir düşüş göstermektedir. c/c 24 den %17 ye düşmüştür.

2 — 301-500 nüfuslu köyler: Burada muhtarlık sayısında bir duraklama mevcuttur. Sebep bu muhtarlıkların bir kısmının nüfus artışı dolayısıyla 500 nüfustan fazla muhtarlıklara katılması, buna karşılık 300 den az nüfuslu muhtarlıklardan yeni iltihaklar olmasıdır. Bu muhtarlıkların nüfus hareketinde de azalmaya giden bir duraklama mevcuttur. Sebep büyükçe, yani nüfusu 500 e yakın muhtarlıkların gitmesine karşılık küçükçe yani nüfusu 300 e yakın muhtarlıkların iltihakıdır.

3 — 500 den fazla nüfuslu muhtarlıklar: Bunlarda gerek muhtarlık sayısı gerekse nüfus itibariyle daimî bir artma müşahade olunmaktadır. Muhtarlık sayısı 23 den % 30 a, bu muhtarlıklarda yaşayan nüfus sayısı % 50 den % 58 e yükselmiştir.

Elimizde 1955 yılına ait malûmat mevcut değildir. Cetvelin incelenmesinden 1955 sayımında 0-300 nüfuslu muhtarlık sayısının % 30 a, bu muhtarlıklarda yaşayan nüfus sayısının % 13 e düştüğü; buna karşılık 500 den fazla nüfuslu muhtarlık sayısının % 35 e, bu muhtarlıklarda yaşayan nüfus sayısının r/r 64 e yükseldiği tahmin olunabilir.

Hulâsa köylerimizde de şehirleşme hareketine benzer bir hareket, bir (büyük köy olma) hareketi mevcuttur. İktisadî refahın yükselmesi ve umumi nüfus sayısının artmasıyla orantılı olarak bu hareket devam edecektir.

Bundan şu neticeyi çıkarabiliriz: Artık köy idaresi için 500 den fazla nüfuslu köyleri esas olarak alabiliriz. Yeni çıkaracağımız kanunları bu esasa göre tanzim etmeliyiz. Binaenaleyh 500 nüfuslu bir köy sekiz azalı bir meclisi kolaylıkla çıkarabilir.

Teklifimizde 301-500 nüfuslu köyler için bu miktar (6), 300 den az nüfuslu köyler için de eskisi gibi (4) olarak kabul olunmuştur ki bu köyler için normal miktarlardır.

b) Oldukça kalabalık olan meclisin toplanıp çalışmasının müşkül olacağı söylenebilir.

Cevap: Bu meclis teklifimize göre yılda iki defa toplanacaktır. Birisi »ocak diğeri mayıs ayında ki köylülerin boş zamanlarına tesadüf eder. Ay

nı zamanda bu toplantılar çok defa belediyelerde dahi akşamları yapılmaktadır ki yine azalara bir külfet teşkil etmez. Nihayet toplantı gün sayısı 10 gün olarak tahdit olunmakla azaları fazla meşgul etmiş olmuyoruz.

Formalitenin güçlüklerine gelince: Bu meclisin faaliyeti için fazla bir formalite teklif edilmemiştir.

b) Köy encümeni için:

1 — Küçük bir kuruluş olması:

Cevap: Küçüklüğü encümen lehine bir durumdur. Pratik ve hareketli bir topluluktur. Her hangi bir şekilde anlaşmazlık çıkarsa hal mercii de mevcuttur. Esasen sorumlu bir muhasebeci de bulunacağı için encümen daha cesaretli iş yapabilir.

2 — Sorumsuzluğu: Özel idare ve belediye encümenlerine mütenazır olarak sorumluluk kaldırılmıştır. Sorumluluk encümeni hareketsiz bir hale getirir. Muhtarın icraatının baltalanmasına sebep olur. Sorumluluğun encümene verilmeyip muhtar ve muhasebeciye verilmesi encümenin bunlara muzaheretini sağlar.

c) Muhtar ve muhasebeci için:

1 — Sorumluluğun yalnız bunlara yükletilmesi: Köy icraatı ile gerek gelirlerin tahakkuk ve tahsilatı ile gerekse masrafların tahakkuk ve ödenmesiyle bunlar muvazzaf olduklarından sorumluluğun da bunlara yükletilmesi tabiidir. Esasen bunlar bu hizmetlerine karşılık bir ücret de almaktadırlar. Meclis ve encümen azalan fahrî hizmet görmektedirler. Bu kayıt muhtar ve muhasebeciyi ihtiyata sevk eder.

2 Ücretli muhasebeci bulmaktaki güçlük: Esasen bugün birçok köyler köy kâtibî adı altında muhasebeci kullanmaktadırlar. Teklifimizle bunlara kanunî bir hüviyet veriyoruz.

Az gelimli köyler için de müşterek muhasebeci teklif edilmiştir.

* *

SONUÇ:

Yeni çıkacak köy kanunu köy hayatında bir inkılap yaratmalıdır. Realitelere, demokrasi icaplarına uygun ve benzer müesseselerin kuruluş ve işleyişlerine paralel olmalıdır.

Tekliflerimizin bu icapları yerine getirecek mahiyette olduğu kanaatindeyiz. Meslektaş ve yetkililerin bu konu üzerinde iyice düşüncelerini ve bu düşüncelerini münakaşa etmelerini beklemekteyiz.

İŞTEN EL ÇEKTİRME

Yusuf Yakupoğlu

Bor Kaymakamı

1. Hukukî Esaslar:

Modern Devlet, teknil faaliyetlerinde hukuka bağlıdır. (1) Bunun manası, idare edenlerin icra faaliyetlerinde, mevzuat ve hukuk çerçevesi içinde hareket etmek mecburiyetinde olmalarıdır. Aksi taktirde mesul olacakları tabiidir.

İdare hukukunun bu esaslı prensibi muvacehesinde, Devlet teşkilâtında istihdam edilenlerin hem Devlete ve hem de kendilerinin icra ve ihmalleri neticesinde zarar gören üçüncü şahıslara karşı mesuliyetleri meselesi ortaya çıkar. Memur ve müstahdem maliye veya muhasebe sorumluluğu altına girebileceği gibi cezaî bakımdan da mesuliyetleri cihetine gidilebilir. Ancak biz burada, konumuzla ilgisi dolayısı ile yalnız cezaî sorumluluk üzerinde duracağız.

Bilindiği gibi cezaî sorumluluk iki surette tezahür erer: Memurun vazifesi ile ilgili cürüm nev'inden bir suç işlemesi halinde ceza kanununun tatbiki bahis konusudur. Genel olarak bu nevi fiiller vazifeyi ihmal, vazifeyi suiistimal, zimmete para geçirmek, ihtilas... gibi suçlardır.

Diğer halde mevzuat ve hukuka aykırı fiil ve hareketlerinden dolayı memur, idare kanunlarına göre tecziye edilir. Bu halde, T.C.K. nin 1. maddesinde yer alan hükme bir istisna bahis konusudur. Bilindiği gibi sözü geçen maddeye göre, «kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez.» Yine aynı madde «kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimsenin cezalandırılmayacağını hüküm altına almıştır. Fakat amme hizmetlerinin matluba muvafık bir surette ifasını temin için memurların Türk Ceza Kanununda suç sayılmayan fiil ve hareketlerinden dolayı da cezalandırılmaları icap etmektedir. Bu kaide ede en kuvvetli ifadesini İdarî mesuliyet prensibinde bulmuştur.

(1) İdarî kaza, Ragıp Sanca.

Doktrin İdarî mesuliyetin başlıca ayırıcı vasıflarını tespit etmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) Ceza kanunlarında cezayı ağırlaştırıcı veya hafifleten sebepler gösterilmiştir. İdarî mesuliyette ise, ceza vermeğe yetkili mercilerin geniş bir takdir salahiyeti vardır.

2) Umumî ve hususî af kanunları cezayı bütün neticelen le kaldırır. Umumî af kanunlarında bunu açık olarak bilhassa görmek mümkündür. (2) İdarî cezalarda bu kaide yer bulmamıştır. Veleve M aksine bir hüküm ola. Affın İdarî suçlara tesir etmediği hususunda 5677 numaralı af kanununda sarîh hüküm vardır. (3)

3) İdarî cezaların tecili mümkün değildir. Ceza verildikten sonra tatbikinden başka çare yoktur. İcranın tehiri ve idarenin bazı hâllende kararından rücu edebileceği haller prensibe aykırı değildir.

4) İdarece müttihaz cezalar, para cezasına tahvil edilemez. Burada tabir caizse cezanın aslına sadakati ve fail ile olan sıkı münasebeti bahis konusudur.

5) Ceza kanununda, pek nadir istisnalar bir tarafa, fiilin cezayı müstelzim olabilmesi için kastın mevcudiyetine ihtiyaç vardır. Hâlbuki İdarî mesuliyette kasit suçun hiçbir zaman manevî unsurunu teşkil edemez; Fiilin işlenmiş olması kâfidir.

II. İşten El Çektirme İdarî Bir Karardır:

Şu izahat çerçevesi içinde düşünüldüğü taktirde, işten el çektirmenin İdarî mesuliyet prensibine istinat ettiği kendiliğinden anlaşılır. Buna göre işten el çektirme İdarî bir karardır. Şimdi bu kararın tabi olduğu kaideleri ve kararın mahiyetini inceleyelim.

A) İdarimin Takdir Salahiyeti:

Mevzuatımızın, bir memurun işten el çektirebilmesine cevaz veren hükümlerinde «lüzum» tabiri yer almış bulunmaktadır. Gerçekten Memurun muhakeme kanununun 12. maddesinde «lüzum görülürse ve devamı memuriyetlerinde mahzur görüldüğü taktirde»; 788 numaralı memurun kanununun 48. maddesinde «mahzur gördükleri taktirde»; İl idaresi kanununun 16 ve 31/D. maddelerinde «mahzur gördükleri, mahzur görüldüğü» ve Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesininin 95. maddesininde

(2) T.C.K: 97 ve 98. maddeler

(3) 5677 sayılı af kanunu, Madde 7

de «lüzumu halinde» ibarelerine kasten yer verilmiştir. Bunlar mahiyetleri ve taşıdıkları mana bakımından aynı anlamda kullanılmış tabirlerdir.

Bilindiği gibi idare bir dinamizmin ifadesidir. Bu itibarla alâkalı olduğu mevzularda hayatın çeşitli veçhelerine müdahale salahiyetini haizdir. Amme hizmetlerinin mevzuat ve hukuk çerçevesi içinde görülmesini temin maksadı ile idare namına karar itihazına yetkili makamlar lüzumlu her türlü tedbiri alırlar; kanun ve nizamnamelerle talimatnameler esaslarına aykırı düşmemek şartıyla bir takım emirler vermeğe yetkilidirler.

Bütün bu faaliyetlerde idareye tanınmış olan bir takdir salâhiyeti vardır. Mevzuatın, yetkinin sınırlarını açık bir surette tespit etmediği hallerde, bu takdir salahiyeti kendisini hissettirir.

İşten el çektirmeğe matuf «lüzum» tabirini de bu suretle mütalaa etmek lâzımdır. Buradaki zaruretın ne olduğunu idare bizzat kendisi takdir ve tayin eder.

Memurin muhakeme kanununda «lüzum» keyfiyeti kısmen tahdit edilmiş vaziyettedir. Bu kanuna göre işten el çektirme muamelesi ancak bir memurun cürüm nev'inden bir suçun maznun veya faili olması halinde mümkündür. Bunun gibi memurin kanununun 48. maddesi de fevkalade hallerde memleketin inzibat ve asayişinin zarar görmesi gibi sınırlayıcı bir hüküm vazetmiştir. Fakat İl İdaresi kanunu hizmet mefhumunu daha geniş manası ile ele alarak işten el çektirme muamelesini idarenin her faaliyetinde kabili tatbik ve mümkün kabul etmiştir. İl İdaresi kanununun işten el çektirme ile alâkalı maddelerine göre, bir memurun işlemiş olduğu cürüm nev'inden bir fiilinden dolayı görevi ile ilgisinin kesilebileceği gibi, böyle bir kararın verilmesine başka sebepler de amil olabilir. Bu itibarla bu kanun idarenin yetkilerini arttırmış, başka bir ifade ile onu daha mükemmel bir surette teşhiz etmiş bir kanun vasfını haizdir.

B) İşten El Çektirme Tedbiri Mahiyettedir:

«Lüzum» kelimesinin aynı zamanda bir tedbiri de istihdaf ettiği aşikârdır. Diğer taraftan idare böyle bir karara, hizmetin selâmeti düşüncesi ile başvurur. Kanunlarımız bu hususu çeşitli hükümleri ile belirtmektedir.

Gerçekten Memurin Muhakemat Kanunu «Beraat veya mahkûmiyet halinde haklarında ahkâmı mevzuat kanuniye dairesinde muamele ölünür». Kaydı ile beraat eden memurun hukukunu yeniden kazanacağına ifade etmektedir. Aynı hüküm memurin kanununda da yer almıştır. Kanunun ilgili maddeleri disiplin kurullarının aleyhe bir karar vermesi halinde işten el çektirme kararının kendiliğinden ortadan kalkacağını amirdir.

Bu münasebetle şunu da kaydedelim ki bu hal, idarenin kararından rücu edebileceği zamanlarda da bahis konusudur. Nitekim idare devamına artık lüzum görmediği bazı hallerde, işten el çektirme kararından dönebilir. Bu da kararın tam manası ile tedbiri mahiyette olduğunu gösterir.

C) Umumî Menfaat Mülâhazası:

Bilindiği gibi idare tasarruflarında keyfi muameleye yetkili değildir. Her ne kadar işten el çektirmeye ait hükümlerde yer alan «lüzum» kelimesi idareyi kararlarında serbest bırakan bir manayı mündemiç ise de bu hiçbir zaman, idarenin takdir yetkisini kötüye de kullanabileceği anlamına gelemez.

İdareyi bu nevi tasarruflarında keyfilikten uzaklaştıran en mühim amil umumî menfaat mülâhazasıdır. Filhakika cürüm irtikâp eden veya hizmetin emrettiği hususlara riayet etmeyen memurun vazifesine devamında umumî menfaat meselesi çok defa tasarrufun saik veya sebebini teşkil eder. Cürüm nev'inden bir suçtan maznun memurun vazife başında kalması halinde delilleri ortadan kaldırabileceği akla gelebilir. Delillerin ziyama mani olacak başlıca tedbir ise memurun görevi ile ilgisinin kesilmesidir. Böyle bir halde, delillerin ortadan kalkmasına mani olunmasını icap ettiren tedbirler, kararın saik veya sebebini meydana getirir.

Memurin kanununun 48. maddesinde de aynı sebebin ifadesine rastlarız. Memleketin inzibat ve asayişinin haleldar olması, müsebbip memurun işten el çektirilmesini zarurî kılan bir keyfiyettir.

İl İdaresi kanununda sarih sebepleri bulmak mümkün değildir. Çünkü kanun umumî ifadelerle bu sebeplerin şümülünü genişletmek istemiştir. Fakat şu muhakkak ki, işten el çektirmeyi icap ettiren her hadisede, Umumî menfaatin mevcudiyetini, olayın ciddî bir tehlike teşkil etmesi halinde müşahede etmek her zaman mümkündür. Kanun bunları tadat etmemek suretiyle daha isabetli ve hizmetin bünyesine daha uygun bir hüküm derpiş etmiştir.

D) Usulü Hükümler:

idari tasarruflarda şekle riayetinin kararın sıhhati üzerinde büyük tesiri olduğu malûmdur. Çünkü şekle riayetsizlik bazı hallerde tasarrufun yokluğunu intaç eder. Yoklukla malul bir tasarruf ise hiç bir zaman teşekkül etmemiş sayılır.

Çok zaman idare hukukunda şekil ve usul aynı anlamda kullanılır. Usule riayetsizlik, bazen iradenin teşekkülüne iştirak etmeleri lâzım ge

len unsurlardan birisinin yokluğundan ibaret bulunan bir salâhiyet tecavüzü mahiyetini de iktisap edebilir. (4) Bununla beraber İdarî tasarrufun sakatlığı, hatta malûliyetini intaç eden usulü hatalar her zaman bu kadar vahim değildir.

Usule taalluk eden hükümler cümlesinden olarak konumuzla ilgili bazı misaller verebiliriz. Kabul edelim ki merkezin izninin istihsaline vabeste bir işten el çektirme muamelesinde bu izin evvelden alınmamış olsun. Keza İl İdaresi kanununun 31/D. maddesine tevfikan yetkili olan kaymakam, ilçe idare şube başkanlarından birisi hakkında işten el çektirme muamelesine Valinin muvafakatiyle tevessül etmemiş olsun; Her iki misalde bu şekilde bir riayetsizlik, kanun hükmünün ihlâli mahiyetinde olup evvelden izin alınmaması kararın sıhhatine son derece müessir olan bir keyfiyettir. Burada bir salahiyet inhirafı mevcut olduğu gibi kararın yokluğu dahi kanaatimizce bahis konusudur.

Buna mukabil bazı usulü hatalar tasarrufun sıhhati üzerinde bu derece müessir değildir. Farz edelim ki İl İdaresi kanununun 16 ve 31/D. maddelerindeki yetkilere istinaden Vali böyle bir muameleden memurun mensup olduğu vekâleti, Kaymakam da Valiyi haberdar etmemiş olsun, Böyle bir noksanlık iradenin tezahüründe, onu yoklukla malûl kılacak mahiyette olmaması hasebiyle o kadar önemli değildir. Bu gibi noksanların sonradan ikmalî mümkündür.

E)Yetkili Organın Sorumluluğu:

İşten el çektirme babında, idareyi keyfi hareketlerden alıkoyan diğer mühim bir mesele de, işten el çektirmeğe yetkili organın mesuliyeti meselesidir.

Gerçi memurin muhakeme kanununda bir sorumluluktan bahsedilmemiştir. Fakat gerek memurin kanununda ve gerekse 5442 sayılı İl İdaresi kanununda yetkili organın sorumluluğu derpiş edilmiştir.

Bir organın sorumluluğu nedir? Yani cezaî mi, yoksa hukukî midir? Daha genel bir ifade ile her iki sorumluluk nev'i mevzubahis midir?

5442 sayılı İl İdaresi kanununun yürürlüğe girmesi üzerine bu kanunun 16 ve 31/D. maddelerinde Vali ve Kaymakama yüklediği sorumluluk kelimesinin manasının vazih olmadığı bazı vilâyetlerce ileri sürülerek bu sorumluluğun hukukî veya cezaî mahiyette olup olmadığının açıklanması

(4) Guido Zabonini, İdare Hukuku Çevirenler :

Atıf Akgüç ve Şakir Erman

istenmiştir. Buna cevaben Dahiliye vekâleti 18/8/949 tarih ve tiler İdaresi Gn. Md. Ş. 2. Md. 22303-1/9060 sayılı yazısı ile bu sorumluluğun hukuki mahiyette olduğunu bildirmiştir.

III. Mevzuatımızda İşten El Çektirme:

Yukarıdaki paragraflarda işten el çektirmenin hukukî mahiyeti ve böyle bir kararın tabi olduğu esaslar üzerinde kısaca durmuş bulunuyoruz. Şimdi de mevzuatımızın bununla ilgili hükümlerine bir göz atalım.

Türk Hukuk Lügatine göre işten el çektirme «Fevkalade hallerde Valilerin, vazifelerinde kalmaları memleketin asayiş ve inzibati bakımından mahzurlu görülen memurların, mesuliyet kendilerine Raci olmak üzere, mensup oldukları bakanlık veya dairelere derhal malûmat vermek şartıyla muvakkaten işten alıkoymalarıdır. işten el çektirilen memurlar hakkında inzibat komisyonları nihayet iki ay zarfında bir karar vermeğe mecburdurlar.» Fakat biz memurin muhakematı kanunu ile sonradan yürürlüğe giren 5442 sayılı İl İdaresi kanunundaki hükümleri de nazarı itibara alarak, işten el çektirmenin daha umumî bir tarifini yapabiliriz: işten el çektirme Devlet hizmetinde çalıştırılan bir memur veya müstahdemin, yetkili organ tarafından, görülen lüzum üzerine görevi ile ilgisinin geçici olarak kesilmesidir.

Memur ve müstahdem tarifi 788 sayılı memurin kanunu (5) ile T.C. kanununda (6) yer almıştır. «İŞ» bir faaliyetin ifadesi olup, burada Devlet teşkilâtında bir hizmetin, bir fonksiyonun karşılığıdır. Yetkili organ ise idare namına irade izharına salâhiyetli olan otorite demektir.

A) Memurin Muhakematı Kanununa Göre:

Mevzuatımızın işten el çektirme ile ilgili ilk hükmüne memurin muhakeme kanununun 12. maddesinde rastlamaktayız. Bu madde şöyledir: «Aleyhinde tahkikatı iptidaiye icrasına mübaşeret olunan memurlar, lüzum görülürse memuriyetleri vekâletle idare ettirmek üzere işten el çektirilir. Ve lüzumu muhakemelerine karar verilen memurların devamı memuriyetlerinde mahzur görüldüğü taktirde işten el çektirileceği gibi azilleri cihetine dahi gidilebilir. Beraat veya mahkûmiyet halinde haklarında ahkâmı mevzuat kanuniye dairesinde muamele olunur.»

Görülüyor ki maddede iki hal mevcuttur: Birinci halde memurun, tahkikat sırasında işten el çektirilebileceği mevzuubahistir. Memurun iş-

(5) Memurin kanununun 1. maddesi

(6) T.C. Kanununun 279. maddesi

ten el çektirilmesini icap ettiren sebeplerin mevcut olması halinde, tahkik memurunun zarureti izah eden bir talepnamesini idare namına irade beyanına salahiyetli makama vermesi lâzımdır. Her ne kadar bu husus vazıh bir surette gösterilmemişse de, kanaatimizce maddenin ifade tarzı bunu âmirdir.

İkinci halde memur hakkında yetkili idare kurulunca lüzumu muhakeme kararı verilmiş olması lâzımdır. Bunun için de, işlediği fiilden dolayı mahkemeye sevk edilen memurun, vazifeye devamının amme hizmeti için mahzur teşkil etmesi icap eder.

Burada şuna da işaret etmek lüzumludur: Maddede yer alan «azil» idari mahiyette olup 788 sayılı Memurin kanununun 59. maddesi ile mülğadır. (7)

Memurin Muhakemat Kanununun 12. maddesinin tatbiki ile ilgili dolayısıyla burada kaydına lüzum olan Büyük Millet Meclisinin bir kararından bahsedelim: Bu da adı geçen 12. madde hakkında olup 20/2/1930 Tarih ve 157 numarayı taşımaktadır. Karar şöyledin

«Aleyhinde vilâyetlerce tahkikatı iptidaiye icrasına mübaşeret olunan merkezden mensup memurlara, o memurların mensup oldukları vekâletin muvafakatiyle işten el çektirilir.»

O halde vilâyetin hangi memurları merkezden tayin olunur? 5442 sayılı İl İdaresi kanununda memurların tayin usulüne dair hükümler vardır. Kanun idari bölümleri nazarı itibara alarak memurların tayin usullerini aşağıdaki şekilde tespit etmiştir.

a) İl Memurlarının Tayini:

İl İdaresi Kanunu:

«Madde 6 — Valiler, İçişleri Bakanlığının inhası, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile tayin olunurlar. Vali tayininde 3656 sayılı kanun hükümleri cari değildir.

Valiler, lüzumunda tayinlerindeki usule göre kadro aylığı ile merkez emrine alınarak İçişleri Bakanının tensip edeceği işlerde görevlendirilebilirler.»

«**Madde 7 — Vali muavinleriyle hukuk işleri müdürleri, il idare şube başkanları ve bulunan yerlerde İl ve Bölge muhakeme müdürleri ve**

Hazine avukatları Valilerin mütalaası alınarak Bakanlık veya tüzel kişiliği haiz genel müdürlüklerin teşkilât kanunlarındaki hükümlere göre tayin edilirler.»

«Madde 8 — Yetiştirme ve ikmal kaynakları Bakanlıklar veya tüzel kişiliği haiz genel müdürlüklere bağlı olup il genel teşkilâtı içinde birden fazla istihdam yerleri bulunan meslek, fen ve uzmanlık kadrolarına dâhil görevlerden:

A) İlçe idare şube başkanı sıfatını haiz olanlarla il merkezinde Devlet gelir, giderlerinin ve mallarının tahakkuk, tahsil, ödeme ve idaresiyle ilgili ikinci derecedeki müdürler, şube şefleri ve kontrol memurları, nakit muhasepleriyle, Lise, Orta ve o derecelerdeki okul müdür ve öğretmenleri, hasta haneler mütehasıs hekimleri, Bakanlıklar veya tüzel kişiliği haiz genel müdürlükler tarafından tayin edilirler.

B) Bunun dışında kalan bütün memurlar Bakanlıklar veya tüzel kişiliği haiz genel müdürlükler tarafından Valilik emrine tayin edilerek İl İdare şube başkanının inhası üzerine Valiler tarafından istihdam yerleri tespit olunur;

C) Yukardaki fıkralarda yazılı bütün memurların lüzumu halinde İl içinde nakil ve tahvilleri mensup olduğu idare şube başkanlarının inhası üzerine Valiler tarafından icra edilmekle beraber mensup oldukları Bakanlıklar veya genel müdürlüklere sebepleriyle bildirilir.

Yukarda (A,B) fıkraları dışında kalan İl merkez teşkilâtına bağlı memurlar ilgili idare şube başkanının inhası ile Valiler tarafından tayin, nakil ve tahvil olunurlar.

Tayin, nakil ve tahviller için gereken yolluk ödenekleri bütçe yılı başında ilgili Bakanlık veya genel müdürlüklerce Valiler emrine gönderilir.»

b) İlçe Memurlarının Tayini:

İl İdaresi Kanunu:

«Madde 29 — Kaymakamlar, İçişleri Bakanlığı Müdürler Encümeninin intihabı ve Bakanın tasvibi üzerine müşterek karar ve Cumhurbaşkanının tasdiğiyle tayin olunur.

«Madde 30 — Sekizinci maddenin (A) fıkrası haricinde kalan İlçe İdare şube başkanları İl İdare şube başkanlarının inhası üzerine Valilerce tayin ve aynı usule göre nakil ve tahvil edilirler. İlçenin sekizinci maddenin <RV fıkrası dışında kalan memurlar: İlçe İdare şube

inhası üzerine Kaymakamlarca tayin ve memuriyetleri Valilerce tasdik ve aynı usule göre nakil ve tahvil olunurlar.»

c) Bucak Memurlarının Tayini:

İl İdaresi Kanunu:

«Madde 47 —Nahiye Müdürleri İçişleri vekâletince 8. maddenin B fıkrasına göre Valilikler emrine tayin olunurlar.»

«Madde 51— Bucaklarda, Bakanlıklar tarafından ihtiyaca göre valilikler emrine gönderilen gezici ve sabit doktor, veteriner, tarım memuru (en az sanat enstitüsü veya yapı usta okulu mezunu teknisyeni) fen memuru, sağlık memuru, ebe ve tapu ve nüfus kâtibi ile özel kanunlarında gösterilecek diğer teşkilât bulunur.»

Belediye memur ve müstahdemlerinin tayinleri ayrı bir statü gereğince yapılıır: 29 Mart 1943 tarih ve 2/19673 sayılı belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesinin 8. maddesi bu tayin usullerini göstermektedir.

Bir kısım belediye memurları doğrudan doğruya belediye reisleri tarafından tayin olunurlar. Bunların ilk içtimada belediye meclisince memuriyetlerinin tasdiki icap eder. Bir kısım belediye memurları ise, ikmal kaynakları sebebiyle, doğrudan doğruya ilgili vekâletlerce tayin edilir. Bu gibi memurlar daha ziyade belediyenin fen ve sağlık işlerini tedvir edenlerdir.

B) Fevkalade Hallerde Haksız Olarak Mal İktisap Edenler Hakkındaki Kanuna Göre:

Fevkalade hallerde haksız olarak mal iktisap edenleri kanun tadat etmiştir. Kanunun 1. maddesinde bu meyanda memur ve müstahdemlerden başka 3659 sayılı kanun mevzuuna giren müesseseler de hizmet edenlerle amme menfaatine hâdim cemiyetlerin idare uzuvlar ile ücretli veya ücretsiz memur ve müstahdemleri de kanun şümulüne sokulmuştur. Bunların haksız olarak mal iktisap etmesi halinde haklarında tahkikat açılır.

Tahkik memuru sorğu hâkiminin salâhiyetlerini haizdir. Kanunun 11. maddesine göre tahkik memurunun göreceği lüzum üzerine maznunun tahkikatı emredenler tarafından, eli işten çektirilebilir. Filhakika mezkûr madde şöyledir:

«Tahkik memurunun göstereceği lüzum üzerine tahkikatı emredenler tarafından alâkalıların eli işten çektirilebileceği gibi, bağlı bulunduk-

lan vekil tarafından vekâlet emrine de alınabilir. Askerî şahıslar hakkında açığa çıkarma kararı Millî Müdafaa Vekilince, işten el çektirme kararı da adli amirlikçe verilir.

C) Memurin Kanununa Göre:

788 sayılı memurin kanununun 48. maddesi işten el çektirme yetkisini yalnız Valilere tanımıştır. Valiler bu maddeye göre bütün memurlara işten el çektirebilirler. Ancak bu yetkinin fevkalade hallerde, o da memleketin inzibat ve asayiş mevzuunda istimali mümkündür. Bu hallerin dışında maddenin tatbik kabiliyeti yoktur.

Diğer taraftan Valiler bu maddeye göre işten el çektirdikleri memurun mensup olduğu vekâlet veya daireye derhal malûmat vermek mecburiyetindedir. Bunda memurun niçin görevi ile ilgisinin kesildiği açık olarak belirtilecektir.

Kanunun âmir hükümleri mey anında disiplin kurullarına verilmiş olan yetkiyi de zikretmek lâzımdır. Gerçekten yetkili disiplin kurulu işten el çektirilen memur hakkında azamî iki ay zarfında bir karar verir. Bu karar Valinin tasarrufunu hal ve mevzuata uygun telâkki edebileceği gibi, onu ortadan da kaldırabilir.

Bu münasebetle şunu da ilâve etmek lâzımdır ki karardan mütevellit mesuliyet doğrudan doğruya Valinin şahsına racidir.

D) 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununa Göre:

5442 sayılı İl İdaresi kanunun, işten el çektirme ile ilgili, iki maddesi vardır. Bunlardan 16. madde Valilerin, 31./D. Madde de Kaymakamların yetkisinden bahsetmiştir.

Kanunun 16. maddesine göre Valiler denetlemeleri sırasında iş başında kalmalarında mahzur gördükleri memur ve müstahdemleri işten el çektirebilir.

Keza 31/D. madde Kaymakamları da aynı yetki ile teşhiz etmiştir. Şu farkla ki Kaymakam ilçe şube başkanları hakkında böyle bir muameleye tevessül etmeden önce Valinin iznine müracaat mecburiyetindedir. Diğer memurlar için evvelden muvafakat almağa lüzum olmadığı maddenin izah tarzından anlaşılmalıdır.

İl İdaresi kanununun işten el çektirme ile ilgili hükümlerinin başlıca mümeyyiz vasfı, yetkili organlara geniş taktir hakkı ve serbesti verilmesidir. Filhakika, gerek Vali, gerekse Kaymakam-ilçe şube başkanları hak-

kındaki hariç- bir memuru işten el çektirmek istedikleri taktirde, başka bir makamın muvafakatini istihsal etmek zorunda değildirlir. Böyle bir muameleye resen tevessül etme yetkileri vardır. Ancak işten el çektirilen memurun mensup olduğu vekâlete Vali malûmat vermekle iktifa eder. Kaymakam da, aynı şekilde Valiye durumu bildirir.

Evvelce izah ettiğimiz üzere memurun muhakeme kanunu ile fevkalâde hallerde haksız olarak mal iktisap edenler hakkındaki kanun bir suç işlemesi, memurun kanunun da fevkalâde hallerde memleketin inzibat ve asayişinin müteessir olması halinde bu müessese işleyebilir. Hâlbuki İl İdaresi Kanununda bu şekilde sınırlayıcı bir kayıt mevcut değildir. Kanun suç işlenmesi halinde tatbik edilebileceği gibi, zaruret olan diğer hallerde de kabili tatbiktir.

Kanununun bu derece seyyal olması karşısında, nakşız olarak mağduriyete mahal verilmemesi için, kanun koyucu karar vermeğe yetkili otoritenin sorumluluğunu itina ile maddelere ithal etmiştir. Aksi takdirde maddelerin vermiş olduğu yetkiler kötüye kullanılabilir ve keyfilige yol açabilirdi.

Şimdi kanunun tatbik sahası ve ilgili başka bir hususa temas edelim: Belediye reisleri ile belediye memurlarına da 16 ve 31. maddelere tevfikan işten el çektirilebilir mi? Başka bir ifade ile Valilerle Kaymakamlar, muhtar teşekküller olan belediyeler hakkında da bu yetkilerini kullanabilirler mi?

«Belediye reisleri için belediye kanununda hususi hüküm vardır. Ayrıca gerek belediye reisleri ve memurları için Memurlar kanununun 60. inci ve Memurlar Muhakematı kanununun 12 nci maddeleri hükümleri caridir.»⁽⁸⁾

E) Belediye Mevzuatına göre:

1580 sayılı Belediye kanununa göre belediye reisi belediyenin icra uzvudur. Bu itibarla kanun kendisine bir takım yetkiler tanımıştır. Bu meranda memurları işten el çektirebileceğini zikredebiliriz. Ancak bu yetkisini ancak vekâletlerce tayin olunan memurlar dışındaki belediye memurları hakkında kullanabilir.

Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesinin 8. Maddesi şöyledir.

(8) Dahiliye Vekâletinin 18/8/949 tarih ve İller İdaresi Gn. Md. 22301-1/906C'1 açıklaması.

◆ Madde 95 — Belediye reisleri, belediye memurları hakkında vazife ve memuriyetlerine taallük eden hususlardan dolayı tahkikat yapmak ve lüzumu halinde işten el çektirmek salâhiyetini haizdirler.

Merkezden tayin edilmiş memurlar hakkında işten el çektirmek salâhiyeti memurun mensup olduğu vekâlete aittir.

İşten el çektirilen memurlarla aleyhlerinde yapılan cezaî takibat üzerine adli ve İdarî mercilerce haklarında kati ve nihai hüküm ve karar verilen memurların aylıkları, hukukî vaziyetleri devlet memurları hakkındaki mevzuata göre tayin olunur.»

Bu maddeye göre belediye reisi, belediye memurları hakkında vazifelerine taallük eden işlerden dolayı tahkikat açmağa ve onları lüzumu halinde isten el çektirmeye yetkilidir.

IV. İşten El Çektirmenin Neticeleri:

Memurin Muhakemat kanununun 12. maddesinin son fıkrasında işten el çektirilen memurlar için «Beraat veya mahkûmiyet halinde haklarında ahkâmı mevzuat kanuniye dairesinde muamele olunur..» Hükümü vardır. Keza Memurin Kanununun 48. maddesinde «açığa çıkarılmasına be mahal olduğu inzibat komisyonu kararı ile tahakkuk eden memur memuriyetine iade edilmekle beraber açıkta kaldığı müddete ait maaşı tamamen alır.» ve aynı kanunun 49. maddesinde de «...Memur beraat ettiği taktirde bilcümle hukukuna sahip olur. Muhilli haysiyet ve namus bir cürüm ile ve alelittlak ağır hapis veya o derecede cezaı müstelzim bar fiil ile veya vazifesinden dolayı lâakal altı ay hapis ile mahkûm olanlar memuriyetten ihraç edilir.» denmektedir. Ayrıca bu maddeye 11/2/1928 tarih ve 1205 sayılı kanunla şu fıkra ilâve edilmiştir. «Memuriyetten ihracı müstelzim olmayacak derecede hapis cezasıyla mahkûm olanlar mecburi tahvile tabi tutulabilirler.»

İl İdaresi kanununda işten el çektirmenin neticeleri hakkında bir hüküm vazedilmem iştir; fakat bu kanunun tatbiki halinde de yukarıdaki maddelere tevfikân muamele yapılabileceği tabîdir.

Şimdi idarenin kararından rücu edebileceği ahvali de nazarı itibara alarak şu tasnifi yapabiliriz:

1 — İşten el çektirilen memur yüz kızartıcı bir suçundan ağır hapis veya o derecede cezaı müstelzim bir fiil veya vazifesinden dolayı en az altı ay hapis cezasına mahkûm olabilir. Bu takdirde, kanun hükümü icabı, memur memuriyetten ihraç edilir.

2 — Memur ihracı icap ettirmeyecek derecede hafif bir mahkûmiyet alabilir. Bu halde memurun tahvili cihetine gidilmesi mümkündür.

3 — İdare kararından rücu etmek veya disiplin komisyonları işten el çektirme kararı aleyhinde bulunmak veyahut mahkemece memurun beraatına hükmolunmak suretiyle işten el çektirme karar ortadan kalkar.

Birinci halde memur, memuriyete müstenit bütün hukukundan mahrum olur. Yani memuriyetlerine iade edilmezler ve açıkta kaldığı müddete mahsus olarak maaş ve tazminat alamazlar. İkinci halde tahvil suretiyle yeniden devlet hizmetine alınmasına rağmen yine açıkta kaldığı günlerin iştikakım kaybeder.

Üçüncü halde ise memur bütün hukukunu iktisap eder. Yani memur vazifesine iade edilir. Açıkta kaldığı zamanın maaş ve iştikakına kavuşur. Fakat Nasıl? Malî kanunlarımız bu hususu şöylece tanzim etmiştir:

1108 sayılı Maaş Kanununun 17. maddesi şöyle umumî bir hüküm vazetmiştir: «Vazife ve memuriyetlerine müteallik işten el çektirilen memurun maaşı kat olunur. Tahkikat veya muhakeme neticesinde meni muhakeme veya beraat veyahut ademi mesuliyet kararı alanlar, maaşları kesildiği tarihten itibaren ve tahsisatı fevkalâdeleri yarım olarak verilir.

Fakat 3656 sayılı kanunun 11. maddesi daha umumî bir hüküm vazederek bu gibi memurların ancak maaş ve tahsisatlarının yansını alabileceklerini âmidir.

İstifade Edilen Kaynaklar:

- 1 — Ragıp Sarıca, idari Kaza.
- 2 — Guido Zanonini- İdare Hukuku
- 3 — Hakkı Öney- Kılavuz kitap
- 4 — Sadık Artukmaç-Bizde İdarenin Murakabesi
- 5 — Türk Hukuk Lügati
- 6 — İsmail Hakkı Görelî İl İdaresi

CEZA TATBİKAT YE TAKİBATINDA MEMUR
MEMUR SIFATININ CEZA HUKUKU İLE OLAN MÜNASEBETİ:

Yazan:

Muhtar Çağlayan

Adliye Vekâleti Ceza işleri Umum

Müdürlüğünde Salâhiyetti

Ankara Hakimi

I) Memur sıfatı, ceza hukukunu muhtelif bakımlardan ilgilendirir. Filhakika suç failinin veya mağdurun «memur» sıfatını haiz olması bazı hallerde suçun kanunî unsuru, bazen da ağırlatıcı sebebi sayılmışın Meselâ: zimmet (madde: 202), ihtilâs (madde: 203), irtikâp (madde: 209- 210), rüşvet (madde: 211), memuriyet vazifesini ihmal ve suiistimal (Madde: 230,240) vs. gibi suçlarda failin memur sıfatını haiz olması suçun esas unsurunu teşkil eder. Bundan başka rüşvet teklif, vaat ve itası (Madde: 220), vazifesini ifa sırasında memura mukavemet (Madde: 2.58) ifa ettiği vazifeden dolayı memura fiilî tecavüz ve hakaret (Madde: 266) gibi suçlarda da mağdurun «memur» olması keza suçun kanunî unsuru sayılmıştır.

Türk ceza kanununun 251 inci maddesi ile «bir memur vazife sırasında bir kimse aleyhine bir cürüm işlerse, kanunda yazılı olmayan hallerde o cürme kanunen terettüp eden cezaya üçte bir mikan zammolunur» yolunda, failin memur olması halini işlenen bütün cürümlere teşmil eden umumi bir ağırlatıcı sebep vazolunduğu gibi, şiddet ve tehdit göstererek bir kimseyi siyâsî haklarını kullanmaktan men etmesi (Madde: 174), memurun memuriyetine ait vazifeyi suiistimal ederek veyahut kanunen icap eden usul ve şartlara riayet etmeyerek bir kimseyi şahsî hürriyetinden mahrum etmesi (Madde: 181), vazifesini suiistimal ederek mesken masuniyetini ihlâl eylemesi (Madde: 194) hallerinde failin memur sıfatını haiz bulunması, cezayı ağırlatıcı bir sebep addolunmuştur.

Türk ceza kanununun 273 üncü maddesi «kanunun hususi hükümler ile tasrih eylediği ahvalin haricinde... devlet memurlarından biri aleyhine sıfat ve hizmetlerinden dolayı bir cürüm işleyen kimsenin o cürüm için kanunen muayyen olan cezanın altı da birden üçte bire kadarı artırılmak suretiyle cezalandırılacağı» hükmünü ihtiva eylediği gibi, resmî sıfatı haiz

olan bir memura vazifesini ifa ederken veya ifa ettiği vazifeden dolayı müessir fiil ikan (Madde: 271), şahsî hürriyetten mahrum etme <Madde: 180> gibi suçlarda da mağdurun memur olması cezayı ağırlatıcı sebep suretinde kabul olunmuştur.

«Memuriyet sıfatının bazı cürümlerde suçun kanunî unsuru olarak kabul edilmesinin sebep ve hikmeti; bu kabil suçların ancak bir memur tarafından veya memura karşı işlenebilmelerinin mümkün bulunması keyfiyettir.

Meselâ; zimmet, irtikâp, rüşvet, memuriyet vazifesini ihmal ve suiistimal gibi cürümlerde failin memur olması, suçun teşekkülü için lâzım ve zaruridir. Keza, ifa ettiği vazifeden dolayı hakaret, rüşvet teklif, vaat ve itası cürümlerinde de suçun tekevünü için mağdurun memur sıfatını haiz bulunması icap eder.

Fail veya mağdurun «memur sıfatını» haiz bulunması halinin ağırlatıcı sebep sayılmasının mucip sebebinde; bir taraftan memurları fertlerin haksız tecavüzlerine karşı daha iyi bir şekilde himaye etmek ve diğer taraftan memurların, vazifelerini ifa sırasında vazife ve salâhiyetleri hududunu tecavüz ederek keyfi harekette bulunmalarını ve vazifelerini suiistimal eylemelerini önlemek düşüncesi teşkil eylemektedir.

Gerçekten de memurlar, işgal eyledikleri mevki dolayısıyla, bu sıfatı haiz olmayan diğer fertlere nispetle devlet idaresi aleyhine daha kolay suç işleyebilecek durumda bulunmaktadırlar. Meselâ; vazifesi icabı kendisine tevdi olunan para vesait kıymetli evrak ve senetleri bir veznedarın zimmetine geçirmesi le bir şahsın geceleyin devlet dairesine girerek kasayı kırıp parayı çalması suçu arasında, maddî imkân ve kolaylık bakımından çok fark vardır.

Bundan başka, vazifeleri icabı devlet memurları her zaman halkla daimî temas halinde buldukları cihetle, menfaatleri çarpışan iş sahipleri karşısında memurun, nüfuz ve salâhiyetini suiistimal ve hatta menfaat temin ederek taraflardan birinin zararına hareket eylemesi mümkün olduğu gibi, iş sahiplerinin haksız tecavüz ve hakaretlerine maruz bulunması da her zaman imkân dahilinde bulunmakta ve böylece memuriyet sıfatı, bu ve emsali suçların işlenmesini kolaylaştıracak vasıta teşkil eylemektedir.

Bilindiği üzere, Kriminoloji ilmi bakımından ceza siyaseti ve suçluluğu önlemek düşüncesi, suçun ikamda kolaylık bulunan yerlerde cezanın ağırlatılmasını istilzam eder. Aynı zamanda gerek memurlar tarafından işlenen suçlarda ve gerekse memurlar aleyhine ika olunan tecavüz

lerde devletin ve hükümetin otoritesi sarsılmış, idare mekanizmasının işlemesi aksamış, sekteye uğramış olur.

Şu halde, memur sıfatının gerek kanunî unsur, gerekse ağırlatıcı sebep sayıldığı suçlarda her şeyden önce göz önünde bulundurulacak olan şey, failin memur sıfatını haiz olup olmadığının tespiti keyfietidir. Maddî ceza hukuku bakımından tespiti lâzım ve zaruri olan bu hal, işledikleri suçlardan dolayı haklarında yapılacak olan takip usulü bakımından da ehemmiyeti haizdir.

İTALYAN VE TÜRK CEZA KANUNLARINDA MEMURUN TARİFİ:

2) Ceza kanunumuzun me hazını teşkil eden 1889 tarihli İtalyan ceza kanunundan önceki 1853 TOSKANA ceza kanununun 185 inci maddesi; (Devlet ve komünlerin ve idaresi hükümet veya komünün himaye veya nezaretine tâbi bulunan herhangi bir müessesenin bütün müstahdemleriyle, fonksiyonlarının icrasına müteallik bilcümle hususta, noterler memur sayılırlar) hükmünü ihtiva eylemekte idi.

1889 tarihli İtalyan ceza kanununun 207 inci maddesinde:

.(Ceza kanununun tatbikatında;

1 — Devlet, vilâyet veya komünlerin yahut kanunen devletin, bir vilâyet veya komünün himayesine tâbi tutulmuş olan bir müessesenin hizmetinde olup da, muvakkat, ücretli veya ücretsiz olsa dahi, amme fonksiyonlarıyla mücehhez bulunan kimseler,

2 — Noterler,

3 — Emniyeti umumiye ajanları ve adliyeye mensup mübaşirler Memur sayılırlar.

Aynı neticeler bakımından, fonksiyonların ifa etmeleri maksadıyla çağrıldıkları zaman zarfında, hakemler, ehlihibreler, tercümanlar ve şahitler de memurlara muadildirler) hükmü konulmuş bulunmakta idi.

1889 kanunundaki bu tarif birçok tenkit ve itirazlara uğramış olduğu cihetle, «memur» un tarifi bakımından, idare hukuku ile ceza hukuku arasında her türlü tezdâ kaldırmak maksadıyla, 1930 İtalyan kanunu, 357 inci maddesinde memuru şu şekilde tarif eylemiştir:

(Ceza kanununun tatbikatında:

1 — Daimî veya muvakkat surette teşriî, idari veya adlî bir amme fonksiyonu ifa eden devlet veya sair amme hükmi şahıslar müstahdemleri,

2 — Daimî veya muvakkat, ivazsız veya ivazlı, ihtiyarî veya mecburî surette teşriî, İdarî veya adli bir amme fonksiyonu ifa eden kimseler,

Memur sayılırlar).

Aynı kanunun 358 inci maddesinde de (amme hizmetiyle muvazzaf olan kimse) şu şekilde tarif olunmuştur:

(Ceza kanununun tatbikatında:

1 — Daimî veya muvakkat surette bir amme hizmeti ifa eden devlet veya sair amme hükmi şahısları müstahdemleri,

2 — Daimî veya muvakkat, ivazsız veya ivazlı, ihtiyarî veya mecburî surette bir amme hizmeti gören diğer kimseler, Bir amme hizmetiyle muvazzaf kimse sayılırlar).

Memurun tarifi 765 sayılı Türk ceza kanununun tadilden önceki 279 uncu maddesinde şu şekilde yapılmakta idi:

(Kanunun tatbikatında, devletin ve vilâyet ve nahiye ve kan ye ler in nezareti altında bulunan bir hizmette, maaşlı veya maaşsız, daimî veya muvakkat vazife görenler memur sayılır).

1930 İtalyan ceza kanununun 357 ve 358 inci maddeleri mehz ittihaz edilerek 1936 tarihinde 3038 sayılı kanunla mezkûr madde değiştirilmiş, memur ve amme hizmetiyle muvazzaf kimse şu şekilde tarif olunmuştur:

(Madde: 279.

Ceza kanununun tatbikatında:

1 — Devamlı veya muvakkat surette teşriî, idari veya adli bir amme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü amme müesseseleri memur, müstahdemleri,

2 — Devamlı veya muvakkat, ücretsiz veya ücretli, ihtiyari veya mecburî olarak teşriî, idari veya adli bir amme vazifesi gören diğer kimseler memur sayılır.

Ceza kanununun tatbikatında amme hizmeti görmekle muvazzaf olanlar:

1 — Devamlı veya muvakkat surette bir amme hizmeti gören devlet veya diğer amme müessesesinin memur ve müstahdemleri,

2 — Devamlı veya muvakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyari veya mecburî surette bir amme hizmeti gören diğer kimselerdir.).

Bu son tadiller ve bilhassa devletin emniyeti aleyhine cürümler bahsinde konulan hükümler dolayısıyla memur hakkındaki tarifi daha geniş tutulmasına lüzum görülmesinden ve mebusların da tarifi şümulüne girmesi iltizam olunmasından ileri geldiği adliye encümeni esbabı mucibesinde yazılıdır. (1)

Filhakika adliye encümeni mazbatasında tadilat hakkında şöyle denilmektedir:

(Ceza kanununun, kimlerin memur sayılacağını gösteren 279 uncu maddesi, bilhassa bu lâyiha ile teklif olunan tadillerden sonra, maksadı ifadeye kâfi gelmemektedir. Esasen bu noksan dolayısıyla mer'î kanunun 211 inci maddesinde, 279 uncu maddedeki tarifi dışında kalan bazı kimselerin de memur gibi rüşvet suçunu işleyebilecekleri kabul olunmuştur

«Devletin emniyeti aleyhinde cürümler» bahsinde yapılması teklif olunan tadiller dolayısıyla de memur hakkındaki tarifi daha geniş tutulması lüzumuna kani, olan ve tadili teklif olunan maddelerin bazılarında memurdan başka, amme hizmeti görmekle muvazzaf kimselerden bahsedilmekte ve bunların da memur sayılacağı beyan edilmekte olduğunu göz önünde tutan encümenimiz, 279 uncu maddenin de tadilini teklif etmeye karar vermiştir.

Bu maddenin encümenimizce tespit olunan yeni şekline göre, mebuslar da ceza kanununun tatbikatında memur sayılmaktadır. Büyük Millet Meclisi, devlet organlarından biri olmak itibariyle mebusların gördükleri vazife de bu amme vazifesi sayılmak lâzım gelir. Esasen teşkilâtı esasiye kanununun 27 inci maddesiyle mebusların irtikâp töhmetlerinden biriyle münteham olunabileceği kabul olunmuştur.

İrtikâp veya rüşvet gibi suçlar, ancak memurlar tarafından işlenebileceğine göre, mebusların ceza bakımından memur sayılmalarındaki lüzum ve ehemmiyet bir kat daha kuvvetle tebarüz eder).

«Memur» un bir başka tarifini, 18. Mart. 1926 tarih ve 788 sayılı «memurin kanununun birinci maddesi yapmıştır. Filhakika bu maddeye göre: (kendisine devlet hizmeti tevdi olunan ve sicilli mahsusunda mukayyet olarak umumi veya hususi bütçelerden maaş alan kimseye memur denir).

İdare hukuku bakımından memur mefhumunun iki esaslı unsuru vardır:

(1) Fahrettin Karaoğlan. Tadillerinden sonra ceza kanunumuz üzerinde bir inceleme. 1936. sahife. 129).

1 — Amme hizmeti :

Memur, kendisine bir amme hizmeti tevdi edilen kimsedir. BERT-HELEMY; devletin tasarruflarının «hakimiyet» ve «temsiyet» tasarrufları olmak üzere ikiye ayıran telâkkiye istinat ederek, ancak hakimiyet tasarruflarını yapanların memur «fonctionnaire» sıfatını haiz olduklarını, temsiyet tasarruflarını icra edenlerin ise, dışardaki herhangi bir iş sahibi veya işçiden ibaret bulunduğunu kabul etmektedir.

2 — Daimî bir surette idare kadroları ve hiyerarşisi içinde kaynaşmak.

Memur, idarenin daimî, sabit ve normal amme hizmeti kadrosuna girmiş ve bu kadronun dereceleri içinde kaynaşmış olan kimsedir. (2).

ÂMME VAZİFESİ-ÂMME HİZMETİ TEFRİKİ:

3) Türk ceza kanununun 279 uncu maddesi «amme vazifesi» ile amme hizmetini birbirinden ayırdığına göre; ilk olarak halledilmesi icap eden şey; kanun vazihın «amme vazifesi» tabiriyle neyi kast eylediği ve bu tabirin hangi bakımlardan «amme hizmetinden ayrılabilceği meselesidir, fenme vazifesi ve amme hizmeti terimlerini kullanan 279 uncu madde, bunları tarif etmemiş, bunu idare hukukuna, doktrine ve mahkeme içtihatlarına bırakmıştır. Yani 279 uncu madde; idare hukukunca «amme vazifesi» sayılabilecek bir faaliyeti ifa edenleri «memur», «amme hizmeti» sayılabilecek bir faaliyeti görenleri de «amme hizmetiyle muvazzaf kimse; addeylemiştir.

İdare hukuku ile meşgul olanlar, amme vazifesi ve amme hizmeti mefhumlarının mahiyetlerini tespit ve tayin hususunda iki ayrı gruba ayrı muşlardır:

a) Objektif görüş taraftarları; devletin gayelerini, esaslı olan ve olmayan diye ikiye ayırdıktan sonra, esaslı olan gayelerin tahakkukuna matuf faaliyetleri «amme vazifesi», bu mahiyette sayılmayan gayelerin elde olunması için sarf olunan faaliyetleri ise «amme hizmeti» telâkki eylemektedirler.

Filhakika bu telâkkiye göre amme vazifesi iki noktadan amme hizmetinden ayrılmaktadır:

1 — Amme vazifesi, devletin esas ve cevherine, esasî gayelerine müteveccih faaliyetler olduğu halde, amme hizmeti nispeten tali mahiyette gayelerin elde olunmasını istihdaf eder.

2 — Amme vazifesi, münhasıran devlet tarafından ifa edilebildiği ve imtiyaz tarikiyle müstakil en fertlere de devredilemediği halde, amme hizmeti fertler tarafından da icra olunabilir, bin netice imtiyaz tesisine müsaittirler. (3)

BONNARD'a göre; amme fonksiyonu, amme hizmetlerinin ifasını temin eden bir vasıttan başka bir şey değildir.

DUGUÏT; amme hizmetini, İçtimâî rabıtalının gelişmesine matuf ve bizzarure idare edenlerin müdahalesini müstelzim olup da, bunlar tarafından tanzim, ve murakabe edilen herhangi bir faaliyet suretinde tarif etmektedir.

BARTHELEMY; hakimiyet fonksiyonlarıyla temşiyet fonksiyonların birbirinden ayırmakta, birincilerin amme kudretinin müdahalesini icap ettirdiğini ve amme vazifesine tekabül eylediğini, İkincilerin ise hususî şahıslar tarafından da ifa edimiyle müsait olup, amme hizmetine tekabül ettiğini beyan eylemektedir.

Ord. Prof. Sıddık Sami Onar; (amme hizmetlerini tahlil ettiğimiz zaman, başta devletin fonksiyonlarıyla alâkadar bir hizmet ve bundan sonra da amme hukuku usulleri dairesinde vücuda getirilmiş bir teşkilât, bu teşkilat vasıtası olan ve yine amme hukuku kaidelerine tâbî bulunan bir takım eşhas ve gelir kaynakları ve nihayet müsavi şartlar altında umuma arz edilen devamlı ve müstakar ve yine amme hukuku usul ve kaidelerine tâbî bir takım faaliyetler görürüz. Bu unsurlardan teşekkül eden amme hizmeti şu üç vasfı haizdir:

- 1 — Umumi ve müşterek ihtiyaçları cevap vermeğe mahsus bir teşebbüs,
 - 2 — Bu teşebbüsün, idarenin nezaret ve murakabesi altına konulmuş olması,
 - 3 — Devamlı ve muntazam bir surette çalışmağa mecbur bulunması)
- b) Sübjektif görüş taraf tarlan; amme fonksiyonu mefhumunu, amme hükmi şahıslarının personeline tevdi edilmiş bulunan vazife vesa-

(3) S ahir Brmas. Ceza tatbikat ve takibatında memur. Siyasal bilgiler okulu dergisi. 1947. cilt. 11, Sayı. 1-2. sahife. 234-276.

Lâhiyetlerin hususi mahiyetinden ziyade, sözü geçen hükmi şahısları bu personele bağlayan rabitalarda aramaktadırlar. Filhakika, HAURİO'ya göre; bir şahsın memur olabilmesi için, bir amme idaresinin daimi kadrosuna mensup bulunması, G. JEZE'e göre; bir amme hizmetinin temini zımında devamlı bir vazife işgal etmesi, DUGUÏT'e göre; bir amme hizmetinin işlemesi hususunda devamlı ve normal bir surette ve BARTE- LEMY'ye göre, devlet idaresine devamlı bir şekilde iştirak etmesi, Sıddık Sami Onar'a göre; devletin daimî, sabit ve normal amme hizmetleri kadrosuna girmesi ve bunun dereceleri içinde kaynaşması icap eder.

İtalyan cezacılarından DONGHİ'ye göre; hukukî faaliyet sahası otoriteyi, sosyal faaliyet sahası da temsilîyeti teşkil eder. Gerek otorite gerekse temsilîyet sahaslarında fikri bir faaliyette bulunanlarla, bedenî bir faaliyet sarf etmelerine rağmen hakimiyet haklarından istifade edenler memurdurlar.

MANZÎNİ'ye göre; amme vazifesi az çok fikrî bir faaliyeti icap ettirdiği halde, amme hizmeti mekanik, bedenî bir çalışmayı istilzam eyler.

Bu nazari bilgilerden sonra tatbikata göz gezdirecek olursak Temyiz mahkemesinin 4.3.1947 tarihli içtihadıyla objektif görüş tarzım kabul etmiş olduğunu görürüz.

Filhakika temyiz mahkemesinin kararına göre; (amme vazifesi, devlet tarafından amme menfaatleri için tahakkuk ettirilmesi zaruri görülen faaliyetlerdir. Devletin, devlet olarak tahakkuk ettirmek mecburiyetinde olduğu işlere taallük etmeyen ve bunlara ferî olarak da bağlı bulunmayan faaliyetler amme hizmeti olarak kabul edilmiştir. Amme vazifesi, devletin nüvesini teşkil eder. En bariz vasfı zarurî oluşu yani devletin bu vazifeyi zaruri olarak yerine getirmek mecburiyetinde bulunmasıdır. Amme hizmetleri ise devlet tarafından ihtiyarî olarak kendi faaliyet sahasına alman işlerdir. Bunlarda, öbürlerinde mevcut olan zaruret vasfı yoktur. Devlet bunları cemiyetin refahı için kendi sahasına alır. Devletin faraza eğitim, sağlık, ulaştırma, posta ve telgraf bakımlarından sarf ettiği faaliyetler amme vazifesi zümresine dahildir. Devletin amme hizmetlerine misal olarak, yetimlere, fakirlere yardım için vücuda getirdiği teşkilât, resmî iş bulma teşkilâtı, tımarhaneler ve talebe yurtları gösterilebilir... Amme vazifesine veya hizmetine taallük eden faaliyetler hususi teşekküller tarafından da devletin nezaret ve murakabesi altında görülebilir. Maarif cemiyetinin memleketimizde kurduğu okullar, maarif idare

sinin murakabesi altında amme vazifesi gören müesseselerdir. Kezalik hasta hane kurup işleten hususi teşekküller de amme hizmeti görmektedirler.) (4)

4) Amme hizmeti ile amme vazifesini tarif bakımından idare hukuku sahasında varmış olduğumuz neticeyi ceza kanunumuzun «devlet idaresi aleyhinde cürümler» babına tatbik edecek olursak vaziyet ne olacaktır. ?

Türk ceza kanununun 279 uncu maddesi, 1930 İtalyan ceza kanununda iki ayrı madde (357,358) halinde tanzim edilmiş bulunan, iki ayrı ajan tipini tarif eylemekte ve bu ajanları birbirinden ayıracak ölçüye ifa eyledikleri faaliyetin mahiyetinde görmektedir. Filhakika, maddenin birinci fıkrasında; ceza kanununun tatbikatında kimlerin memur sayılacağı tespit olunduğu halde, ikinci fıkrasında, gene ceza kanununun tatbikatında kimlerin amme hizmetiyle muvazzaf kimse addolunacağı gösterilmiştir. Birinciler için kıstas «amme vazifesi», İkinciler için ise «amme hizmetidir.

Ceza kanunumuz bazı maddelerinde yalnız «memur», bazı maddelerinde yalnız «amme hizmeti görmekle mükellef kimse» tabirini kullanmış, bazı maddelerinde de her iki tabiri birlikte istimal eylemiştir. Meselâ; devlet idaresi aleyhine işlenen cürümlerde (Madde: 202,203,206,208,209,210) yalnız «memur» denildiği halde, 483 üncü maddede sadece «hidematı ammeden biri ile muvazzaf bulunan şahıs» ve 138 inci maddede; «memur veya amme hizmetini ifa ile mükellef olan kimse» tabirleri kullanılmıştır.

Bütün bu tabirler kanun vaazının «memur» ile «amme hizmeti gören kimseyi ayrı ayrı şahıslar olarak kabul eylediğini ve amme hizmeti görenlerden bahs eylemeyerek sadece «memur» tabirini kullandığı yerlerde, 279 uncu maddenin birinci fıkrasında yazılı amme vazifesi gören kimseyi kast eylediğini açıkça göstermektedir. Aksi takdirde, yâni kanun vaazının amme vazifesiyle amme hizmetini müteradif manada istimal eylediğinin kabulü halinde, maddenin iki fıkrasında bu iki tabirin kullanılmasına ve hatta «amme hizmeti ile muvazzaf kimseler »in tarifine geçilmesine lüzum hiss olunmazdı.

Kanun vaazı, 279 uncu maddede memurları ikiye ayırmıştır: Amme vazifesi gören memurlar ceza kanununun tatbikatında memur sayılmıştır. Amme hizmeti gören memurlar ise ceza tatbikatında amme hizmeti görmekle muvazzaf kimse addolunmuş ve memur statüsüne tâbi olmayan

(4) Temyiz mahkemesi hususi daire. 4.3.1947. esas. 173! karar. 116:

müstahdemler veya sair kimseler de herhangi bir amme vazifesini germek şartıyla ceza kanununun tatbikatında memur sayılmıştır.

Keza, memur statüsü haricinde kalan müstahdemler veya sair kimseler bir amme hizmeti gördükleri takdirde ceza kanununun tatbikatında amme hizmeti gören kimse addolunmuşlardır. Bütün bu izahatı hulâsa edecek olursak diyeceğiz ki; amme vazifesi gören herkes ceza tatbikatında «memur» sayılmakta ve amme hizmeti gören herkes de ceza tatbikatında «amme hizmeti gören kimse» addolunmaktadır.

279 uncu maddenin bu şekilde anlaşılması tatbikatta bazı kimselerin cezasız kalmasına yol açacak ve meselâ yalnız amme hizmeti" gören bir takım memurların ceza kanununun tatbikatında memur olmadığını kabul etmek zarureti hasıl olacaktır. Ezcümle, devlet idaresi aleyhine işlenen zimmet, ihtilâs ve irtikâp gibi suçlarda sadece «memurdan bahsolunduğu cihetle, «amme hizmeti gören kimselerin bu cürümlerden dolayı cezalandırılmaları mümkün olmayacaktır. Bunun sebebi de, 3038 sayılı kanunla 279 uncu madde değiştirilirken, bu madde ile birlikte memur*dan bahseden diğer maddelerin de tadile tâbi tutulmamış olmasıdır.

Kanun vaazı 279 uncu maddeyi değiştirmekle yeni bir sistem kabul eylediğine ve evvelce yalnız memurdan bahsederken tadilden sonra buna bir de amme hizmeti gören kimseyi de ilâve eylediğine göre; tadilden d*3 bayisiyle sadece memurdan bahseden diğer maddeleri de gözden geçirmiş olması gerekirdi. Amme hizmeti gören kimselerin de memurlar tarafından işlenen suçları işlemeleri halinde onların da ilgili maddelerle cezalandırılmalarını uygun görseydi her maddede, 138 inci maddede olduğu gibi memur veya amme hizmetini gören kimse» tabirini kullanırdı. Kanun koyucu maddelerde böyle bir tadilat yapmadığına göre; amme vazifesi değil, yalnız amme hizmeti gören memurların zimmet, ihtilâs ve irtikâp suçlarını işlemelerinin mümkün bulunmadığı neticesine varılacağı tabiidir Nitekim birçok amme müesseseleri memurlarının da ceza kanununu» tatbikatında memur addolunmayacağını göz önünde bulunduran kanun koyucu, bu kimselerin memur gibi cezalandırılmaları gereken halleri ilgili kanunlarının mahsus maddelerinde ayrıca göstermiştir. Devlet denizyolları ve devlet limanları işletme umum müdürlüklerinin teşkilât ve vazifelerine dair 3633 sayılı kanunun 11 inci maddesi, devlet denizyolları ve limanları idare umumiye sinin teşkilât ve vazifesine dair 1042 sayılı kanunun S ncı maddesi, Sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi devlet teşekküllerinin teşkilatıyla idare ve murakabeleri hakkındaki 3460 sayılı kanunun 43 üncü maddesi bir misal olarak zikredilebilir.

279 uncu maddenin bu şekilde anlaşılmasının tatbikatta faydaları da vardır. Bir kere bütün memurların ceza kanununun tatbikatında memur sayılmaları son derece mahzurludur. Memur sıfatının bazı cürümlerde suçun kanunî unsuru olması veya ağırlatıcı sebebi bulunmasının dayandığı mucip sebepler göz önünde tutulacak olursa, asıl maksadın en küçük bir müstahdem aleyhine işlenen suçların cezalarını, memura karşı işlendi diye ağırlaştırmanın veya bu şahsın devlet idaresi aleyhine işleyeceği suçları da daha şiddetli cezalarla cezalandırmak olmadığı kolayca anlaşılır. Bu sıfatı haiz olan kimselerin gördükleri hizmet dolayısıyla idare mekanizması içinde oynadıkları rol, sahip buldukları hak ve salâhiyetin hudut ve derecesi, suçun bunlar tarafından veya bunlar aleyhine işlenmesi hallerinde cezanın bu kadar çok artırılmasını icap ettirecek ehemmiyette değildir. Keza 279 uncu maddenin bu şekilde anlaşılması, Büyük Millet Meclisinin 1255 sayılı tefsir kararının da tatbikattaki mahzurlarını önlemektedir. Amme hizmeti ile amme vazifesi arasında mahiyet bakımından bir tefrik yapılmadığı müddetçe ceza kanununun tatbikatında memur olanların ceza takibatında da memur sayılacaklarına dair olan mezkûr tefsir kararı, en basit amme hizmetini gören kimseleri bile memurun muhaberati kanununa tabi tutmaktadır. Hâlbuki Türk ceza kanununun 279 uncu maddesine göre, ancak birinci fıkranın (1) ve 12) inci bencilerinde tespit olunan kimseler ceza kanununun tatbikatında memur sayılacağından. Ancak bu şahısların memurin muhaberati kanununa tâbi olacağı neticesine varılmış ve amme hizmeti gören memurların, memurin muhakematı kanununa tâbi olmaları bu suretle önlenmiş olur. (5).

Temyiz mahkemesi bir zamanlar amme hizmeti ile amme vazifesini müteradif manada anlamakta ve umumiyet itibarıyla amme hizmeti gören memurları da amme vazifesi ifa eden memurlar gibi saymakta idi. Meselâ; cezaevi gardiyanları amme hizmeti gördükleri için memur sayıldıkları (6) gibi, haklarında barem kanunu tatbik edilmeyen ölçme memurları da, gördükleri işin amme hizmeti olduğu esbabı mucibesıyla memur addolunmuştur. (7) : Böylece, devletin, belediyelerin ve diğer amme müesseselerinin bütün memur ve müstahdemlerinin ve bu cümleden olarak tramvay biletçilerinin de ceza kanununun tatbikatında memur sayıl-

(5) Nurullah Kunter. ceza tatbikat ve takibatında amme vazifesi ve amme hizmeti tefriki İst. huk. fâ. mec. It47. cilt. XIII. sayı. 2. sahife • 755-772.

(6) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 12/ 9/1939 Es. 8287, Ka. 1660/

(7) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 23/ 6/1945 Es. 6655, Ka. 6631.

masına karar verilmiş (8) ve bu suretle memur tabiri bir hayli genişletilmiş bulunmakta idi. Fakat, temyiz mahkemesi bilâhare bu mevzuda bazı istisnalar yapmak zarureti hissetmiş ve meselâ belediyenin ticaret kastıyla işlettiği otobüslerde çalışanlarla (9), 1255 sayılı tefsir kararının amme hizmeti gören müesseselerin amme hizmetiyle alâkalı olmayan müstahdemlerine ve meselâ odacısına, kalorifercisine, kiremitlerinin mütemadi tamiri mukabilinde ücret alan ustasına ve arabacısına şümulü mevzubahis olamayacağı cihetle hasta hane arabacısının memur sayılmayacağına (10), ve amme hizmeti görmesi itibariyle 279 uncu maddenin ikinci fıkrasında zikredilenlerden olmakla beraber, belediye çöpçüsünün, o maddenin birinci fıkrasına nazaran memur sayılmayacağına (11), belediye su işleri usta haşşının (12), belediye tellalının (13), veteriner aşısında çalıştırılan gece bekçisinin (14), telefon hat bakıcısının (15), Nafia Müdürlüğü şoförünün (16); Belediye Park bekçisinin (17), İnhisar Tuz Kantarcısının (18), kadrolu olsa dahi belediye su şebekesi işçinin (19) ceza kanununun tatbikatında memur sayılmayacağına karar verilmiştir.

Buna mukabil; belediye elektrik işletme memuru (20), İstanbul tramvay ve tünel işleri umum müdürlüğü tahsildarları (21) İşçi Bulma Kurumu plâsmanı (22), Devlet Hava Yolları Meydanı Müdürlüğü Satış Bürosu memuru (23), Müftü (24), seçim vazifesiyle görevlendirilen kimseler

(8) Temyiz Mahkemesi C.U.H., 3/4/1944 ES. 4/87, Ka. 78.

(9) Temyiz Malik emesi 4. CD. 25/ 4/1955 Es. 7301, Ka. 7992.

(10) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 12/ 4/1945 Es. 836 Ka. 522.

(11) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 15/2/1952 Es. 1696 Ka. 1665.

(12) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 23/ 2/1955 Es. 3182, Ka. 3588.

(13) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 27/3/1954 Es. 1482, Ka. 3470.

(14) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 28/2/1957 Es. 2725, Ka. 3044.

(15) Temyiz Malik emesi 4. CD. 2/10/1956 Es. 6679, Ka. 12779.

(16) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 7/ 6/1956 Es. 3156, Ka. 8305.

(17) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 22/10/1956 Es. 12902, Ka. 17295

(18) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 23/2/1956 Es. 3662, Ka. 2974.

(19) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 29/2/1955 Es. 13498, Ka. 1752.

(20) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 26/2/1956 Es. 7757, Ka. 7589.

(21) Temyiz Mahkemesi 5. CD. 14/6/1957 Es. 3195, Ka. 3817.

(22) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 22/5/1956 Es. 1943, Ka. 7287.

(23) Temyiz Mahkemesi 5. CD. 8/ 4/1954 Es. 1090, Ka. 1383.

(24) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 9/ 5/1953 Es. 3890, Ka. 5209.

(25). belediye muhasipleri (26) Emniyet teşkilâtında çalışan beki tahsildar (27), seçim kurulu Reis ve azaları (28), eline silâh verilerek memuriyet vazifesine başlatılan ve başladığı günden itibaren maaş tahsis edilen orman bakım memuru namzedi (29) ceza kanununun tatbikatında memur addolunmuştur.

Temyiz mahkemesi diğer bir kararında da «TCK. nun 230. uncu maddesi hükmünün devlet hizmetlerini gören memurlar hakkında tatbik edileceğini (30) tebarüz ettirmek suretiyle «memur» tabirini dar bir manaya almak yolunu tutmuş ve böylece 279 uncu maddede tespit olunan «amme vazifesini gören memur, müstahdem vesait kimse» kıstasını, «devlet hizmeti gören memur» suretinde anlamıştır.

Devlet şûrasınca; (kanun ve nizamları tatbik ve onların hüsnü tatbikine nezaret etmek ve amme nizam ve intizamının temin ve icrasıyla alâkadar olmak ve heyeti içtimaiye veya heyeti içtimaiyenin menfaati namına hizmet ile etmek ve icra kuvvetinin mümessili olmak gibi bir amme hizmet ve vazifesini görmeyen ve binaenaleyh ne otorite ve ne de temşiyet memurlarından olmayan odacılar, ceza kanununun 279 uncu maddesinde tayin ve tarif edilen memur ve müstahdemlerden sayılmayacağı gibi, memurun kanununun tarif ettiği memur ve müstahdemler meyanına da giremeyeceğinden, bunlar hakkında memurin muhakematı kanunu hükümlerine tevfikân takibat icrası kanunî esasa uygun olmadığından ve bu hususta tefsir ve içtihad müstenit hukukî mesnetler de bulunmadığından, maznun hakkındaki takibatın umumi hükümlere göre icrası icap edeceği içtihat edilmiştir. (31)

Görülüyor ki; Şurayı devlet, amme hizmeti ifa edenlerin de ceza kanununun tatbikatında memur sayılacağı noktasından hareketle, odacıların amme hizmeti görmedikleri esbabı mucibesine istinat ederek, amme vazifesi ile amme hizmetini yekdiğerinden açık bir şekilde ayırmamakla beraber; birinciler için «otorite memuru», İkinciler için de «Temşiyet memuru» demek suretiyle zımnî bir ayırt yapmış bulunmaktadır.

(25) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 30/12/1952 Es. 12982, Ka. 12920

(26) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 8/5/1951 Es. 3464, Ka. 3463.

(27) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 25/5/1951 Es. 4030, Ka. 4030.

(28) Temyiz Mahkemesi 3. CD. 9/3/1951 Es. 1447, Ka. 10424.

(29) Temyiz Mahkemesi 4. CD. 21/3/1951 Es. 2011, Ka. 2011.

(30) Temyiz Mahkemesi C. U. K. 7/4/1941 Es. 79, Ka. 67.

(31) Devlet şûrası. I. daire. 10/11/1941. es. 3092. ka. 2900.

MÜSTAHDEMLER:

5) 279 uncu madde «memur» sayılan kimseleri iki zümrede toplamaktadır. Memur, ya devlet veya diğer her türlü amme müessesesi müstahdemi olur veya olmaz.

Maddenin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi «memur, müstahdemleri» diye aynı zamanda müstahdem bulunan memurlardan bahseylediği halde, (2) numaralı bendinde «... bir amme vazifesi gören diğer kimseler...» demek suretiyle, müstahdem olmayan memurlara işaret eylemişti". Memur sıfatım haiz olan şahısların ek serisi aynı zamanda «müstahdem» oldukları cihetle, evveleminde müstahdem ne olduğunu da burada tespit eylemek faydalı olacaktır.

Umumiyet itibariyle «müstahdem» in üç mümeyyiz vasfı bulunduğu kabul olunmaktadır:

a) Müstahdem, yaptığı işi bir ivaz karşılığında ifa etmesi. Gerçekten de ivaz, müstahdem devlet hizmetinde gördüğü vazifeyi kendisine meslek edinmiş olduğunu ifade eder. Müstahdem, mesaisini devlet veya amme müessesesine vermiş ve onun karşılığında bir ivaz almış olan kimsedir.

b) Bu işi devamlı bir surette başarması. Keza, müstahdem devlet hizmetinde gördüğü vazifeyi kendisine meslek edinmiş olması, devamlılık mefhumunu da tazammun eder.

e) Ve nihayet, işi bil ihtiyar deruhte eylemiş olması. Müstahdem, kendisine tevdi olunan hizmet ve vazifeyi ihtiyar ile kabul ve deruhte etmiş olması icap eder. Aksi halde, müstahdem değil, diğer bir ajan tipi olan «mükellef» bahis mevzuu olur. Müstahdem bu tarifi «memurun kanununun birinci maddesindeki tarife tamamıyla uygun düşmektedir.

Filhakika, memurun kanununun birinci maddesine göre memur «kendisine devlet hizmeti tevdi olunan ve sicilli mahsusunda mukayyet olarak, umumi veya hususi bütçeden maaş alan kimsedir. Bu maddedeki «tevdî» mefhumu, tevdi olunan şeyin veya hizmetin bil ihtiyar kabul edilmiş olduğunu tazammun eder. Aksi takdirde kanun vaazımın «tevdî veya tahmil» «suretinde bir terim kullanması icap ederdi.» Sicilli mahsusunda mukayyet bulunmak keyfiyeti, hizmetin devamlı bir surette görülmesini ifade eyler. Ve nihayet, umumi veya hususi bütçeden maaş almak unsuru da müstahdem «ivaz şartı» m teşkil eyler. Şu halde, memurin kanununun birinci maddesi «memuru» yani amme vazifesi ifa eden kimseyi değil, alelittlak «müstahdemi» tarif eylemektedir.

279 uncu maddenin (1) numaralı bendinin açık hükmüne göre: bir müstahdemın memur sayılabılması için teşriî, İdarî veya adlı bir amme vazifesi görmesi iktiza eder.

Şimdi, ne gibi müstahdemlerin bu mahiyette bir vazife gördüklerini tetkik edelim.

a) Teşriî bir amme vazifesi gören müstahdemler:

Bunların başında mebuslar gelmektedir. Her ne kadar, mebuslarda müstahdemın yukarıda tadat olunan üç mümeyyiz vasfından «meslek edinme» ve «devamlılık» vasıfları mevcut değilse de; 279 uncu maddenin (1) numaralı bendindeki «muvakkat bir surette amme vazifesi» görmeleri dolayısıyla mebus sıfatını haiz olan kimseler birinci bendin şumulüne girerler. Temyiz mahkemesinin içtihadı da bu merkezdedir. Keza Teşkilatı esasıye kanununda yazılı devlet organlarından cumhur reisi, vekiller, müsteşarlar, kanun lâyhalarının hazırlanmasında teknik veya hukukî bakımdan rey ve mütalâa beyan eden kimseler meselâ şûrayı devlet azalan., teşriî bir amme vazifesi gören kimselerdir.

b) Adlı bir amme vazifesi gören müstahdemler.

Hâkimler, sorgu hâkimleri, C. Müddeiumumileri, mahkeme başkâtipleri, zabıt kâtipleri, icra memurları, veznedarlar, adlı zabıta memurları ile bunları yardımcıları olan kır, çarşı ve mahalle bekçileri adlı amme vazifesi gören müstahdemlerdir. İtalyan temyiz mahkemesince: (münhasıran devlete ait olan ve kanunen hususi cezaî hükümlerle tanzim edilmiş bulunan adlı idareye müteallik bir fonksiyon olması dolayısıyla adli zabıta âmir veya ajanlarının ifâ ettikleri vazifenin amme vazifesi olduğu) içtihat edilmiştir. (32), Keza, Zabıta mania ve adliye vazifeleriyle mükellef ve polisın haiz olduğu hukuk ve salâhiyete malik bulunan çarşı ve mahalle bekçilerinin... ceza kanununun tatbikatında memur sayılacaklarına (33) ve (bekçi tahsildarlarının da ceza kanununun 279 uncu maddesine dahil memurlardan olduklarına) (34) karar verilmiştir.

c) idari bir amme vazifesi gören müstahdemler:

Bu müstahdem kadrosuna, umumiyet itibariyle devletin merkez teşkilâtına tâbi bütün organları girer. Cumhur reisi, Vekiller Vekâlete ait bütün salâhiyetleri vekil namına idare ve murakabe eden müsteşarlar,.

(32) Temyiz mahkemesi tevhibi içtihat. 28/3/934.

(33) Temyiz mahkemesi 1. CD. 19/9/939. es. 9868. ka. 2429.

(34) Temyiz mahkemesi 4. CD. 8/1/938. es. 767. ka. 158.

vekâlete ait kararları vekil namına hazırlayan umum müdürler, hususi kalem müdürleri, teftiş heyeti reisi, müfettişler, vekâletin tekmil memurları, Şurayı devlet, divanı muhasebat reis ve azaları ve bu organların hukukî tasarruflarına amme hukuku usulü gereğince iştirak eden şahıslar bu zümreye girerler. Temyiz mahkemesince; (Teşkilâtı esasiye kânunu hükümlerine nazaran da cezaî mesuliyetleri muhakkak olan vekillerin bu mesuliyetlerini doğuran fonksiyonların siyasî vasfı yanında İdarî mahiyeti de mevcut olabileceğine ve bu takdirde 279 uncu maddenin hükmüne girmesi iktiza eylediğine binaen, kendilerini ceza kanununun tatbikatında memur saymak zaruri olacağına) karar verilmiştir. (35)

Bundan başka, memleketin idari taksimatında merkez teşkilâtının taşradaki organları Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürleri ile mahallî idare teşkilâtına mensup olup, mezkûr organların İdarî bir amme vazifesi ifa etmek suretinde tezahür eden tasarruf ve fiillerine, amme hukuku usulüne uygun bir şekilde iştirak eyleyen müstahdemler de memurdurlar.

İktisadî devlet teşekküllerinde istihdam olunan kimselerin ceza tatbikatında memur olup olmadıkları hususu da üzerinde durulacak bir mevzudur. Filhakika, bu teşekküller bir amme müessesesi sayıldıkları takdirde, müstahdem in ifa ettiği vazifenin mahiyetine bakmak ve bunun bir «amme vazifesi» olup olmadığını araştırmak icap eder.

(İktisadî devlet teşekkülleri, müstakil sermayelerle hususu hukuk prensiplerine tabi olmak üzere kurulmuş malî ve ticarî müesseseler olduklarından, devlet bütçesiyle bir ilgileri yoktur. Bunların, kendi bilançoları ve hesap usulleri vardır. Çalıştırdıkları elemanların ücretleri de hazine den ödenmez. Bu müesseselerin hukuk sahasında görülen sair teşekküllerden farkı, sermayelerinin devlete ait olması ve bazı idare organlarının tayin usullerinde mevcut hususiyetten ibarettir. Gerçi İktisadî devlet teşekküllerinin görecekleri vazifelerden bir kısmı devletin ekonomik politikasıyla ilgili işlerdir. Ancak bu keyfiyet, sözü geçen teşekküllere amme hukuku müessesesi vasfını izafe etmeyip, sadece kurucusunun devlet oluşundan ve kuruluşunun bir kanuna dayanmakta bulunmasından ileri gelmektedir.

İktisadî devlet teşekküllerinde istihdam olunan kimselerin bir amme hizmeti ifa ettikleri iddia edilebilirse de, bir amme vazifesi gördükleri kabul olunamaz.

Her ne kadar 3460 sayılı kanunun 43 üncü maddesinde İktisadî devlet teşekkülleri mensuplarının muayyen suçlarından dolayı devlet memurları gibi

ceza göreceklere tasrih edilmiş ise de; bu hal, sözü geçen kimselerin «memur» sayılmalarını icap ettirmez. Zira, bir şahsın işlediği bir fiilden

dolayı devlet memuru gibi ceza görmesi başka, yine o kimsenin bizatihi devlet memuru olması başka şeydir. Nitekim temyiz mahkemesi; (iktisadi devlet teşekküllerinin faaliyet ve çalışma elemanlarının devlet memuru sıfatını haiz olmayacaklarına, ancak, 3460 sayılı kanunun 43 üncü maddesinde yazılı suçlarla beraber, müesseseyi zarara müntehi olan kasta makrun ihmal suçlarından dolayı devlet memurları hakkında tatbik edilen cezayı göreceklere ve memurun muhakematı kanunu hükümlerinin kendilerine tatbikine imkân bulunmadığına) karar vermiştir. ⁽³⁶⁾

279 uncu maddenin birinci fıkrasının (2) numaralı bendinde «teşriî, idari veya adlî bir amme vazifesi gören diğer kimseler» tabiri kullanılmıştır.

Bu zümreye giren şahısları ikiye ayırmak lâzımdır:

a) Ya bu kimseler müstahdem sıfatını haiz olmakla beraber, aynı zamanda devlet veya bir amme müessesesinin organları meyanına girerler.

b) Yahut da devlet veya amme müesseselerine karşı tamamıyla yabancı ve müstakil bir vaziyette bulunurlar.

Birinci zümreye, memurluğu meslek edinmeyen, kadro ve hizmetle devamlı bir surette kaynaşmayan fahri ajanlar girmektedirler. Böyle bir fahrî ajanın ifa eylediği faaliyet bir amme vazifesi olduğu takdirde, kendisi ceza kanununun tatbikatında memur sayılır.

İkinci kategoriye ise; devlet veya amme müesseseleri karşısında tamamıyla serbest olan vatandaşlar teşkil ederler.

Müstahdem mevzuunda diyeceğiz ki; Türk ceza kanununun 279 uncu maddesine göre ceza tatbikatında bir kimsenin memur sayılabilmesi için, mücerret müstahdem olup olmaması ehemmiyeti haiz değildir. Eğer müstahdem ise bir amme vazifesi görmesi, yani hukukî bir tasarruf veya fiil ika eylemesi, veya buna amme hukuku usulüne uygun bir surette iştirak etmesi, müstahdem değilse, hukukî tasarruf veya fiili; kanunun sarıh bir izin veya emrine dayanarak ve kendisiyle devlet arasında teessüs eden hususi bir amme hukuku rabatası gereğince ifa veya bu hususa iştirak eylemesi icap eder.

(36) Temyiz mahkemesi, tev. iç. um. He. 28/3/945. es. 1. ka. 6.

CEZA TAKİBATINDA MEMUR

e) «Memur» sıfatı, umumi ceza hukukunu bir de memurların istisnai bir muhakeme usulüne tâbi bulunmaları bakımından ilgilendirir.

Herhangi bir kimsenin bir suç işlediği ihbar veya şikâyet olunursa adli makamlar derhal tahkikata geçerler. Hazırlık tahkikatını C. Müddeiumumisi, ilk tahkikatı sorgu hâkimi, ve son tahkikatı da mahkeme

yapar.

Fakat, suç işleyen herkes hakkında tatbik olunan bu usul, 4. Şubat. 1329 (1914) tarih ve 133 sayılı «Memurun muhakematı hakkındaki kanunu muvakkat» hükümleri gereğince memurlar hakkında tatbik olunmamaktadır.

Filhakika, bir memurun bir suç işlediği ihbar veya şikâyet olunduğu takdirde ve bu suç vazifeden doğmuş veya sadece vazife sırasında işlenmiş ise, alelade bir şahıs hakkında adli makamlarca yapılan hazırlık ve ilk tahkikat, İdarî makam ve merciler tarafından icra edilir. Verilecek olan lüzumu muhakeme karan üzerine son tahkikat umumi mahkemelerde yapılır.

Memurları vazifeleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında bu şekilde istisnai bir tahkikat usulü kabulünün sebebini anlıyabilmek için gözlerimizi «Tanzimat» tan sonraki tarihlere çevirmemiz icabetin ektedir.

1839 senesinde Büyük Reşit Paşa tarafından «Gülhane Parkında okunan «Gülhane hattı hümayununda; «Devlet-i aliye ve memalik-i mahrumemizin hüsn-ü idaresi zımnında bazı kavanini cedide vaz ve tesisi lâzım ve mühim» görüldüğü beyan edildikten sonra, «işbu kavanini mukteziyenin mevad ı esasiyesi dahi emniyet-i can ve mahfuziyeti ırz ve namus ve mal ve tajdni vergi ve asakir-i mukteziyenin sureti celp ve müddet-i istihdamı kaziyelerinden ibaret» olduğu tebarüz ettirilmekte idi. Bu hattı hümayunun okunmasından 25 sene sonra 1846 tarihinde hukuk ve ceza mahkemeleri kurulmuştu. Esasen İkinci Mahmut devrinden yani 1809 dan itibaren mütehassıslardan mürekkep bir takım heyetler kurulmağa başlanmıştı. Bunlardan en mühimleri «meclisi valayı ahkâmı adliye» ile «Şûrayı devlet» idi.

«Meclisi valayı ahkâmı adliye» reformun icap ettirdiği kanun ve nizamnameleri hazırlayan ve murakabe eden en büyük heyet idi. Hatta 1839 dan sonra padişah Abdülmecit, bu heyete bir parlâmento şekli vermiş ve hükümdarların parlâmentolarda irat ettikleri açılış nutuklarına

benzer nutuklar okutmuştu. 1868 tarihinde bu heyet, birisi «divanı ahkâmı adliye» ve diğeri «şûrayı devlet» olmak üzere ikiye ayrılmıştı. «Divanı ahkâmı adliye»; adli işlere müteallik kanunların hazırlanması ve tatbikiyle meşgul olmakta ve aynı zamanda bu kanunları tatbik eden en yüksek adli mahkeme mevkiinde bulunmakta idi. Şûrayı devlet ise; idari sahaya ait nizamnameleri hazırlamakta, bunların tatbikine nezaret eylemekte ve aynı zamanda ferdle hükümet arasında çıkan ihtilâfları hal eylemekte idi. (37).

Divanı ahkâmı adliye teşkil edilmekle beraber, aynı zamanda «memurini devletin tahkiki ahvali muhakemelerinde Şûrayı devlette teşkil olunan «memurin muhakeme dairesi» ne verilmişti. Muhakemat dairesi, adliye mahkemelerine muvazi olarak bidayet, istinaf ve temyiz derece ve kısımlarını ihtiva eylemekte ve bu suretle memurların cezaya müteallik dâvaları da müstakil bir idari kaza merciine tevdi edilmiş bulunmakta idi.

Yine bu tarihlerde çıkarılmış olan idare umumiye vilâyet nizamnamesi ile mülkî teşkilâtın esası ve vazifeleri tespit olunmuş ve ihdas edilen vilâyet, liva ve kaza meclislerine, memurların işledikleri suçlardan dolayı istintak ve muhakeme vazifeleri de verilmişti.

Muhakeme usulüne ait esasları tespit eyleyen «divanı ahkâmı adliye nizamname dahilisi» ile «der saadet ve mülhakatının idare muhakemesine ait nizamname» 1870 senesinde neşrolunmuştu. Memleketimizde ilk ceza muhakemeleri usulü kanunu olan «usulü muhakematı cezaiye kanunu» bu tarihte henüz meriyette olmayıp, ancak sekiz sene sonra neşrolunacaktı. Ceza mahkemelerinin kurulmasından üç, ve muhakeme usulüne ait nizamların kabulünden bir sene sonra bir de «memurin muhakemesine dair nizamname» neşrolunmuştu.

Bu nizamnameye göre; «memurinden birinin memuriyetinden dolayı ceza tertibini müstelzim fiil ve hareketi vukuunda» memur evvelâ mensup olduğu idarece istintak olunur. Bu istintaka «tahkikatı evveliyeye» denilir. Memurların muhakemeleri de kaza, liva ve vilâyet idare meclislerinde veya şûrayı devlette icra edilir. Eğer memur, efrattan bulunmayan, hademedden mahdud olmayan bir kimse ise tahtı muhakemeye alınması, vaziyete göre mutasarrıfın, Valinin veya Şûrayı devletin emrine bağlıdır. Bu nizamnameye zamanla muhtelif ilâveler de yapılmıştır.

(37) Sıddık Sami Onar. İdare ilmi bakımından Türkiye'nin durumu. Tahir Taner'e armağan. 1956. Sahife. 263 ve müteakip.

Nizamname, memurların memuriyet vazifeleri ile ilgili suçları hakkında hüküm koyduğu cihetle, şahsî suçlarından dolayı umumi hükümler tatbik olunmakta idi. Fakat, Şûrayı devlet Tanzimat dairesi, 1895 tarihli bir mazbata ile, her nevi şikâyet üzerine memurun istintak dairesine celp edilerek sorguya çekilmesini, nüfuz ve haysiyetini kırıcı gördüğünden, buna mahal bırakmayacak bazı tedbirler derpiş eylemiş bulunmakta idi.

İkinci meşrutiyet ilân olunduktan beş sene sonra, 1914 tarihinde memleketin her yerinde hâkim olan hürriyet havası içinde ferdî hakların korunması, idare cezanın ıslahı ve kaza birliği prensibi ön plâna alınmış bulunuyordu. 4 Şubat. 1914 tarihinde, suç işleyen memurların İdarî heyetler tarafından muhakeme edilmesi esasını vaz eyleyen nizamname meriyetten kaldırılmış ve onun yerine «memurin muhakematı kanunu» kabul olunmuştu.

Memurin muhakematı kanunu, son tahkikat yâni «muhakeme safhası» bakımından memur sıfatını haiz olanla olmayan şahıslar arasındaki farkı kaldırmış, fakat muhakemeden önceki safhalar bakımından farkı muhafaza eylemiştir. İdarî bir merci, hakkında lüzumu muhakeme kararı vermedikçe bir memurun, memuriyet vazifesi dolayısıyla veya memuriyet vazifesi sırasında işlediği bir suçtan dolayı umumi mahkemelerde muhakeme edilmesine imkân yoktur.

13 Ağustos 1332 tarihinde neşrolunan bir tahriratı umumiye de bunun sebebi; memurun, doğrudan doğruya adliye mahkemelerine verilmesinin memuriyet şeref ve haysiyetine fena tesir etmesi ve isnat olunan fiilin suç olup olmadığının ekseri hallerde idarece takdir olunabileceği suretinde gösterilmiş ve adliye nazırına verilen bir raporda da; vatan evlatlarına adalet muvacehesinde mümtaz sınıf olmadığı gösteren, kanunun himayesinden herkesin seyyanen istifadesini temin eden bu kanun, mesut bir inkılap olarak vasıflandırılmış ve bunun bir merhale olduğu, müsavâtı ammenin tedricen elde edileceği belirtilmiştir.

7) Memurin muhakematı kanunu, memurların memuriyet vazifesi dolayısıyla veya memuriyet vazifelerini ifa sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında yapılacak tahkikat, takibat ve salahiyetli mercilerce verilecek kararların suret ve cereyan şeklini gösterir bir takım kaideleri ihtiva etmektedir. Suç işlediği ihbar veya şikâyet olunan memurların mahkemeye şevklerine lüzum olup olmadığının tespit ve tayini salâhiyeti evvelemerde «idarî mercie» tevdi olunmuştur.

Filhakika, bu kanunun kabul ettiği esasa göre; memuriyet vazifesi dolayısıyla veya memuriyet vazifesi esnasında gerek doğrudan doğruya

ve gerek bir şikâyet, ihbar veya iddia üzerine suç işledikleri anlaşılan memurlar hakkında «tahkikatı iptidaiye» yapmak vazifesi, o memur merkez memurlarından ise mensup olduğu vekâlet veya daireye, vilâyet memurlarından ise Vali, Kaymakam veya mensup olduğu idare şube âmirine aittir. (Madde. 2).

İdare âmirlerinin yaptıkları bu «tahkikatı iptidaiye» ceza muhakemeleri usulü kanununda sorgu hâkimlerinin yaptıkları «ilk tahkikat» mahiyetindedir. Tahkikatı iptidai yenin ikmalî üzerine maznun memurun «lüzum veya Men'i muhakemesine karar vermek salâhiyeti de vekâletlerde, umum müdürlüklerde kurulacak heyetlere, vilâyet ve kaza idare heyetleriyle şûrayı devlete bırakılmıştır.

Memur hakkında ikinci maddede tadat olunan idare âmirlerince tanzim olunan tahkikat evrakı, maznun memurun derecesine göre ait olduğu meclise tevdi olunur. (Madde. 3).

Kanunun dördüncü maddesinde idare meclisleri üç gruba ayrılmıştır.

a) Kaza idare meclisleri, b) Vilâyet idare meclisleri, c) Şûrayı devlet mülkiye dairesi.

10. Haziran. 1949 tarih ve 5442 sayılı «İl İdaresi kanununun mülk! idare bölümlerinin kuruluşlarından bahseden birinci maddesinde; Teşkilâtı Esasiye Kanununun 89 uncu maddesine göre memleketimiz, coğrafî durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından vilâyet, kaza ve nahiyelere bölünmüş ve nahiyelerin de kasaba ve köylerden meydana geleceği gösterilmiş olduğu cihetle, memurin muhakematı kanununun dördüncü maddesinde «İva idare meclisi» ortadan kalkmış bulunmaktadır.

a) Kazalarda, kaza Kaymakamı ile idare kaza rüesayı memurinden ve kaza idare meclisi azasından maada bilcümle memur ve müstahdemlerle Nahiyeye müdür ve müstahdemleri haklarındaki tahkikat evrakı kaza idare heyetine,

b) Vilâyet merkezlerinde Vali ve irade milliye ile mensup vilâyet merkez memurları ve vilâyet idare meclisi azasından maada bilcümle vilâyet merkez memurları, kaza Kaymakamlarıyla, kaza idare şube rüesası ve kaza idare meclisi azası hakkındaki tahkikat evrakı vilâyet idare meclisine,

c) Bir vilâyetin, irade milliye ile tayin olunan merkez memurları ile idare meclisi azası hakkındaki tahkikat evrakı şûrayı devlet mülkiye dairesine,

Tevdi olunur.

8) Memur hakkında tanzim olunan ilk tahkikat «tahkikatı iptidaiye» evrakı yukarıda beyan olunan meclislerden birine tevdi olunduğu takdirde, bir hafta içinde gereken tetkikata başlanarak, tahkikatın noksanlarının ikmali için icap eden yerlerden yazılı veya sözlü izahat alındıktan sonra, maznun memurun muhakeme altına alınmasına lüzum görülür ise, verilecek olan «lüzumu muhakeme kararı» maznuna tebliğ edilir.

Maznun memurun, bu lüzumu muhakeme kararına tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde itiraz hakkı vardır.

Lüzumu muhakeme kararının, itiraz müddeti geçmek veya vaki itiraz merciiince reddedilmek suretiyle katileşmesi üzerine, sorgu hâkimlerinin verdikleri son tahkikatın açılmasına dair olan karar mahiyetinde bulunan mezkûr karar ile tahkikat evrakı vazifeli mahkemeye sevk edilmek üzere C. Müddeiumumiliğine tevdi olunur.

Maznun memurun muhakeme altına alınmasına lüzum görülmez ise. verilecek olan «meni muhakeme kararı» memurun mensup olduğu daire âmiri ile mevcut ise müddei şahsiye tebliğ edilir. Daire âmiri ve müddei şahsi işbu meni muhakeme kararı aleyhine tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde itiraz edebilecekleri gibi, bunlar tarafından hiç bir itiraz vuku bulmasa dahi meni muhakeme kararları herhalde mafevk meclisçe tasdik olduğu takdirde katileşmiş sayılır ve tasdikli bir sureti memura verilir. (Madde. 5).

Bir meclisin kararı aleyhine yapılacak itiraz mafevk mecliste ve vilâyet idare meclisinin kararlarına karşı vuku bulacak itiraz da Şûrayı devlet mülkiye dairesinde tetkik edilir. Ancak, Kaymakamlar hakkında idare meclisince ittihaz olunacak kararlar, itiraz vaki olsun olmasın herhalde şûrayı devlet mülkiye dairesinin tetkikine tâbidir.

Memurin muhakematı kanununda muhakeme mercileri hakkında da bazı kayıtlar mevcuttur. Haklarında kaza idare heyetlerince son tahkikatın açılmasına karar verilen memurlar, o kaza asliye ceza mahkemesinde ve suçları ağır ceza mahkemesinin vazifesi dahilinde ise, o kazanın tâbi olduğu ağır ceza mahkemesinde, vilâyet idare heyeti tarafından son tahkikatın açılmasına karar verilen memurlar, o vilâyet mahkemelerinde ve devlet şûrasınca karar verilen memurlar ise, son tahkikatın açılması «lüzumu muhakeme» kararında tayin edilecek mahkemelerde muhakeme olunurlar.

9) Valilerin, cezayı müstelzim bir suç işledikleri ihbar veya şikâyet olduğu takdirde, Dahiliye vekâleti evveleminde tahkikat yapılması için «tahallin bir veya müteaddit müfettiş gönderir. Müfettişler birden ziva-

de ise bunlar komisyon halinde çalışırlar. Müfettişler tarafından tanzim edilecek olan tahkikat evrakını tetkik ederek lüzum veya meni muhakeme kararı vermek salâhiyeti şûrayı devlet mülkiye dairesine ve bu karara vuku bulacak itirazın tetkiki de şûrayı devlet heyeti umumiyesine aittir.

Lüzumu muhakemesi katileşen Valilerin muhakemesi, birinci derecede Temyiz mahkemesi ceza dairesinde ve Temyizden de temyiz mahkemesi ceza umumi heyetinde icra olunur.

Elçiler hakkında hariciye vekâletince tanzim olunan tahkikat evrakı üzerine lüzum veya meni muhakemelerine karar vermek salâhiyeti şûrayı devlet mülkiye dairesine ve bu karara vuku bulacak itirazın tetkiki de şûrayı devlet heyeti umumiyesine aittir.

Hakkında verilen lüzumu muhakeme kararı katileşen elçilerin muhakemesi Valiler gibi, birinci derecede Temyiz mahkemesi ceza dairesinde ve temyizden de ceza umumi heyetinde yapılır.

Elçilerden gayri olarak yabancı memleketlerde istihdam edilen memurlar hakkında tahkikatı iptidaiye icrası ve lüzum veya meni muhakemelerine karar itası, devairi merkeziye memurları hakkındaki usule tâbidir. (Madde. 9).

Merkez dairelerinde irade milliye ile mensup memurlar hakkında tahkikat icrası, ilgili vekillerce daireleri erkânından teşkil edilecek heyetlere, lüzum veya meni muhakemelerine dair karar itası da şûrayı devlet mülkiye dairesine ve bu dairece verilecek kararlara vuku bulacak itirazın tetkiki şûrayı devlet heyeti umumiyesine aittir. Merkez dairelerinde irade milliye ile mensup olmayan memurlar hakkında yapılacak tahkikat üzerine, lüzum veya meni muhakemelerine karar itası, daireleri erkânından teşkil edilecek heyetlere ve bu heyetlerin verecekleri kararlara vaki itirazın tetkiki de şûrayı devlet mülkiye dairesine aittir. (Madde. 10).

Şûrayı devlet reis ve azası ile vekâletler müsteşarları hakkında da devairi merkeziye de irade milliye ile mensup memurlar hakkında olduğu gibi, usulen tahkikatı iptidaiye icra olunduktan sonra, lüzumu muhakemelerine karar verilenlerin muhakemeleri, Vali ve elçiler gibi birinci derecede temyiz mahkemesi ceza dairesine ve temyizen de temyiz ceza umumi heyetine aittir. (Madde. 11).

10) Haklarında tahkikata başlanan memurlar lüzum görüldüğü takdirde işten el çektirilir ve lüzumu muhakemelerine karar verilen memurların vazifelerine devamı mahzurlu görüldüğü takdirde işten el çektirileceği gibi, azilleri cihetine de gidilebilir.

Bir memurun lüzumu muhakemesine karar verildiği takdirde, mahkemeye şevkini mucip olan cürüm neden ibaretse yalnız o suçtan dolayı muhakeme edilmesi lâzımdır. Muhakeme sırasında memurun diğer bazı suçları işlediği veya diğer bazı memurların da o suçta iştirakleri bulunduğu anlaşıldığı takdirde, ait olduğu dairece, sonradan meydana çıkan suçlardan dolayı veya o suçta iştirak eden diğer memurlar hakkında tahkikata başlanır. (Madde 14)

Bir çok memurların iştirakleri bulunan suçlarda, muhtelif sınıflara mensup memurlar, madun mafevke tâbi olmak üzere aynı mahkemede muhakeme olunurlar.

Memurların memuriyet vazifesi dolayısıyla veya memuriyet vazifesi sırasında işledikleri cürümlerde memur olmayan şahısların da İştiraki bulunduğu takdirde, muhakemeleri tevhidten memurun tâbi olduğu mahkemede rüyet olunur. (Madde. 15).

Suç işleyen memurlar haklarında tahkik memurları tarafından tanzim olunan tahkikat evrakının idare heyetlerince tetkiki sırasında, maznun memur serbest bırakılabileceği gibi, işlenen suç ağır cezalı olduğu takdirde, tahkik memurlarının talebi veya mahallin en büyük mülkiye memuru, veya maznun memur, devairi merkeziye memurlarından ise, mensup olduğu vekil tarafından tasdik edilecek tevkif müzekkeresiyle muvakkaten tevkif edilebilirler. (Madde. 16).

Memurların muhakemesi diğer davalara tercihan icra edilir. (Madde. 18).

11) Şimdi, memurin muhakematı kanununun birinci maddesindeki «memurin» tabirinden ne anlaşılmak lâzım geldiğini, yâni hangi ajan tipinin bu kanuna tâbi bulunduğunu izah edelim.

Memurin muhakematı kanununun meriyete girdiği tarihten bu yana ihtiva eylediği istisnâî takip usulünden istifade edecek olan devlet ajanlarının tespit ve tayini meselesi ihtilâftı kalmış ve çeşitli içtihatlarla sebebiyet vermiştir.

Henüz Türk ceza kanunu ile memurin kanunu meriyette bulunmadığı bir devirde, 27.Ağustos.1339 tarihinde şûrayı devlet; (umuru hükümete ait muamelâtı asaleten veya vekâleten, gerek maaş gerek ücret ve gerek mülâzemet «staj» suretiyle maaş veya bir ücret almaksızın ifa ile mükellef olan kimselerin cümlesi memur olup, vazifeye alınma suretleri değil, ifa ettikleri vazife olduğundan, herhangi sınıftan olursa olsunlar memurin muhakematı kanununa tâbi bulunurlar) yolunda bir içtihadı varmış bulunuyordu.

Bilâhare Türk ceza kanunu ile memurin kanunu meriyete girmiş ve çıkarılan bazı münferit kanunlar da kendi hükümleri çerçevesine giren memurlar hakkında memurin muhakematı kanununun tatbik olunacağını, diğer bazılarının ise bu kanundan istifade etmeyeceklerini tasrih eylemişlerdi. Bunun üzerine Temyiz mahkemesi, her hâdisede maznun olan memurun, memurin muhakematı kanununa tâbi olup olmayacağını tespit eylemek yoluna gitmişti. Bu arada, Ziraat Bankası memurlarının (38), idare hususiyete ait taş ocakları bekçisinin (39), devlet demiryolları memurlarının (40), bekçilerin (41), müstakille köy azalarının (42), zirai kredi kooperatifi memurlarının (43), ticaret odası başkâtibi ve tahsildarının (44), cezaevi gardiyanlarının (45) memurin muhakematı kanununa tâbi olmadıkları içtihat edilmiş ve (hâkim sıfatını gayri haiz adliye memurlarının suçlarından dolayı muhakemelerinin icrası ahkâmı umumiyete tâbi olup, memurin muhakematı kanunundaki merasimi mütেকaddimenin icrasına mahal olmadığına) karar verilmiştir. (46).

Bilâhare temyiz mahkemesi tevhibi içtihat heyeti umunmiyesi; (kır, çarşı ve mahalle bekçileri, memuru tarif eden 788 sayılı kanunun birinci maddesinin daire şumulünden hariç ve hususi kanunlarına göre zabıta mahalli yenin tahtı nezaretinde olup zabıta mania ve adliye vesaitinde ona muavenetle mükellef ve işbu vezaifin ifası sırasında hâdis olan suçlardan dolayı ilk tahkikatın icrasında umumi hükümler tatbik olunup, memurin muhakematı kanununun dördüncü maddesindeki istisnâî hüküm cari değildir) yolunda bir içtihat bulunmuştur. (47).

Temyiz mahkemesinin bu tevhibi içtihat kararı, bir mebus tarafında^ Büyük Millet Meclisine, kır çarşı ve mahalle bekçilerinin memurin muhakematı kanununa tâbi olup olmadıkları hakkında bir tefsir takririnin verilmesine sebep olmuş ve meclis de 1255 sayılı tefsir kararını ittihaz eylemiştir.

Meclis adliye encümeni 16/5/1941 tarih ve esas. 4/27. karar. 44 sayılı mazbatası ile; memurin muhakematı kanununa tâbi olacak memurların,

(38) Temyiz mahkemesi ceza umumiheyeti. 17/10/932. es. 11/95. Karar 77.

(39) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti 3/10/933 esas. 226.

(40) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 22/9/930.

(41) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 18/1/937.

(42) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 11/10/937. es. 1/42. ka. 144.

(43) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 24/10/937. es. 177. ka. 178

(44) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 8/11/937. es. 200. ka. 201

(45) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 22/6/937. es. 62. ka. 61.

(46) Temyiz mahkemesi tev. içt. um. H. 12/11/930. 1225.

(47) Temyiz mahkemesi tev. içt. um. H. 14/3/940. es. 27. ka. 48.

memurun kanununun birinci maddesinde tarif edilen kimseler olduğuna karar vermiştir. Encümenin mazbatasında bu hususta öne sürdüğü mucip sebepleri şu şekilde telhis etmek mümkündür:

a) Memurin muhakematı kanununa tâbi olacak ajanlar Türk ceza kanununun 279 uncu maddesinde tespit olunan memurlardan olsa idi, münferit kanunlara, bu kanunların çevresi dahiline giren memurların, memurin muhakematı kanununa tâbi olacıklarına dair ayrıca hüküm şevkine lüzum ve ihtiyaç hissolunmazdı.

b) Türk ceza kanununun 279 uncu maddesi, memuru tarif etmekle beraber, bu tarifin «ceza kanununun tatbikatında» cari olacağını ve binaenaleyh takibat ve usule şamil bulunmayacağını tasrih etmeyi ihmal eylememiştir. Netice itibariyle 279 uncu maddedeki tarif, memurin muhakematı kanununa tâbi olacak memurların tespit ve tayini hususunda kat'î bir kıstas sayılamaz.

Buna mukabil, meclis dahiliye encümeni 4/8/1941 gün ve esas. 4/27. karar. 37 sayılı mazbatasını ile; memurin muhakematı kanununa tâbi olan ajanların Türk ceza kanununun 279 uncu maddesinde tarif edilen memurlar olacağını kabul etmiş bulunmaktadır. Filhakika, bu mazbatanın son cümlesinde; (ceza tatbikatında hangi vazife sahiplerinin memur telâkki edileceği hususunda Adliye encümeni ile müttetik olan encümenimiz, «ceza takibatında» dahi aynen ve tamamen o vazife sahiplerinin memur addedilmeleri ve binaenaleyh haklarında memurin muhakematı kanunu hükümlerinin tatbik olunması, mevcut kanunî mevzuat ve tefsir, mukarrerat hükümleri icabından bulunduğundan, bu hususta yeni bir tefsire mahal olmadığına ittifakla karar verilmiştir) denilmiş olan dahiliye encümeninin dayandığı esbabı mucibeyi de şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Bir memurun, memurin muhakematı kanununa tabi olması ifa ettiği vazifenin karşılığı olarak kendisi için tanınmış bir haktır. Herhangi bir vazifenin mukabilinde mutlak bir hakkın mevcudiyeti hukukun değişmez prensiplerinden biri olduğu cihetle; muayyen bir vazife ifa eden bir memur, memurin muhakematı kanununa tâbi olduğu takdirde, aynı veya müşabih bir vazife gören diğer ajanların da bu kanun hükümlerinden faydalanmaları icabeder.

b) Münferit kanunlarda, bu kanunların çerçevesi dahiline giren memurların, memurin muhakematı kanununa tâbi olacıkları hakkında sarahat bulunması, memurin muhakematı kanunundan faydalanacak ajan tiplerinin sadece memurin kanununun birinci maddesinde tarif olunan memurlardan ibaret bulunmadığını gösterir.

c) Memurun kanunu, kendisinden 12 sene evvel meriyete girmiş bulunan memurin muhekematı kanununun şümul sahasının tespit ve tayinine medar olamaz.

d) Memleketimizde, öteden beri amme hizmeti ifa eden her şahsın memur sayılması bir anane ve teamüldür.

e) Memurin kanununun maksat ve gayesi, devlet memurları olacalarda bulunması icap eden hususi evsafın tayini ve bunların yine aynı kanuna göre haiz bulunacakları hukuk ve salâhiyetin tahdit edilmesinden ibarettir. Binaenaleyh memurin kanunu, memurin muhakematı kanununa tâbi olacak memurların tespit ve tayini gayesini gütmemektedir.

Bu mazbata, Büyük Millet Meclisinin 8/8/1941 tarih ve 1255 sayılı tefsir kararıyla tasvip edilerek teşriî bir karar mahiyetini iktisap eylemiştir. Meclisin kararıyla tasvip edilmiş olan mazbatanın son cümlesinde; (ceza tatbikatın hangi vazife sahiplerinin memur telâkki edileceği hususunda Adliye encümeni ile müttefik olarak encümenimiz, ceza takibatında dahi aynen ve tamamen o vazife sahiplerinin memur addedilmeleri ve binaenaleyh haklarında memurin muhakematı kanunu hükümlerinin tatbik olunması... fikrindedir) denilmiştir.

Şu halde bu tefsir kararına göre; bir ajanın memurin muhakematı kanununa tâbi olup olmayacağını tespit edebilmek için, o ajanın ceza kanunu bakımından memur olup olmadığını tayin eylemek gerekmektedir. 279 uncu maddenin açık hükmü gereğince ceza kanununun tatbikatında memur olabilmek için; ise, bir amme vazifesi görmek icap etmektedir.

Fakat ceza kanunu bakımından memur sayılan her şahsın mazbatada yazıldığı gibi «aynen ve tamamen» ceza takibatında da memur sayılmasına imkân yoktur. Filhakika, ceza kanununun tatbikatında memur sayılan kimseler, devlet veya bir amme müessesesi müstahdemi olabilecekleri gibi, devlete veya böyle bir müesseseye herhangi bir istihdam bağı ile bağlı bulunmayan serbest şahıslar da olabilirler. Meselâ; işlenen meşhur bir suçun tahkikatı sırasında zabıta memurları tarafından yardımcı istenen şahıs, bu yardım esnasında suç üstü yakalanan kimseye karşı müessir fiil ika edecek olursa, hakkında memurin muhakematı kanunu değil, ancak ceza muhakemeleri usulü kanunu hükümleri tatbik edilmek icap edecektir Bu itibarla, tefsir kararının mutlak olan hükmünü bu bakımdan tahdit eylemek ve «memur» tabirini, ancak ceza kanunu bakımından memur sayılmakla beraber, aynı zamanda devlet veya bir amme müessesesi müstahdemi de bulunan kimselere mahsur addeylemek gerekecektir. Aynı zamanda «memur» tabirini; amme vazifesi gören kimse mana-

sında anlamak ve amme vazifesini de amme hizmetinden ayırmak suretiyle «amme hukuku iktidar ve salâhiyetlerini kullanarak hukukî veya fiilî tasarruflarda bulunmak veya bu tasarruflara amme hukuku usulüne uygun bir tarzda iştirak eylemek suretinde tefsir etmek icap edecektir. Ancak bu sayededir ki, memurin muhakematı kanununa tâbi olacak ajanların herhangi bir amme hizmetini gören tekmil müstahdemlere şamil olacak genişlikte anlaşılmasının önüne geçilmiş olacaktır. Netice olarak şunu diyeceğiz ki; ceza kanunu bakımından memur sıfatını haiz olan şahıslar için tatbik olunabilecek usul kanunu, memurin muhakematı kanunudur. Fakat «memur» tabirini mutlak surette almamak, tahdit etmek ve böylece ceza muhakemeleri usulü kanununun geniş bir müstahdem kitlesi karşısında tatbik edilemez bir vaziyette kalmasına mâni olmak lâzım ve zaruridir. Nitekim, temyiz mahkemesi tevhidî içtihat umumi heyeti bir kararında; (usul kanunlarıyla tespit olunan kararlar vatandaşlar için birer teminattır. Devlet memurlarının ayrı muhakeme usulüne bağlı tutulmaları amme menfaatleri yönünden devlet idaresinin genel yönetimi bakımından korunmasında fayda bulunan bazı prensiplerin varlığından ileri gelmiştir. Umumi devlet idaresi sisteminin dışında kalan müesseseler ve cihazlar hakkında istisnai mahiyette olan hüküm ve esasların tatbiki düşünülmemelidir. Zira Teşkilâtı Esasiye prensiplerinin bozulması gibi, bir tehlike ile karşılaşılabılır. Hiç kimse kanunla bağlı olduğu mahkemeden başka bir muhakeme yerine yollanamaz) demekte ve böylece memurin muhakematı kanununun ancak umumi devlet idaresi sisteminin içinde kalan müessese ve cihaz memurları hakkında tatbik edilebileceğini kabul eylemektedir. (48).

12) Aradan 45 seneye yakın bir zaman geçmesine ve bu günün şartlarına göre çok eskimiş olmasına rağmen memurin muhakematı kanununun 1914 tarihinden bu yana kaldırılmayıp meriyette kalmasının sebeplerini şu şekilde hulâsa etmek mümkündür:

a) Memurların işledikleri suçlardan dolayı doğrudan doğruya adalet mahkemelerine sevk olunması halinde şeref ve haysiyetlerinin kırılacağı endişesi.

Bu mütalâa hiç bir veçhile müdafaa edilemez. Zira, kanun muvacesinde şeref ve haysiyet bakımından vatandaşlar arasında hiç bir suretle fark gözetilmemek icap eder. Şayet memurun değil de memuriyetin şeref ve haysiyeti kastedilmek isteniyorsa, bu da ancak suç işleyen memurun himayesi ile değil, şiddetle cezalandırılması ve masum ise beraat ettiril-

mesi suretiyle imkân dahiline girebilir. Netice itibariyle de devletin ve hükümetin nüfuz ve otoritesi korunmuş olur.

b) Sebeplerden bir diğeri de; memurların işledikleri fiillerin mahiyetlerinin ve suç teşkil edip etmedikleri hususunun İdarî makamlarca daha iyi takdir edilebileceği düşüncesidir.

Hâkimlerin, idare mekanizmasının hususiyetlerine gereği gibi vâkıf olmadıkları yolundaki sebep de varit görülemez. Her ne kadar hâkimler, idare mekanizmasının hususiyetlerini bir idareci kadar bilemezlerse de kanun, bu gibi hallerde ehlivukufa müracaat edilerek mütalâa alınması usulünü vazetmiş bulunmaktadır. Kaldı ki memurların işledikleri suçlar da ekseri hallerde idari olmaktan ziyade hukuki bir mefhumdur. Bir fiil ve hareketin suç olup olmadığını ise herkesten ve hususiyile idareciden ziyade bu işi meslek, edinmiş olan hukukçuların ve hâkimlerin bilmeleri icap eder.

c) Devlet memurlarının icraatından zarar gören ve menfaatleri haleldar olun kimselerin yapacakları asılsız ihbar ve şikâyetler ile onlara her zaman iftirada bulunmaları mümkün olduğu cihetle, bu gibi haksız tecavüzlere karşı onları himaye etmek fikri de öne sürülmüştür. Fakat bu fikri ileri sürenlere de, bu tarzda iftiralara karşı sadece memurların değil, memur sıfatım haiz olmayan her vatandaşın da korunmaya ihtiyacı vardır suretinde haklı bir cevap verilebilir.

d) Memurların ayrı bir tahkik ve takip usulüne tâbi tutulması tezini müdafaa edenler, onların işlerinden geri kalmaması ve fuzulî masraflara girmemeleri icap ettiğini de sebep olarak göstermişlerdir. Bu mütalâa da varit olamaz.

e) Nihayet, idare mekanizmasının adlî makamlar karşısında istiklâlini temin ve muhafaza eylemek fikri de, memurun muhakematı kanununun müdafaası sadedinde sebep olarak öne sürülmüştür.

Fakat, kim ne derse desin bu gün herkesin tereddütsüz olarak üzerinde birleştiği nokta, memurun muhakematı kanununun artık tatbik kabiliyeti kalmadığı bir an önce kaldırılması gerektiği merkezindedir.

Prof. Nurullah Kunter; (memurun muhakematı kanununu müdafaa maksadıyla ileri sürülen sebeplerin hiç biri varit değildir. Memurlar üzerinde baskı gibi açıkça söylenmeyen mülâhazalarla hareket edildiğine inanmak istemiyoruz. Açıkça söylenmeye cesaret edilmeyen mülâhaza, kötülügü zimnen itiraf edilen mülâhaza olduğuna göre, bunları çürütmek için fazla söz sarf etmeye de zaten lüzum yoktur. Hikmeti vücudu kalmayan

bu kanunun sayısız mahzurları da vardır... Sözün kısası, ikinci meşrutiyetin başladığı inkılabı tamamlamanın zamanı çoktan gelmiştir) demektedir. (49)

Ord. Prof. Sıddık Sami Onar da; (Memurin muhakematı kanunu, bilhassa hangi memurlara tatbik edileceğinin tayini bakımından bir çok güçlükler doğurmuş, bu hususta ortaya bir takım içtihatlar çıkmış olduğu gibi, aynı zamanda kanunun lüzumsuzluğu da iddia edilmiş, nihayet mevzu, yeni bir kanun hazırlanması için teşri organına intikal etmiştir. Memurin muhakematı kanununu bazı ufak kayıtlarla kaldıran bir kanun Büyük Millet Meclisine sevk edilmiş ve hatta birinci müzakeresi de ikmal olunmuşsa da komisyonca geri alınmış ve böylece mesele muallâkta kalmıştır.

...Memurin muhakematı kanunu kanaatimizce kalkabilir. Hazırlık tahkikatını yapan bir kısım müfettiş ve memurların ve ilk tahkikatı yapan bir kısım idare heyetlerinin hukukî şuur ve melekeden mahrum olmaları, siyasi tesirlerin, mafevklerin nüfuzlarının veya şahsî hislerin tesirleri altında kalmaları yüzünden memurları lüzumsuz yere töhmet altında bıraktıkları, bir çok lüzumu muhakeme kararlarını şurayı devletin bozmasından ve mahkemelerin verdiği beraat kararlarından anlaşılmaktadır. Bazı hallerde, meselâ seçim hadiseleri gibi siyasi mahiyet arz eden işlerde ise, aksine olarak bu usul gene aynı sebeplerden dolayı suçluları kurtarmayan vasıta olmaktadır. Binaenaleyh, hiç kimseyi memnun etmeyen ve ihtiyacı karşılamayan memurin muhakemeta kanununun kalkmasında bizce mahzur yoktur. Diğer taraftan hiç bir esasa dayanmayan ve gayet geniş ve hudutsuz bir takdir salâhiyeti veren 1609 sayılı kanunun da bir fayda temin edemeyeceğini zannediyoruz. Esasen rüşvet, irtikâp, ihtilas vesaire gibi tamamen amme hizmeti dışında kalan ve suç unsurları kolayca görülen fiillerden dolayı yapılacak tahkikatın hususi bir usule tâbi olmasına da lüzum yoktur. Ancak bu kanunların kalkmasından sonra memurun himayesi bakımından mevcut boşluk büsbütün genişlemiş olacaktır.) demektedir. (50)

1609 SAYILI KANUN

13) Davaların süratle ve sadelikle görülerek karara bağlanması gayesini istihdaf eden usul kanunlarından birisi de «bazı cürümlerden do-

(49) Nurullah Kunter. Memurin muhakeme kanunu kaldırılırken, tamamlanamayan inkılap. cumhuriyet gazetesi, sene. 1953.

(50) Sıddık Sami Onar. İdare hukukunun umumi esasları. 1952. sahife, 8S1-832. Ceza Tatbikat ve Takibatında Memur

layı memurlar ve şerikleri hakkında takip ve muhakeme usulüne dair» bulunan 1609 sayılı kanundur.

15.Mayıs.1930 tarihinden beri meriyet mevkiinde bulunan bu kanunun birinci maddesine göre; müsteşarlarla Valilerden maada bilcümle memurlar irtikâp, rüşvet alıp vermek, adiyen veya ihtilâsen vuku bulan zimmet, gerek doğrudan doğruya ve gerekse memuriyet vazifelerini suiistimal suretiyle kaçakçılık, resmen vukubulan müzayede ve münakaşaya, alım ve satıma fesat karıştırmak, devlet hariciyesine ait mahrem evrakı veya şifreleri ifşa veya ifşaya sebebiyet vermek suçlarından ve bu suçlara iştirak fiillerinden dolayı memurin muhakematı kanununun vazettiği takip usulü yerine, 1609 sayılı kanunun istisnâî hükümlerine tâbi tutulmuşlardır.

1609 sayılı kanun, memurin muhakematı kanununun tatbik sahasını çok daraltmış olmakla beraber, memuru yine himayeden mahrum bırakmak istememiş ve memurların işledikleri mezkûr suçlardan dolayı haklarında takibat icrasını kayıtsız şartsız adli makam ve mercilere bırakmamıştır.

Filhakika, bu kanunun şumulüne giren cürümlerden haberdar olan C. Müddeiumumisi, umumi hükümler dairesinde derhal hazırlık tahkikatına başlayarak delil elde ettiği takdirde maznun hakkında amme dâvası açmak serbestisine malik değildir. C. Müddeiumumisi tahkikatı ikmal ettikten sonra davayı açabilmek için:

- a) Maznun, milli irade ile mensup memurlardan ise, Adliye vekâleti vasıtasıyla memurun tâbi olduğu vekâletten,
- b) Maznun, milli irade ile mensup olmayan vilâyet memurlarından veya tali memurlarından ise,

Validen, muvafakat talep eder.

Vekil veya Vali lüzum görürse ayrıca tahkikat yaparak C. müddeiumumisinin talebine azamî (15) gün içinde cevabını bildirir. Vali muvafakat vermediği takdirde C. Müddeiumumisi memur hakkında tanzim olunan tahkikat evrakını adliye vekâleti vasıtasıyla memurun mensup olduğu vekâlete göndererek takibat yapılmasına muvafakat ister. Her iki halde de tanzim olunan hazırlık tahkikat evrakının, maznun memurun sorgusu yapılmadan gönderilmiş olması lâzımdır.

Görülüyor ki 1609 sayılı kanun da takibata izin verilmeden önce m azmin memuru sorgudan istisna ettiği gibi, tahkikata devam edebilmek için de mütekaidimi müsaade sistemini kabul eylemiştir. Bu izin ve mü

sadenin verilip verilmemesi hususunda kanunu bir kayıt mevcut olmadığı cihetle bu, tamamen takdiri bir keyfiyettir. Çünkü, ilgili vekilin takibata müsaade etmemesi, bu kadar ağır bir suç işlemiş olan memur hakkındaki takibati durdurabilecek demektir. Böyle geniş ve hudutsuz bir salâhiyetin hukuken ve mantiken izahı da çok güçtür.

Kaymakamlar hakkındaki tahkikat ağır ceza mahkemesi nezdiinde ki C. Müddeiumumisi tarafından yapılır.

Müsteşarlarla Valiler haklarında bu kanun hükmü tatbik olunmaz.

Tahkikat, C. müddeiumumisi tarafından değil de bir müfettiş veya muhakkik tarafından yapıldıktan sonra evrak C. Müddeiumumiliğine tevdi olunmuşsa müddeiumumi, takibat icrası için esbabı mucibe dermeyanıyla memurun tâbi olduğu vekâletten müsaade isteyebilir.

14) 4945 sayılı kanunla Milli korunma kanununun 67 ve 68 inci maddelerinde yapılan değişiklikle, sözü geçen kanunun bünyesine katılmış olan 1609 sayılı kanuna giren bütün suçların, 3005 sayılı meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan kanun gereğince takip olunacağı ve duruşmaları yapılacağına göre, artık vekilden veya Vali'den muvafakat talebine hiç bir vechile lüzum ve ihtiyaç kalmamış demektir.

Kanunun üçüncü maddesinde: (birinci maddede yazılı cürümlerden dolayı haklarında son tahkikatın açılmasına dair verilecek karar üzerine maznun derhal tevkif edilir ve mahkemede duruşma mevkuften cereyan., eder) denilmektedir. Ayrıca dördüncü maddesinde de; (irtikâp ve rüşvet maznunlarıyla şeriklerine müstantik tarafından gerek kendilerinin ve gerekse karıları bütün servetlerini, yaşayış tarzlarını membarıyla gösterir bir beyanname vermeleri emrolunur. Maznunlar bu beyannameyi vermeye ve beyanname yazılı servete haklı bir surette malik olduklarını ispata mecburdurlar. Bu mecburiyeti ifa etmeyen veya ifada taalluk gösteren maznunlar tevkif olunur) suretinde bir hüküm mevcuttur.

KANUNUN BU GÜNKÜ TATBİKATI :

15) 1609 sayılı kanunun (1) .ve (2) inci maddeleri hükümleri 4945 sayılı kanunla yapılan tadilât ile Milli Korunma kanununun 67 inci maddesine alınmıştır.

Kanunun şümülüne giren cürümlerden dolayı haklarında son tahkikatın alınmasına dair verilecek karar üzerine maznunun derhal tevkifi mecburiyetini vaz eyleyen 3 üncü madde hükmü, Milli Korunma kanununun 66 ncı maddesine alınmış ve bilâhare kabul edilen 24/5/1951 gün ve

5766 sayılı kanunun ikinci maddesiyle mezkûr 66 ncı madde hükmü de ortadan kaldırılmıştır.

Kanunun 6 ncı maddesinde; (bu kanunda yazılı cürümlerin tahkikat ve muhakemeleri her davaya takdimden icra edilir ve nihayet iki ayda bitirilir) yolunda bir hüküm mevcuttur. Milli korunma kanununun 68 inci maddesine nazaran; bu kanuna göre kurulan veya bu kanunu tatbik ile vazifelenen mahkemeler meşhut suçların muhakeme usulü hakkındaki kanunun usul hükümlerini tatbik ederler. Esasen 3005 sayılı kanunun kabulünün sebep ve hikmeti de davaların en kısa bir zamanda ve süratle görülüp karara bağlanmasının temininden ibaret olduğu cihetle, sözü geçen altıncı maddede derpiş olunan acelelik Milli Korunma kanununun 68 ve 3005 sayılı kanun ile temin edilmiş demektir.

Bilindiği üzere, ceza muhakemeleri usulü kanunumuza göre ağır cezalı suçlarda ilk tahkikat mecburidir. Asliye ceza mahkemelerinin vazifesine dahil suçların ilk tahkikata tâbi tutulup tutulmaması keyfiyeti C. Müddeiumumisinin takdirine bağlıdır. Sulh ceza mahkemesinin vazifesine dahil suçlarda ilk tahkikat yapılmaz.

Acaba, 1609 sayılı kanuna tâbi suçlarda ilk tahkikat yapılabilir mi? Her ne kadar kanunun muhtelif maddelerinde «karar hâkimliği» ve «müstantik» tabirleri kullanılmakta ise de! 4945 sayılı kanunla yapılan tadilatla 1609 sayılı kanunun çerçevesine giren cürümler Milli Korunma kanununun 67 inci maddesine aynen alınmış ve 68 inci maddesinde de bu kanunu tatbik ile vazifelenen mahkemelerin meşhut suçların muhakeme usulü kanununun usul hükümlerini tatbik edecekleri yazılı bulunmuş olduğuna göre; kanunların bu açık hükümleri muvacehesinde 1609 sayılı kanunun şümulüne giren suçlarda ilk tahkikatın yapılamayacağı ve sözü geçen kanunun 4 üncü maddesinde yazılı «müstantik» tarafından maznundan beyanname istenmesi salâhiyetinin duruşmayı yapan mahkemeye intikal eylemiş bulunduğu neticesine varılabilir.

Milli Korunma kanununun 4945 sayılı kanunla değişen 68 inci maddesi; bu kanunu tatbik ile vazifelenen mahkemelerin, acele muhakeme usullerini ihtiva eden 3005 sayılı kanun hükümlerini tatbik edeceklerini âmirdir.

Maddenin bu açık hükmü muvacehesinde, 1609 sayılı kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrasında bahis mevzuu edilen takibat için vekil veya Validen «muvafakat istihali» ne lüzum varımdır?.

Millî Korunma kanununun 68 inci maddesinin, bu kanunun şûmulüne giren suçlarda usul hükümlerinin tatbik olunacağını beyan eylediği 3005 sayılı kanun 1609 sayılı kanundan sonra 1/10/1936 tarihinde meriyete girmiştir. Kanunun 3 üncü maddesine göre takibi izin veya karar istihsaline bağlı olan suçlar hakkında bu kanun hükümleri tatbik olunmaz. Millî Korunma kanununun 68 inci maddesinin açık hükmü, 1609 sayılı kanunun birinci maddesinde yazdı suçların da içinde dahil bulunduğu millî korunma suçlarını 3005 sayılı kanuna tâbi tuttuğuna göre; artık bu mevzuada dahil cürümlerden dolayı memurun tâbi olduğu vekil veya Validen takibat için izin veya muvafakat istihsaline lüzum ve ihtiyaç kalmamış demektir. C. Müddeiumumisi, yaptığı hazırlık tahkikatı sonunda maznun memurun, isnat olunan suçta işlediğine dair hakkında amme davasının açılmasını haklı gösterecek delil elde ettiği takdirde doğrudan doğruya takibata geçebilecektir.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ REJİMİ

Yazan: Salih Tanyeri

İstanbul Vali Muavini

I

GİRİŞ

Teşkilâtı esasiye kanunu amme haklan arasında toplantı hürriyetini de mütalaa etmiş ve bunun kanun dairesinde serbest olduğu esasını koymuştur. Malum olduğu üzere hürriyet sınırsız bir serbesti demek olmayıp vatandaşların karşılıklı hürriyetleriyle mahduttur. Aksini mütalâa anarşi demek olur ki bundan her şeyden ve herkesten fazla bizzat bu anarşik hüviyetin sahibi vatandaş müteessir olur.

İnsanların tabii yaşayış halinden cemiyet hayatına girişlerini içtimai mukaveleye bağlayan doktrinciler ve bunların en namlısı Jan Jak Russo Vatandaşların nizam fikrinden uzak avare ve münferit yaşadıkları zamanda bundan çok mutazarrır olduklarını, zımnî bir mukavele ile birleşdiklerini, sınırsız hürriyetlerin arzuları ile tahdid ettiklerini ve bu suretle vücuda getirdikleri devlet adını verdiğimiz müesseseye bir takım haklarını terk ettiklerini ifade etmektedirler.

Bu nazariyenin umumi yapısı kısaca şöyledir. Devletin teşekkülüne takaddüm eden bir serbest hayat devresi mevcuttur. Bu devrede insanlar kanunsuz, otoritesiz ve hükümsüz tamamıyla kendilerine terkedilmiş olarak yaşıyorlardı. Kanun ve nizamı aşan veya kanun ve nizama takaddüm eden bu hal Status Naturea ismini almış ve muhtelif tarzlarda tasvir edilmiştir. Bazıları bu hal cennet gibi bir sükun ve saadet devri olarak, bazıları için de bilakis kanuna ve nizama takaddüm eden bu hal tehlikelerle dolu, hodbinliği hiçbir kayda tabi tutmayan, hürriyeti himaye etmeyen ve herhangi bir garanti altına almayan bedbaht bir hal olarak mütalaa edilmektedir. Ne olursa olsun muayyen bir zamanda bu nihayet bulup tabiat halinden cemiyet haline Status sociatis geçilmiştir. Bu geçiş

zımnî bir mukavele ile olmuştur. Buna göre insanlar müteakibden birbirlerini saymağa, sulhperver bir tarzda beraber yaşamağa mecbur olmuşlardır. (1)

Filhakika amme hukuku telakkilerine göre ferdin hürriyeti diğer ferdin hürriyeti sınırında nihayet bulmakta ve bunun bekçiliğini de devlet yapmaktadır. Devletin fert hürriyetlerini muhafaza vasıtası kanundur. Kanun en basit tarifıyla bir hattı hareket kaidesidir. Romalı Chrysippe'in tarifine göre «kanun; haklı ile haksızın kriteri tabiatın medeni hayata çağırıldığı kimseler için yapılması lazım gelenle yapılması memnu olanı vaz eden şeydir» (2) Bunda fertlerin cemiyet hayatında neleri yapmaları ve neleri yapmamaları icap ettiği ifade olunmaktadır. İşte Teşkilâtı esasiye kanunumuz toplanma hürriyetinin kanun dairesinde serbest olduğu hükmünü vaz ederken bu mülâhazaları derpiş etmiş, toplantı yapacak vatandaş kitlesinin bu hürriyetinin toplantıya katılmayan vatandaşların diğer hürriyetlerine tecavüz etmemesini, fertlerin daha evvel devlete vermiş olduğu yetkiye dayanarak, umumi koruma vasıtası olan kanun dairesinde serbest olduğu prensibini koymuştur.

Anayasamızın bu esas prensibini tatbikle mükellef olan kanun vaazı esasında serbest olan bu hürriyetin tatbikat kanununu vücuda getirirken birinci maddede hemen aynı cümlelerle ana prensibi tekrarlamıştır.

II

Toplantıların tabi olduğu rejimler

Toplantı yapacak fertler grubunun bu hürriyetlerinin diğer vatandaşların hürriyetleriyle çatışmaması esas vazifesini üzerine alan devlet 67¹ sayılı kanunda toplantılar için iki esas kabul etmiştir.

- 1 — Serbesti rejimi
- 2 — izin rejimi

Serbesti rejimi de iki kısım da mütalaa edilmiştir. Birincisi siyasi propaganda toplantıları, İkincisi hükmi şahısların kendi mensupları arasında hususi kanun ve nizamnamelerine tevfikan yapacakları kapalı yer toplantıları.

(1) Giorgio Del Vecchio, Hukuk Felsefesi Suut Kemal Tercümesi S. 46

(2) Giorgio Del Vecchio, Hukuk felsefesi Suut Kemal Tercümesi S. 205

1 — Kanuna nazaran siyasi partilerce veya siyasi propaganda kastıyla hakiki veya hükmi şahıslar tarafından tertiplenecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak muhtelif seçimler dolayısıyla Millet vekilleri seçimi kanunu ile muayyen seçim propagandası devresi zarfında ve mezkur kanun hükümleri dairesinde yapılır. Görülüyor ki kanun siyasi propagandayı, gerek fertler gerekse cemiyet için, seçim devresine inhisar ettirmiştir. Bunun iki sebebi vardır.

Birincisi maksat ve gaye noktasındandır. Filhakika siyasi partilerin maksat ve gayeleri seçimi kazanarak iş başına gelmek, vasıtaları da propagandadır. Bu itibarla siyasi propagandayı seçim devresine inhisar ettirmek mantıktır. Seçim devresi haricinde iş başına gelmek mümkün olmadığına göre propagandanın faydası yoktur. Diğer taraftan propaganda bir nevi tesir ve hatta tazyik vasıtasıdır. Malum olduğu üzere tazyik edilen kitle fonksiyon ifa etmek ister. Mesela otomobile tatbik edilen fren onu durdurur. Seçim devresinde yapılan propaganda ferde sandık başında şu veya bu partiye oyunu vermek fonksiyonunu ifa ettirir. Binaenaleyh bu devre dışında yapılacak propagandanın fonksiyonu mevcut değildir. Filhakika seçim devresi haricinde yapılacak propagandanın vücuda getireceği tesirin dört sene fertlerin şuurunda veya vicdanında mahfuz kalacağını düşünmek fazla iyimserlik olur. İşte bunun içindir ki vaizi kanun siyasi propagandayı seçim kanununun derpiş ettiği devreye hasretmiştir.

İkinci sebep şimdiye kadar mevzuatta mevcut tezdâ bertaraf etmek gayesine matuftur.

Filhakika şimdiye kadar siyasi toplantılar için ayrı kanunla tanzim edilmiş bulunmakta idi. Bunlardan birincisi Milletvekilleri seçimi kanunu, diğeri ise içtima atı umumiye kanunu idi.

5545 sayılı kanun seçim devresine taalluk eden toplantılar için hususi Bir rejim koymuştur. Kanunun üçüncü bölümünün 40-56 cı maddeleri bu rejimin şartlarını ihtiva etmektedir. Bu maddelerin tetkikinden de anlaşılacağı üzere vaazi kanun siyasi propagandanın en meşru ve lüzumlu olduğu seçim devresinde bile bunu bazı kayıtlar altına almağı lüzumlu görmüştür. Mesela 43 üncü maddeye göre «sözlü propaganda maksadı ile tertip edilen kapalı yer toplantılarına ancak Millet vekilleri, partilerinin belgesini taşıyan ve sayısı beşi geçmeyen temsilcileri, o seçim çevresi seçmenleri ve millet vekili adayları katılabilirler» ve 4.1 inci maddede «... siyasi partilerin toplu olarak sözlü propaganda yapmak için müracaatları üzerine toplantı meydan, sıra, gün ve saatlerini seçim kurulu kura çekerek belli eder» denilmiştir. Şu halde propagandanın meşru ve zaruri olduğu bir zamanda bazı kayıtlara tabi tutulmasına mukabil millet iradesi

tecelli ettikten sonra bu kayıtların haricinde daha liberal bir rejime bağlanmasında büyük bir tezat mevcuttur. Nitekim muvakkat encümen mazbatasında «bu değiştirmenin saiki; siyasi partilerin iktidara gelmek şeklinde tezahür eden ana maksatlarının fiili neticelerini istihsale haddin yegane meşru vasıta olan seçimlerin muayyen propaganda devresi içindeki siyasi faaliyetleri millet vekilleri seçim kanununa göre belli bir nizamla bağlanmış olduğu halde sair zamanlarda bu faaliyetlerin serbest bırakılmış olmasının büyük bir tezada müntehi bulunmasıdır» ve «siyasi faaliyetlerin temerküz ettiği propaganda devresinde dahi muayyen bir nizamın mevcudiyeti lüzumunun his edilmiş olmasına mukabil sair zamanlarda hiç şüphe yok ki bu vadede çok daha sıkı bir nizamın tesisi akıl, mantık ve demokraside asıl olan içtimai huzur ve istikrarın zaruri bir icabı olmak lazım gelir» denilmek suretiyle buna işaret edilmiştir.

Demek oluyor ki siyasi partiler seçim devresi haricinde, kendi mensupları arasında ve hususi kanun ve nizamnamelerine tevfikan yılda üç defayı geçmemek üzere yapacakları kapalı yer toplantıları ve bir de idare heyetlerinin kendi aralarındaki içtimaları haricinde toplantı yapamazlar. Bu, kanunun ikinci maddesindeki «siyasi partilerce» ibaresinden çıkan mutlak bir hükümdür. Filhakika maddede «siyasi partilerce... tertiplenecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak ... Millet vekilleri seçimi kanununa göre muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkur kanun hükümleri dairesinde yapılır» denilmek suretiyle açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır. Maddede toplantılar umumi olarak zikredilmiş olduğundan bunların siyasi veya içtimai olmasının hiçbir farkı yoktur. Maddedeki veya edatından sonra gelen siyasi propaganda kastı ile ibaresi siyasi partilere muaf olmayıp hakiki ve hükmi şahıslara aittir. Keza üçüncü maddede derpiş edilen izne muallak açık veya kapalı yer toplantıları ile gösteri yürüyüşleri siyasi partilere ve siyasi maksatlara müteallik ve matuf değildir. Bu; maddedeki «ikinci maddede tasrih edilen haller haricinde» ibaresinden anlaşılmaktadır.

II — Kanunun toplantılar için koyduğu serbest rejimin ikinci kategorisi hükmi şahısların kendi mensupları arasındaki toplantılarıdır Bunun şartları şunlardır:

- 1 — Toplantının hükmi şahsin (siyasi partilerin) kendi mensupları arasında olması;
- 2 — Toplantının Hususi kanun ve nizamnamelerdeki esaslara uygun bulunması;
- 3 — Toplantının kapalı yerde olması;

4 — Yılda üç defadan fazla yapılmaması? (Madde 17)

5 — Bu toplantılarda görüşülenlerin harice yayılmaması ve dışarıda kilere işittirilmemesi ve bunun için vasıta veya alet kullanılmaması; Bu şartlar haiz olarak tertiplenecek toplantılar mütekaidimi izne tabi olmayıp serbesttir.

Bu şartları teker teker istikra edelim. Burada en mühim mesele toplantıya kimlerin gireceği konusudur. Toplantı hükmi şahsın (siyasi partinin kendi mensupları arasında yapılacaktır. Bu itibarla toplantıya cemiyet veya partinin usulü dairesinde mensubu sayılan kimseler girebilir.

Bu teşekküle mensup olmayanlar giremez. Şu kadarki kendi mensupları arasında ibaresinde kongrelere şamilin veya davetli olarak başkalarının da gelmesine mani bir mana bulunmadığı ve müzakerata iştirak etmemek kaydıyla bu kimselerin bulunabilecekleri muvakkat encümen raporundan anlaşılmaktadır. Siyasi partilerin bütün mensupları, ilk nazarda, toplantıya girebilir gibi gözükmekte ise de «hususî kanun ve nizamname esaslarına uygun olarak» şartı bunu da takyit eder mahiyette görünmektedir. Filhakika fikranın ikinci şartında toplantının hususî kanunlar ve cemiyetin veya partinin nizamnamesi esaslarına uygun olması derpiş edilmiştir. Maddedeki hususî kanundan maksat medenî kanunla cemiyetler kanunudur. Kanunu medeninin 53-72 inci maddeleri ile cemiyetler kanunu toplantılar hakkında hükümler ihtiva etmektedir. Toplantının bunlara uygun olması lazımdır. Bunlar umumi hükümlerdir. Bir de bu kanunlara göre yapılmış ve daha teferruatlı hükümleri muhtevi bulunmuş nizamnameler vardır. Bunlarda toplantının ne zaman ve yılda kaç defa yapılacağı, kimlerin iştirak edeceği, olağan üstü toplantıların ne şekilde olacağı sarahaten gösterilmiştir.

Nizamnamelerine tevfikan yapılmayan başka bir ifade ile nizamnamenin emrettiği hususta riayet edilmeden yapılan kongre hakkında ne muamele yapılacaktır. Burada iki şık vardır. Bir kere bu toplantı gayrı meşrudur. Binaenaleyh parti kademeleri mera tip silsilesine göre bunu bozdurabilir. İkinci şık toplantılar kanun muvacehesindeki durumdur. Kanunun ibaresi gayet serilidir. Toplantının serbestçe yapılabilmesi ancak nizamname hükümlerine riayetle mümkündür. Aksi takdirde kanunsuz toplantı vasfım iktisap edeceğinden dağıtılması lazımdır.

Siyasi partilerin nizamnamelerinde ocak, Bucak, İlçe, İl ve büyük kongrelerinin nasıl yapılacağı, bunlara kimlerin iştirak edeceği tafsilatıyla gösterilmiştir. Mesela Herhangi bir partinin nizamnamesini inceleyelim. Burada köy kongrelerinin ilan edilen günde ve yerde o yıl adatını

vermiş olanların ekseriyetiyle açılacağı, kongrelere iştirak edecek delegelerin kendi köy, İlçe ve ilden olmasının şart bulunduğu, üst kademeye iştirak edecek delegelerin kongre tarafından seçileceği, kongrelere iştirak edecek delegelerin ilgili bulunduğu kurulun mührü ve başkanın imzasını havi bir delege belgesi alması lazım geldiği, ancak bu belgelerle o kongrelere iştirak olunabileceği, aidatını ödemiş olanların kongrelere delege olarak iştirak edemeyecekleri, aidatın kongrelerde ödenemeyeceği, ilçelerden II kongresine gönderilecek delege sayısının ilçenin umumi nüfusuna göre her beş binde bir olarak hesaplanacağı, ilçe kongrelerine ocakların sıvanan iki delege gönderebileceği, partili Millet vekilleri ile müessis üyelerin kendi bölgelerinin her kongresinin tabii üyesi oldukları yazılıdır. Şu halde toplantı bu esaslar dairesinde yapılacak ve binaenaleyh ilçe kongresine ocaklardan ikişer delegeden fazla partili iştirak edemeyecektir. Diğer taraftan nizamnamenin derpiş ettiği ahval haricinde her ne nam ile olursa olsun yapılacak toplantılar maddenin maksadı dışında kalmağa mahkumdur. Mesela herhangi bir hükmi şahsın yeni kaydolan an esasım eskilere ve birbirine tanıtmak gayesiyle yapacağı toplantı bu kabildendir. Nizamname de böyle bir hüküm yoktur. Şu halde toplantı meşru değildir.

Kanunun koyduğu mühim şartlardan bir tanesi de toplantıdaki görüşmelerin harice yayılması ve bu suretle toplantı mahallinde bulunanlardan gayrisına işittirmek maksadıyla herhangi bir alet veya vasıta kullanılmamasıdır.

Vaazı kanunun gayesi kapalı yer toplantısının ancak iştirak edenler arasında kalması bunun harice yayılmamasıdır. Kanunun bu hükmü Millet vekilleri seçimi kanununun 43 üncü maddesi hükmüne mütenazır bulunmaktadır.

Kanun kapalı yeri de tarif etmek zaruretini his etmiştir. Filhakika İ 9 uncu maddede bu tarifi vermekte ve kapalı yerin «her tarafı muhkem şekilde kapatılmış insan topluluğunun barınabileceği daimi yer» olduğunu bildirmektedir. Buna nazaran kapalı yerin unsurları şunlardır:

- 1 — Her tarafı muhkem şekilde kapatılmış olmak;
- 2 — insan topluluğunun barınabileceği şekilde olmak;
- 3 — Daimi olmak;

Birinci şart, haddi zatında açık yer toplantılarını kapalı yer toplantı mahiyetinde göstermeğe matuf bir muvazaa tertibi olarak sünnette dakik tahtalarla çevrilmiş yerlerde toplantı yapılmamasını, temin maksadı, tedvin edilmiştir. Buna göre toplantı salonunun kapı ve pencerele-

rinin de tamamıyla kapalı olması lazımdır. İkinci şart salonun İnsan topluluğunun barınabilmesine elverişli olmasıdır. Buna göre ahırlar, mahzenler, sıhhi şartları haiz bulunmayan sair yerler toplantı mahalli olarak kullanılamaz. Diğer taraftan sıhhi şartları da muhtevi olsa iştirak edenleri istiap edemeyecek kadar ufak mahaller bu şarta göre toplantı mahalli olarak kullanılamaz.

Daimi olmak şartı ise, yukarıda işaret edildiği üzere, baraka tahta perde, tente, çadır bezi ile çevrilmiş yerlerin toplantıya elverişli olmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan ikinci maddenin son fıkrasına göre bu salonun hükmi şahsın bulunduğu idari mahalde olması lazımdır. İdari mahal teşkilatı mülkiyenin muhtelif kademelerini ifade eder. Yoksa cemiyetin veya partinin idare merkezini anlatmaz. Bu itibarla toplantının mutlak cemiyetin veya partinin idare merkezinde yapılması şart değildir. Vaazı kanun böyle bir şey arzu etseydi idari mahal yerine idare mahalli tabirini kullanırdı. Ancak idari mahalden murat acaba köy, nahiye, kaza, Vilâyet gibi idari cüzütam arandı yoksa köy, kasaba, şehir gibi hükmi cüzütamlardır. Kanunun maksadı köy, kasaba ve şehirdir. Binaenaleyh toplantı hükmi şahsın bulunduğu idari mahallin herhangi bir binasında yapılabilir.

Son olarak bu kabil toplantıların izne tabi olmadığını, cemiyetler kanununun 19 uncu maddesindeki ihbar mükellefiyetine dahil bulunduğunu, eğer toplantı ikinci fıkra hükmüne muhalif ise mahallin en büyük mülkiye memurunun toplantı yapılamayacağı hakkında idare heyetine tebligat yapabileceğini, bunun izin verilmemesi şeklinde değil de kanunsuz bir hareketin önlenmesi olarak mütalaa edilmesi lazım geldiğini işaret etmek gerekir.

2 — İzne bağlı toplantılar;

Kanun izin rejimine bağladığı toplantıları ve bunun şartlarını üçüncü maddesinde mütalaa etmiştir. Maddenin baş unsuru «ikinci maddede tasrih edilen haller haricinde» şartıdır. Bu şart seçim devresi haricinde siyasi propaganda maksadı ile ne partilerin ve ne hakiki ve hükmi şahısların toplantı ve gösteri yürüyüşü tertip edemeyeceklerini bir kere daha ifade etmektedir. Şu halde üçüncü maddede derpiş edilen ahval gayri siyasedir. Vaazı kanun bu hususta hükümet layihesindeki esaslardan ayrılmış ve tamamıyla müstakil bir hüküm tedvin etmiştir. Filhakika hükümet layihasının esbabı mucibesin de «siyasi partilerin seçim devresi haricinde de» açık veya kapalı toplantı yapabilecekleri tasrih edilmişken muvakkat encümen bu esası kabul etmemiş ve bugünkü metni teklif, umumi heyet de

bunu kabul etmiştir ki bunun mucip sebebi ikinci maddenin izahı sırasında yukarıda tebartüz ettirilmiştir.

Demek oluyor ki üçüncü madde «ikinci maddede tasrih edilen haller haricinde» ibaresiyle siyasi propaganda toplantıları için izin müessesesini kabul etmemiş ve maddenin şümulüne yalnız gayrı siyasi toplantıları almıştır. Keza siyasi partilerin akdedecekleri gayrı siyasi toplantılar da bu maddenin şümulü haricinde kalmıştır.

İşaret etmek lazımdır ki incelediğimiz maddenin atf yaptığı ikinci maddedeki siyasi propagandadan maksut dahili siyaseti, başka bir ifade ile hükümet politikasını istihdaf etmektedir. Bu; maddedeki propaganda ve «millet vekilleri seçimi kanununa göre muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkûr kanun hükümleri dairesinde şartından istihraç edilmektedir. Binaenaleyh siyasi partiler haricinde kalan hükmi şahıslar beynelmilel bir siyasi olay dolayısıyla toplantı yapmak için izin isteyebilir. Şu kadarki bu toplantı veya yürüyüşte hükümet politikasının bahis mevzuu edilmemesi lazımdır. Aksi takdirde bu propaganda hüviyetini iktisap edebilir.

Üçüncü maddenin vaz ettiği diğer şartlar 48 saat önce üç kişilik tertip heyeti tarafından beyanname verileceği, bunda toplantı veya yürüyüşün maksat ve gayesi, yapılacağı mahal, gün ve saat, yürüyüşün takip edeceği yol ve istikamet, toplanma ve dağılma yerleri, bunları idare edeceklerle toplantıda konuşacak olanların hüviyet ve ikametgahlarının belirtilceği hususlarıdır.

Dikkat edilirse kanun beyannamenin hükmi şahsın idare heyeti tarafından olmayıp siyasi ve medeni haklarını kullanmak salahiyetini haiz ve o yerde daimi ikametgahı bulunan üç kişilik bir tertip heyeti tarafından verileceğini derpiş etmiş bulunmaktadır. Bu heyet altıncı madde mucibince en az üç kişilik bir idare heyeti teşkil etmeğe mecburdur. Eğer bu heyet teşkil edilmemişse beyannameyi veren heyet bunun yerine kaim olarak vazife görür. İlk üç kişi tertip heyeti, diğer üç kişi toplantıyı idare heyetidir. Toplantının mesuliyeti idare heyetine aittir. Eğer teşkil edildiği halde idare heyeti toplantıda bulunmazsa tertip heyeti bulunsadahi toplantı yapılamaz. Bu nokta çok mühimdir. İki şık bahis mevzuudur.

- 1 — Toplantı idare heyeti teşkil edilmiştir.
- 2 — Bu heyet teşkil edilmemiştir.

Birinci şıkta bu heyet mahallinde bulunmazsa toplantı, tertip heyeti olsa bile yapılamaz. Yani idare heyeti teşkil edilen ahvalde tertip heyeti

onun yerine kaim olamaz. İkinci şıkta idare heyetinin vazifesini tertip heyeti göreceğinden toplantıda bunların huzuru şarttır.

Bu müracaat üzerine toplantı veya yürüyüşe müsaade mecburi olmayıp en büyük mülkiye amirinin mutlak takdirine bağlıdır. Şu kadar ki müspet veya menfi cevabın herhalde toplantı saatinden evvel tertip heyetine tebliğ edilmiş olması şarttır.

Maddenin toplantı ve gösteri yürüyüşü müessesesine getirdiği bir yenilik toplantı veya yürüyüşün mevzuunun, maksat ve gayesinin bir de toplantıda konuşacak olanların hüviyet ve ikametgahlarının bildirilmesi mecburiyetidir. Şu halde toplantıda bildirilen mevzu üzerinde ve hüviyetleri verilen kimselerin konuşması lazımdır. Aksi takdirde kanunun 12 inci maddesinin b fıkrasına göre suç teşekkül eder. 14 üncü maddenin ikinci bendinin ikinci fıkrasının tetkikinden bu cezanın toplantının mevzuu dışına çıkanlarla beyannamede isimleri olmadığı halde konuşanlara verileceği anlaşılmaktadır. Kanun; toplantıyı idare heyetine altıncı madde ile beyannamede yazılı mevzu, maksat ve gaye haricine çıkılmasını önlemek vazifesini verdiği ve lüzumu halinde yardım için zabıtayı davet mükellefiyetini vaz ettiği için mezkur heyet bu vazifesini ifa etmezse 12 inci maddenin c bendi delaletiyle 14 üncü maddenin 4 üncü bendi mucibince tecziye edilir. Diğer taraftan eğer toplantı veya gösteri yürüyüşü üçüncü madde mucibince izin alınmadan yapılmışsa bu takdirde ceza, tertip heyetine ait olur. İdare heyeti mevzu, maksat ve gaye dışına çıkma keyfiyetini veya beyannamede isimleri yazılı olmayan eşhasın konuşma teşebbüsünü altıncı madde mucibince önlerse bu takdirde yalnız bu kimseler yani mevzu dışına çıkan veya beyannamede adı olmadan konuşan hakkında zabıt tutulup mahkemeye verilir, fakat toplantı dağıtılmaz. Heyet bunu önleyemezse bu takdirde zabıtaya müracaat eder. Zabıta bunları dışarı çıkararak haklarında hem bu fiillerinden ve hem 14 üncü maddenin 8 inci bendi mucibince zabıt tutar. Bu takdirde de toplantının 13 üncü madde gereğince dağıtılması caiz değildir. Eğer idare heyeti bu fiillere bigâne kalırsa hem konuşanlar, hem idare heyeti hakkında zabıt tutulmakla beraber toplantının 13 üncü madde mucibince dağıtılması lazımdır.

İzinsiz toplantıların, tertip heyeti mesul edilmekle beraber, derhal dağıtılacağı söylemeğe lüzum yoktur.

Ancak isin alınmadan yapılan ve 13 üncü madde gereğince dağıtılan toplantı veya yürüyüşte mesul edilmesi lazım gelen tertip heyeti nasıl tespit edilecektir.

Hadise iki şıktan varestede değildir. Birincisi toplantı veya yürüyüş için usulüne uygun olarak müracaat edilmiş ve fakat dördüncü madde mucibince müspet tebligat yapılmadan veya sarahaten izin verilmediği tebliğ edilmişken buna rağmen yapılan toplantı veya yürüyüşlerdir. Bunlarda mahallin en büyük mülkiye memuruna verilmiş bir beyanname mevcut olduğuna göre tertip heyetinin isimleri de yazılı bulunacağından bunlar yakalanarak müddeiumumiliğe sevk edilir. İkincisi izin almak için hiç müracaat edilmeden vaki toplantı veya yürüyüşlerdir. Bu takdirde elde verilmiş bir beyanname mevcut olmadığına göre tertip heyeti de yoktur. Binaenaleyh burada hükmi şahsın idare heyeti ile toplantıya veya yürüyüşe iştirak edenlerin hepsi suçlu olacaklarından haklarında 12 inci maddenin F fıkrası delaletiyle 14 üncü maddenin 6 inci fıkrası tatbik olunur ve toplantı veya yürüyüş 13 üncü maddeye göre dağıtılır.

İzne bağlı toplantı ve gösteri yürüyüşü müessesesinde kanun idare amirine müsaade verip vermemek salahiyeti ile birlikte lüzum gördüğü takdirde toplanma ve dağılma yerlerini, gösteri yürüyüşünün yapılabileceği yollarla istikameti, umumi intizam ve trafiğin aksamaması için riyeti lüzumlu tedbirleri tespit ve alakalılarına tebliğ yetkisini de vermektedir. Dördüncü maddenin tektikinden izin keyfiyetinin takdire bağlı bir tasarruf olduğu anlaşılmaktadır. Kanun idare amirine şartlar uygun olduğu takdirde iznin mutlak verilmesi mükellefiyetini tahmil etmemiştir. İdare amirinin mükellefiyeti izin verilip verilmediği keyfiyetini toplantı saatinden evvel tebliğden ibarettir. Bu tebliğin mucip sebepleri ihtiva etmesi mecburiyeti de yoktur. Müsaade edilmiştir veya müsaade edilmemiştir demek kafidir. Bu idarenin takdir kudretini göstermektedir. Filhakika kanun veya nizamname idarenin bir tasarrufu yapmak veya yapmamak, hangi zamanda ve ne suretle hareket etmek, tasarrufun mevzuunu tayin eylemek hususundaki salahiyetlerini tayin etmemiş, ona bir serbesti tanımışsa takdir salahiyeti mevcuttur. Müsaade vermemek idarenin takdir salahiyetine dahil bulunduğuna göre bunun muhakeme edilmesine de hukuken imkan yoktur. İşaret etmek lazımdır ki bu deney de justice değildir. Bu itibarla böyle bir müsaadenin verilmemesi takdirinde ilgili bunun iptali için Devlet Şûrasına dava ikame edebilir. Muamele hükümet tasarrufu «acte de gouvernement» olmadığından böyle bir müracaat şûraca kabul edilir. Ancak muhakeme neticesinde ihtilafın takdir unsurunda olduğu anlaşılınca davanın reddedilmesi gerekir.

Kanunim idare amirine tanıdığı ikinci yetki beşinci madde de mütalaa edilmiştir. Bu da takdire bağlı bir tasarruftur. Filhakika idare lüzum gördüğü takdirde toplanma ve dağılma yerlerini, takip edilmesi lazım gelen güzergahı tespit edebilmektedir. Demek oluyor ki idare tertip heyeti-

nin üçüncü madde esaslarına göre vereceği beyannameye mezkur toplanma ve dağılma yerleri ve güzergah ile mukayyet değildir. Lüzum gördüğü takdirde bunu değiştirerek yeni esaslar tespit etmek salahiyetine maliktir. Mesela Kiracılar cemiyeti İstanbul Vilâyetine müracaatla ev sahiplerinin hükümetin hayatı ucuzlatmak için aldığı tedbirlere muvazi olarak gayrimenkul kiralalarını indirmek hususunda harekete geçmemelerini protesto maksadı ile bir yürüyüş tertip ettiklerini, taksim meydanında toplanıp istiklal caddesi-Şişhane-patikalar caddesi yolu ile Karaköy'e gelip orada dağılacaklarını bildirse ve izin istese İstanbul Valisi izin vermediği uygun ve fakat toplanma ve dağılma yerini ve güzergahı gayrı muvafık bulduğu takdirde göndereceği izin tezkeresinde bunları yeniden tespite yetkili olup yine meselâ yürüyüşe izin verildiğini, fakat Abide hüviyette toplanıp Halaskar Gazi caddesi-Rumeli caddesi yolunu takiben taşlık mevkiinde dağıtılacağını bildirebilir. Cemiyet buna uymağa mecburdur. Buna mukabil acaba idare beşinci maddeye müsteniden açık ve kapalı toplantı yerlerini de tebdil edebilir mi? Yani kiracılar cemiyeti taksim meydanında bir miting akdedeceğini veya melek sinemasında kapalı salon toplantısı yapacağını bildirecek müsaade istese Vali Hürriyet tepesinde veya spor ve sergi sarayında toplanılabileceğini beyan edebilir mi" Beşinci madde idarenin toplanma ve dağılma yerlerini, gösteri yürüyüşünün yapılabileceği yollarla istikameti tespit edeceğini bildirmektedir. Bu. üçüncü maddenin beyannameye müteallik b fıkrasının tarzı tahririnden farklı bir ibaredir. Filhakika sözü geçen b fıkrasında tertip heyetinin «toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı mahal, gün ve saati, gösteri yürüyüşünün takip edeceği yol ve istikameti, toplanma ve dağılma yerlerini» göstereceği derpiş edilmiştir. Görülüyor ki b fıkrasındaki toplantı kelimesi beşinci maddede yoktur. Madde toplanma ve dağılma yerleri ibaresiyle başlamaktadır ki bu aynen b fıkrasında da mevcuttur ve gösteri yürüyüşünden sonra gelmektedir. Binaenaleyh beşinci maddedeki toplanma ve dağılma yerinden muradın da gösteriyi yürüyüşü dolayısıyla zikredildiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla idarenin bildirilen açık ve kapalı toplantı yerini tebdile salahiyeti yoktur.

Beşinci maddenin son fıkrasında gösteri yürüyüşünde nutuk söylenemeyeceği, umumi konuşma ve propaganda yapılamayacağı, ancak yürüyüşün mevzu ve maksadının dövizlerle ifade edilebileceği tasrih edilmiştir. ilave edelim ki yürüyüş inkıta sız olmak lazımdır. Yollarda durmak caiz değildir.

Kanun dördüncü kısmında mahallî en büyük mülkiye amirinin salahiyetlerinden ve toplantı ve yürüyüşlerde bulunacak memurlardan bahsetmek te ve bu hususta hükümler koymaktadır. Nitekim dördüncü ve

beşinci maddelerde de idarenin salahiyetlerinden bahis vardır. Ancak bu maddelerdeki salahiyetler takdire mütevakkıf ve asli olmalarına mukabil dördüncü bölümdekiler daha ziyade önleyici zabıta vazifesine taalluk etmektedir. Bunların en başlıcası toplantıda bulunacak memurun tayini keyfiyettir. Kanun bu memura hükümet komiseri adını vermektedir. 13 cü maddede ise hükümet komiserinin yanında mahallin en büyük mülkiye memurunun tayin edeceği memurdan bahsedilmektedir. Kanunun bunları müteradif olarak zikretmediği muhakkaktır.* 7 ci madde ile 13 cü maddenin mukayesesinden şu neticeyi çıkarmak mümkündür. Hükümet komiseri idarenin izin verdiği toplantılar için tayin ettiği kimse, memur İse izinsiz toplantıların dağıtılması için gönderdiği şahıstır. Nitekim muvakkat encümen de mazbatasında meseleyi bu şekilde açıklamış bulunmaktadır. Bu komiser veya memur hakim sınıftan sayılanlarla jandarma da dahil askeri şahıslar haricindeki memurlardan olmak lazımdır. Kanun alelittak memur demiş olduğuna göre tayin edilecek kimsenin memurin kanununun birinci maddesindeki tarife uygun olması yani devletten maaş alan, sicilli mahsusunda kayıtlı bulunan ve bir amme hizmeti gören kimse olması şarttır. Buna göre bir belediye, hususi muhasebe veya Banka memurunun komiser olarak gönderilmesine imkân yoktur.

Komiserin vazifesi toplantının kanun hükümlerine göre cereyanım temin etmek, aksi halde dağıtmaktır. Dağıtma 13 cü madde hükümlerine uygun olarak yapılır.

III

Toplantıların dağıtılması

13 cü maddenin tetkikinden dağıtma salahiyetinin komiser ve izinsiz toplantılar için, mahalli en büyük mülkiye amirinin tayin edeceği menıma ait olduğu anlaşılmaktadır. Burada yani dağıtmada mahalli en büyük mülkiye amirinin salahiyeti yoktur. Hatta toplantı veya gösteri yürüyüşüne kendisinin gelmesi de caiz değildir. Bu; kanunun sekizinci maddesinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Filhakika burada aynen «toplantı veya gösteri yürüyüşünde mahalli Cumhuriyet Müddeiumumileri veya muavinleri de hazır bulunabilir» demek suretiyle bir tehdit yapılmıştır.

Şu halde mülkiye amiri makamında veya münasip göreceği yerde hâdiseleri takip edecek, vaziyetin inkişafına göre icabında komiserle dağıtma hususunda emir gönderecek ve gerekirse komiseri azlederek yerine yenisini veya yenilerini gönderecektir. Memur için bu durumu düşünmeğe lüzum yoktur. Zira esasen o izinsiz toplantıyı dağıtmak vazifesiyle gönderildiği için ona yeniden talimat vermeğe ihtiyaç yoktur.

Mülkiye amirinin komisere dağıtma hususunda emir verebileceğinde tereddüt yoktur. Zira kanun yedinci maddede tayin ve tavgiz eder hükümünü koymuştur. Tavgiz etmek vazifelendirmek demektir. Vazifenin iyi bir şekilde görülmesi hususunda o vazifeyi veren kimsenin emir vermesi de tabiidir.

Kanun dağıtmayı iki kısımda mütalaa etmiştir.

Birincisi dağıtma sebepleri İkincisi ise dağıtma şeklidir. Dağıtma sebeplerinin ilk ikisi müsaadeli toplantılara, üçüncüsü ile müsaadesizlere aittir.

- 1 — Toplantı veya yürüyüşün umumi sükun ve nizamı bozacak hale gelmesi veya bozması,
- 2 — Toplantı veya yürüyüşte kanun hükümlerine riayet edilmemesi,
- 3 — 12 ci maddede yedi fıkra halinde tadat edilmiş olan kanunsuz toplantı veya yürüyüşün vuku bulması,

Birinci ve ikinci halde toplantı komiser tarafından, üçüncü maddeye giren ahvalde ise memur tarafından dağıtılır. Zabıta komiser veya memurun emrindedir.

Dağıtma şekli de birkaç kısımdan ibarettir.

- 1 — Komiser veya memurun İhatan,

Bu da üç kısma ayrılır.

- a — Evvelâ topluluğa kanuna riayetle dağılmaları söylenir.
- b — Dağılmazlarsa zorla dağıtılabakları anlatılır,
- c — Gerekirse silah kullanılacağı bildirilir,

2 — İhtara rağmen dağılmadığı takdirde zor kullanmak safhası gelmektedir. Bu da üç kısımdır.

- a — Mevcut imkan ve vasıtaları kullanarak dağıtmağa çalışmak.

Bu safhada zabıta cop, asker dipçik kullanacak, varsa göz yaşı bombası istimal edecek, yine mevcutsa su sıkacak, hulasa mevcut imkan ve vasıtalarından istifade edecektir. Tabiatıyla bu vasıtaların o anda orada bulunmuş olması lazımdır. Yoksa ara sözlerin gelmesine, göz yaşı bombası tedarikine intizar edilmesi şart değildir.

b — Birinci safhada muvaffak olunmadığı takdirde havaya üç ile silah atılır.

c — Yine dağılmadığı takdirde hedef gözetmeden topluluğa ateş edilir ve bu suretle toplantı dağıtılır.

Yukarıda işaret edildiği gibi toplantıyı dağıtmak komisere ait bulunduğundan sekizinci madde mucibince toplantıda hazır bulunabilecek olan müddeiumuminin böyle bir yetkisi olmadığı gibi komisere emir vermek salahiyeti de mevcut değildir. Zira onu kendisi tavzif etmemiştir.

Toplantıları dağıtma salahiyetine ve şekline müteallik olarak iki önemli hususu itina ile belirtmek lazımdır. Birincisi gerek komiserin gerekse toplantıyı dağıtmak üzere gönderilen memurun bu vazifelerinin kendilerine mahalli en büyük mülkiye amiri tarafından yazı ile tebliğ edilmiş olması gerektir. İkincisi ise bu kimselerin dağıtma hususunda 13 üncü maddedeki şartları teker teker yerine getirmiş olmaları icap eder. Bilfarz ihtar yapmadan veya eldeki imkanları kullanarak dağıtmağa teşebbüs etmeden, doğruca ateş emri verilmesi suç vücuda getirir. Tevellüt edecek neticenin suç olmaması ancak tekmil şartların yerine getirilmesine vabestedir.

Kanunun dokuzuncu maddesi mühim bir hüküm vaz etmektedir. Buna göre mülkiye amiri lüzumu halinde ve İl idaresi kanununa tevfiakan askeri birlikleri muntazır kuvvet olarak harekete müheyya küm ağa salahiyetlidir. Maddenin tetkikinden anlaşıldığına göre mahallin en büyük mülkiye amiri lüzum gördüğü takdirde askeri birlikleri muntazır kuvvet olarak bulundurabilecektir. Bu lüzum gerek müsaadeli toplantılar, gerekse ve bilhassa müsaadesiz toplantı ve yürüyüşler için varit olabilir. Burada idare amiri hal ve vaziyetin icaplarına, istihbarat tarihiyle edindiği malûmata göre ve muhtemel hadiseleri önleme plânı esasları dahilinde hareket edecektir. Takdir tamamıyla kendisine aittir. Yalnız dikkat edilecek nokta salahiyetin İl idaresi kanunu hükümleri dairesinde ve bu kanuna tevfiakan verilmiş olmasıdır. Binaenaleyh askeri birlikleri harekete geçirmek o kanunda derpiş edilmiş usule göre mümkün olacaktır. Munt k: sır birliğin kuvvetinin takdiri kıta kumandanına, kuvvetin harekete geçirilmesi lüzumunun takdiri en büyük mülkiye amirine aittir. Dağıtma 13 cü madde esaslarına göre yapılacaktır.

Onuncu madde usule ait bir hüküm koymakta ve açık veya kapalı 5er toplantısının yapıldığı yerlerin, toplantının devamı müddetince, umuma açık yerlerden sayılacağını bildirmektedir. Kapalı yer toplantısının yapıldığı yerin umuma açık yer sayılmasının manası kolayca anlaşılmaktadır. Burada ceza muhakemeleri usulü kanununa göre yapılacak bilumum muameleler için izin almağa lüzum olmayacaktır. Yani kanunların .mesken masuniyeti hakkındaki hükümleri cari olmayacaktır. Açık yer

toplantısı mahallinin de bu şekilde bir hükme bağlanması ancak ifadeye kuvvet verilmesi şeklinde mütalaa olunabilir. Yoksa toplantı, isminden de anlaşılacağı üzere, açıktadır. Buraya kanunen gelecekler tehdit edilmemiş olduğuna göre ayrıca bir hüküm şevkine lüzum yoktur.

Maddenin ikinci fıkrası yine usule ait olup açık ve kapalı yer toplantılarının zamanını bildirmekte ve seçim kanununa mütenazır bir hüküm sevk etmektedir.

Kanun; merasim, eğlence, düğün, balo gibi toplantıları, okullar veya resmi teşekküller tarafından tertiplenecek her türlü toplantıları, ilmi konferansları, pazar ve panayırlardaki mutat toplulukları bu kanun hükümlerinden istisna etmiştir. Buna göre müstesnalar:

a — Halkın tertipleyeceği merasim, eğlence, düğün ve balolar,

b — Okulların veya resmî teşekküllerin tertipleyeceği toplantılar ve ilmi konferanslar,

c — Ticari ve iktisadi ve sair maksatlarla pazar ve panayır gibi yerlerdeki halk topluluklarından ibarettir.

a fıkrasındaki toplantılar mahalli örf ve adetlere göre şartıyla mukayyet olduğuna göre bunların halk tarafından tertiplenen toplantılar olduğu anlaşılmaktadır. Sünnet düğünü, nikah merasimi, düğün, ziyafet Mevlut, cenaze merasimi, müzikli aile toplantısı, balo ve saire bu kabildendir. Cemiyetlerin tertipleyecekleri bu neviden toplantılar mahalli örf ve adetle ilgili olmadığından üçüncü maddedeki 48 saat evvel izin alınmasına vabestedir.

b Fıkrasındaki hal okulların müsamereleri, diploma tevzi törenleri resmi teşekküller tarafından tertiplenen resmi törenler, kurtuluş günleri, ihtifal toplantıları, resepsiyonlar, ihzari ve istişare toplantılar, sergiler, ilmi konferanslardır. Buralarda dikkat edilecek nokta toplantıların evvelce tertiplenen programa uygun olarak cereyan etmesidir.

Pazar ve panayır gibi yerlerdeki halk topluluklarının yine mahalli örf ve adetlere göre olması ve ticari ve iktisadi maksatlar dahilinde bulunması şarttır. Mahallin pazar kurulan yeri haricinde veya usulüne göre; tespit edilmiş gün dışında vaki toplantılar maksadı ne olursa olsun müsaadesiz açık hava toplantısıdır. Maddenin bu fıkrasındaki «sair maksatlar» ibaresi ticari ve iktisadi kelimelerinin müteradifi olan toplantıları kast etmektedir.

Son fıkra bütün bu toplantılarda yani a, b, c, işaretiyle gösterilmiş olanların tamamında o toplantının maksat ve gayesi haricinde topluluğa hitap edilmesini yasak etmiştir. Meselâ bir düğün veya yaş günü veya yılbaşı ziyafetinde davetlilerden birisi tebrik ve iyi temenniler ihtiva eden bir nutuk söyleyebilecek ve fakat bilfarz yeni yıla girerken bu yıl içinde yapılacak umumi seçimlerde filan partinin iktidarı kazanarak şu ve şu işleri başarması temennisinde bulunamayacaktır. Keza bir üni konferansında objektif olarak görüldüğü sırada bu prensiplerin memleket meselelerine tatbikinde propaganda teşkil edecek sözler söylenemeyecek, tamamıyla akademik sahada kalacaktır.

IV

Memnu fiiller

Kanun 12 inci maddesinde memnu fiilleri tadat ve 14 cü maddesinde 'bunların cezalarını tayin etmiştir. Kanununun suç saydığı fiiller şunlardır.

a — Kanununun ikinci veya üçüncü maddeleri ahkamına muhalif olarak açık veya kapalı yerlerde toplanılması veya gösteri yürüyüşü yapılması veya bunlara teşebbüs edilmesi,

Maddenin unsurlarını tespit edelim :

1 — İkinci madde hükmüne muhalif hareket, Yani siyasi partilerce veya siyasi propaganda maksadı ile hakiki ve hükmi şahıslar tarafından seçim devresi haricinde toplantı tertip edilmesi; veya hükmi şahısların kendi mensupları haricinde veya hususi kanun ve nizamnamelerine aykırı olarak veya yılda üç defadan fazla kapalı yer toplantısı yapmaları; bu takdirde toplantı dağıtılır ve tertip edenler hakkında zabıt tutularak mahkemeye verilir.

2 — Üçüncü madde hükmüne muhalefet; yani müsaadesiz toplantı veya gösteri yürüyüşü yapmak; Bu hususta nasıl hareket olunacağı yukarıda idare amirinin salahiyetleri ve tertip ve idare heyetlerinin vazife ve mesuliyetleri incelenirken izahat yer almıştır. Bu maddenin a bendinin son fıkrasına göre bu memnu fiillere teşebbüs de suçtur. Bilindiği gibi teşebbüs iki kısımdır. Birincisi nakıs teşebbüs, İkincisi tam teşebbüstür. Nakıs teşebbüs tasarlanan fiilin icra hareketine geçmeden kendi ihtiyariyle vaz geçilmesidir. Tam teşebbüs ise icra hareketlerine geçilmiş olmakla beraber failin kendi ihtiyarında olmayan sebeplerle fiilin tahakkuk etmemesi halidir. Kanuna göre birincisi cezalandırılmayıp İkincisi ^cezalandırılmaktadır. Mevzuumuzu ilgilendiren hususta nakıs teşebbüs-

se misal bir cemiyet idare heyetinin kendi aralarında kanunsuz bir toplantıya karar vermeleri ve fakat bu kararı etrafa yayıp davet yapmadan veya yapılmış daveti içtima gününden evvel geri almaktır. Fakat bu davet yapıldıktan sonra zabıta tarafından haber alınmış ve onun marifetiyle toplantının yapılmayacağı bildirilmişse tam teşebbüstür ve mesuliyeti muciptir.

12 inci maddenin b bendi beyannamede bildirilmiş olan mevzu maksat veya gaye dışına çıkılması veya beyannamede gösterilen şahıslardan gayri kimselerin konuşmasını da memnu fiil saymıştır. Şu halde yukarıdaki misalimizi tekrar ele alalım.

Kiracılar cemiyeti ev sahiplerini protesto etmek maksadı ile ve kiralardan ucuzlatılması gayesini güderek bu mevzuda bir açık hava toplantısı tertip etmiş ve isim ve hüviyetleri ve ikametgahları belirtilen on kişinin konuşacağını bitirmiştir. Maddeye göre :

a — Bu hatipleri kiralardan indirilmesi gayesinden ayrılarak mesela gayrimenkullerin hükümet tarafından el konulmak suretiyle ucuz kiraya verilmesini ileri sürerse suç teşekkül etmiş olur. Keza konuşmada e'v sahiplerini halkın husumetine maruz bırakacak bir ifade kullanırsa yine memnu fiil işlenmiş olur. Zira toplantının gayesi bir takım vatandaşlar üzerine husumet celp etmek değildir.

b — Hükümete verilen beyannamede konuşacağı bildirilen şahıslardan başkaları da kürsüye çıkıp büz söylemek ister veya söylese maksat ve gaye içinde olsa bile toplantı kanunilik vasfını kaybetmiş olur. Bu takdirde yukarıda izah edilmiş olan altıncı madde hükmü tatbik olunur ve bunun delaletiyle 14 üncü maddenin 4 numaralı fıkrası mucibince takibat yapılır.

12 inci maddenin derpiş ettiği memnu fiillerin en önemlileri d ve f fıkralarında zikrolunmuştur ki bunlar aynı zamanda vaazın tedvin ettiği yeni hükümleri teşkil etmektedir.

d — Umumi yollarda, parklarda, mabetlerde, amme hizmeti ve vazifesinin görülmesine mahsus bina ve tesislerde toplantı yapılması yasaktır.

Fıkraya iki kısımdan müteşekkildir. Birincisi umumi yollarla parklarda açık hava toplantısı, İkincisi mabetlerle amme hizmet ve vazifesinin görülmesine mahsus bina ve tesislerde kapalı salon toplantısıdır. Meselâ buna göre okulların müsamere veya konferans salonlarında, halk eğitim, derneklerinin salonlarında, kültür derneklerinde siyasi veya içtimai toplantı için müsaade verilemez. Bu gibi toplantılar müsaadesiz yapıldığı tak-

tirde derhal dağıtılır ve 14 üncü maddenin 6 numaralı fıkrasındaki ceza tatbik olunur.

Şüphe yok ki maddedeki umumi yollar ibaresinin müsaadeli gösteri yürüyüşlerine şümulü yoktur. Bu yürüyüş, yukarıda da tebarüz ettirilmiş olduğu üzere, evvelce tespit edilmiş güzergah mucibince ve bittabi yollar üzerinde yapılacaktır.

c fıkrası kapalı yer toplantılarının harice yayılmasını yasak etmek de ve bunun için alet ve vasıta kullanılamayacağını bildirmektedir. Kanununun maksadı kapalı yer toplantılarının ancak kanunen buraya katılmak yetkisini haiz olanlara inhisar ettirmek, aynı zamanda da salonun önünde yağmağa meydan vermemektir. Filhakika açık hava toplantıları müsaadeye bağlı ve siyasi partilerin seçim zamanı haricinde her ne sebep ve suretle olursa olsun bu kabil toplantı yapmaları memnu 'bulunmasına mukabil kendi mensupları arasında toplanmaları serbest olunca bunları toplantıya katılmak salahiyeti bulunmayan kimselere duyuracak vasıtalar kullanılmasında yasak edilmesi gayet isabetli ve taktin tekniğinin ahengi icabı bulunmaktadır. Şu hale göre kapalı salon toplantılarında kapı ve pencereler kapalı tutulacak, buralara hoparlör, megafon vesaire konulmayacaktır. Bu lazıme riayet edilmeyerek hoparlör kurulduğu ve konuşmalar harice yayıldığı takdirde toplantı 14 üncü maddenin 6 ncı bendine tevfikân 13 üncü maddedeki usul dairesinde, dağıtılıp toplantı idare heyeti mahkemeye sevk olunur.

F fıkrasına gelince: Burada her nerede olursa olsun tezahürat veya gösteri veya protesto maksadıyla yahut maksadı mahsusla müstenit olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alman tedbirlere riayet olunmaması ibareleri mevcuttur.

Fıkranın unsurları şunlardır.

- 1 — Her nerede olursa olsun
- 2 — Tezahürat, gösteri veya protesto maksadı ile toplanmak,
- 3 — Veya maksadı mahsusla toplanmak,
- 4 — Böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet vermek,
- 5 — Böyle bir toplantıyı kasten ihzar etmek,
- 6 — Zabıtanın, hissettiği böyle bir toplantının vukuunu önlemek için zamanında aldığı tedbirlere riayet etmemek yani başka bir ifade ile tam teşebbüsten suç safhasına geçmek;

1 — Her nerede olursa olsun;

Fıkra da derpiş edilen memnu fiillerin mekanını ilgilendiren bu unsur gayet şamildir. Ancak şümül içinde bir tafsil yapmak mümkündür.

Toplantı ikinci ve üçüncü maddelerde derpiş edilen ahkama muhalefet suretiyle olduğu takdirde yani, yukarıda izah edildiği gibi, seçim devresi dışında siyasi partiler ve hakiki ve hükmi şahıslar tarafından siyasi propaganda toplantıları ve hükmi şahısların kendi mensupları arasında kanun ve nizamnamelerine aykırı olarak yapacakları toplantılar ve üçüncü maddenin derpiş ettiği müteakidimi izne tabi alelittlak toplantılar bu fıkra dışında kalmaktadır. Zira bunlar aynı maddenin a fıkrasında yer almaktadır. Şu halde bu fıkranın medlülü tezahürat, gösteri veya protesto maksadı ile vücuda gelen ani toplantılardır. Buna birikme, bir araya gelme demek daha doğru olur. Zira toplantı haberleşmeyi tazammun ettirir, halbuki fıkra böyle bir haberleşme olmadan sırf heyecan ve merak saikasıyla husule gelmiş birikmeleri istihdaf etmektedir. Mesela mutat teşyi ve istikbal hududunu aşan ve alkış, teşçi, takdir nidaları ile müsteardık toplantılar, bir futbol maçını müteakip kazanan takım oyuncularını kucaklamak, omuzda taşımak, hulasa ona karşı duyulan sevgi hislerini izhar etmek maksadıyla husule gelen toplantılar, bir maçta bilerek, bilmeyerek yaptığı haksızlık dolayısıyla hakeme karşı duyulan iğbirarı göstermek maksadı ile husule gelen ani birikmeler böyledir. Maddenin a fıkrasında gösterilen toplantıların vasfı mümeyyizi şuur olması, bunların ise heyecan eseri bulunmasıdır. Aradaki farklardan biri budur. Diğer bir fark da birincilerde suç işlemek kastının mevcut olmasına mukabil İkincilerde böyle bir kasıt ve niyetin bulunmamasıdır. Zira bir dakika evvel fertte ne toplantı yapmak veya herhangi bir toplantıya iştirak etmek, yahut herhangi bir kanun dışı harekette bulunmak niyeti ve arzusu olmadığı, kendi halinde sakin durduğu halde harici bir hadisenin sinir sisteminde vücuda getirdiği aksiyonu cümle asabiyesinin reaksiyonu ile telif edip şuura bir sentez yapmadan, başka bir ifade ile hadise şokunun bünyesinde yarattığı farkı heyecana mukavemet edemeyerek böyle bir toplantıya katılmıştır. Cemiyet için en tehlikeli toplantılar da bunlardır. Gustave Lebon, Kitle Psikolojisi isimli eserinde bu topluluğun tahripkar, nizam dinlemez vasıflarından uzun uzun bahsetmektedir. Bu topluluk bir çığ gibi mütemadiyen büyümek istidadındadır. Tabiatıyla çığın büyüdükçe tahrip kudretinin artması gibi bu kitlenin de zamanla bu vasfı tezyidi eder. Bu tezyüt silsile hendesiye nispetindedir. Yani önlemede gecikilen zamanın silsile adediye göre artmasına mukabil tahrip karlık kudreti silsile hendesiye ye göre tezyüt eder. Bu itibarla her memleketin kanunu bu kabil toplanmaların vukuuna ve bilhassa irtisama meydan verme-

yen mani hükümler ihtiva etmektedir. Mesela 1881 tarihli Fransız kanunu bu gibi toplantıların zabıta tarafından derhal men edilmesini amirdir. Bunlarda ne bir idare heyeti, ne lider, ne organizasyon mevcut olmadığından her kafadan bir ses çıkmakta ve bunu tevlit eden heyecan bidayette asil de olsa zamanla bunu kaybetmektedir. Takrip karlık unsuru da bu noktadadır. Eğer böyle bir kitlenin içine kötü fikirli, cemiyet düşmanı kimselerin de katılarak bu heyecanı kendi arzulan istikametinde sevk edecek sözler sarf ettikleri ve hareketlerde buldukları düşünülecek olursa vaazı kanunun hassasiyet göstermekte ne derece isabet ettiği kolayca takdir edilir. Yukarıda da işaret edildiği gibi madde bu hususta yer tayin etmemiş, her nerede olursa olsun böyle bir hareketi suç saymıştır.

Fıkranın ikinci olarak ve yine her nerede olursa olsun kaydıyla mütalaa ettiği hal maksadı mahsusa müstenit olarak toplanmaktır. Burada da toplantı ile toplanma arasında mevcut farkı gözetmek lazımdır. Derpiş edilen hal kanunun ikinci ve üçüncü maddelerindeki izinsiz veya izne mütevakıf toplantılar değildir. Esasen kanun burada toplanma kelimesini kullanmak suretiyle bunu tebarüz ve diğerinden tefrik etmiştir. Fıkranın istihdaf ettiği hal davet olmamakla beraber bilinen bir hadisenin vuku bulacağı zaman ve mekanda herkesin gerek saika merak, gerekse suiniyetle toplanmaları halidir.

Fıkra da derpiş edilen üçüncü hal diğer ikisinden farklıdır. İlk ikisinde toplanma şuuru cemi iken bunda ferdidir. Ve toplama kastı mevcuttur. İlk ikisinde spontane toplanmanın saiki hadise olduğu halde bunda ferttir. Ve bu, müsaade için müracaat etmeden toplantı yapmağa yeltenen şahsın veya şahıslar zümresinin durumuna müşabihdir. Zira bunda bir topluluk vücuda getirmek kasıt ve niyeti vardır. Aradaki fark birincisinde bir davet, bir haberleşme veya bir ilânın mevcut olmasına, ve toplantıda konuşma bulunmasına mukabil bunda böyle bir duyurma ve evleviyetle konuşma olmayıp halkın merak ve heyecanını tahrik edecek hareketler yapmak veya olacak hadiseyi zamanından evvel mübalağalı ifadelerle yaymak suretiyle toplanmayı temin etmektir.

Nihayet fıkranın derpiş ettiği ahvalden sonuncusu muhtemel bir toplantıyı önlemek maksadıyla zabıta tarafından alınmış tedbirlere riayetsizliktir.

Bütün bu ahvalde toplanma 13 üncü madde hükümlerine göre mahalli en büyük mülkiye memurunun tayin edeceği memur tarafından dağıtılır ve birinci ve ikinci hallerde toplanan herkes, üçüncü halde toplanmaya bilerek sebebiyet veren şahıs veya şahıslar ve sonuncu halde zabıta-

tedbirlerine mümanaat edenler hakkında zabıt tutularak mahkemeye sevk edilirler.

Kanunun 14 üncü maddesinde 12 inci maddede saydığı memnu fillere tertip ettiği cezaları sıralamıştır. Maddenin en önemli bendi sekiz numaralıdır. Burada usulüne uygun olarak yapılan toplantılar zabıta himayesine vaz edilmiş, 1881 tarihli Fransız kanununda da mevcut olan bu hüküm vatandaşların toplanma hürriyetini vikaye etmiş, teminata rapt etmiştir. Fransız şurayı devleti de müstakar bir içtihat halinde usulüne uygun toplantıların zabıta tarafından hamıye edileceğini ifade etmektedir.

Bende göre toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin kanım dairesinde yapılmasına veya devamına mani olanlar veya fiilen ihlal edenler veya huzur ve sükunu bozanlar veya toplantılarda yahut gösteri yürüyüşlerinde suç işleyenler ... tecziye edilirler.

Usulüne uygun toplantının zabıta tarafından himayesine mütedair diğer hükümler de toplanma ve vicdan hürriyeti kanununda mevcuttur.

Kanunun toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkında koyduğu kaidelerin ihlali ile ilgili mahkeme kararları ve temyiz mahkemesi içtihatları henüz neşredilmemiş olduğundan etüdümüze derç etmek ve fikirlerimizle mukayese etmek fırsatım bulamadık.

V

Usul hükümleri

Toplantılara müteallik 12 inci maddede derpiş edilen suçlar 3005 sayılı kanundaki usulü muhakemeye tabi tutulmuş ve hatta bazı istisnai hükümlerde konulmuştur.

Bilindiği gibi meşhut suçların usulü muhakemesine mütedair olan 3005 sayılı kanun birinci maddesinde mekâna ait kayıtlayıcı tatbik şartları vaz etmiş ve 3498 sayılı kanun bunları tevsi etmiştir. Maddenin ilk şekline göre kanunun tatbiki için suçun :

- 1 — Adliye teşkilâtı olan yerlerdeki belediye sınırları içinde,
 - 2 — Panayırlarda işlenmiş olması icap etmekte idi.
- 3498 sayılı kanım maddeyi şu şekilde tadil etmiştir :

A — Ağır ceza mahkemesinin vazife gördüğü yerlerdeki belediye sınırları içinde işlenen ağır cezalı meşhut suçlar

B — Asliye teşkilâtı olan yerlerdeki belediye sınırları içinde ve panayırarda işlenen ağır ceza mahkemelerinin vazifeleri dışındaki meşhut cürümler ve ceza kanununun maddede tadat edilen bazı kabahatleri;

İncelediğimiz kanun 15 inci maddesinde meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan kanunun birinci maddesinin A bendine atıf yapmış olduğuna göre mesele üzerinde durulmağı gerektirecek bir önem arz etmektedir.

Filhakika muaddel birinci maddede faili suç işlediği sırada veya pek az sonra yakalanan :

A — Ağır ceza mahkemelerinin vazife gördüğü yerlerdeki belediye sınırları içinde işlenen ağır cezalı meşhut suçlar,

B — Asliye teşkilâtı olan yerlerdeki belediye sınırları içinde ve panayırarda işlenen sair meşhut suçlar ve bazı kabahatler denilmektedir. Bu durum karşısında vaziyet ne olacaktır. 15 inci maddedeki «mahal dışında» ibaresinden vaazi kanunun maksadının bu kanuna muhalif hareketlerin adliye teşkilâtı olan yerlerdeki belediye sınırları içinde veya panayırarda işlenmesi şartı ile mukayyet olmaksızın nerede olursa olsun meşhut suçların muhakeme usulüne tabi olacağı hususudur. Ancak madde bunu temin etmemektedir. Binaenaleyh bugünkü şekliyle köylerde veya adliye teşkilâtı olmayan kasabalarda yapılacak toplantılarda işlenecek ağır cezalı meşhut suçlar 3005 sayılı kanuna göre takip edilecek, bu kanuna muhalefet suçları ise ahkamı umumiyete tabi olacaktır. Bunun için maddeye B bendinin de ilavesi lazımdır.

3005 sayılı kanuna yapılan ikinci istisna savcının kanundaki müddetle mukayyet olmaksızın bütün delilleri tamamıyla toplayarak doğrudan doğruya asliye ceza mahkemelerine amme davası ikame edeceği hususudur. Binaenaleyh dava hadiseden kaç gün sonra ikame edilirse edilsin muhakeme 3005 sayılı kanunun dokuzuncu maddesi hükümlerine göre cereyan edecektir.

Kanun 16 inci maddesi ile hükmi şahısların nizamnamelerine müteallik yeni üç şart koymaktadır. Birincisi hükmi şahısların bu kanunun sebep, maksat ve gayesini veya hükümlerini bertaraf etmek veya tatbikat-

tını aksatmak maksadıyla tadilat icra edemeyecekleri İkincisi bunun haricindeki tadilatın iki ay içinde devlet şûrasının tasdikine muallak olacağı, üçüncüsü yeni yapılacak nizamnamelerde de bu esaslara riayet edilmesi mecburiyetidir.

Meselâ hükmi şahısların senede üç defadan fazla umumi heyet toplantısı yapabilmelerini temin zımında nizamnameye yeni bir madde ilâvesi veya heyeti umumi yenin toplanmasına ait hükümlerde böyle bir tadilin vücuda getirilmesi memnudur. Nitekim bu husus 18 inci maddede müeyyideye bağlanmıştır. Bunun teminatı şûrayı devletin tasdikidir. Filhakika kanun nizamnamelerde yapılacak tadilatın iki ay içinde şûrayı devletin tasdikinden geçirilmesini şart kılmıştır. Tasdikten geçmeyen veya tasdik edilmeyen tadilat muteber değildir. Yeni yapılacak nizamnameler de şûrayı devletin tasdiki ile meriyet iktisap edecektir ki kanununun bu hükmü cemiyetler kanununa da yeni bir kuruluş rejimi getirmiş demektir.

TERCÜMELER,

ŞAHİTLER NASIL İSTİCVAP EDİLMELİDİRLER

Yazan :

R. Deb

Hindistan Polis yetiştirme

Merkezi Hukuk Profesörü

Çeviren

Ragıp Gerçeker

Emniyet Umum Müdürlüğü.

3. Daire Reisi

İsticvap: ne zaman, nerede ve nasıl yapılmalıdır?

Tahkikat hakikati araştırmaktan başka bir şey değildir. Muhakkik adı üzerinde vaka iyi tahlil ile neticeye varmak zorundadır. Bununla beraber gayesi sadece hakikati bulmak değil suçluyu itirafa zorlayacak olan meşru delilleri de toplamaktır. Bu bakımdan, kanunların şahadete ait kısımları ile, ceza kanunu bakımından ve tahkikatın gayesini teşkil eden suç unsurlarını da iyice bilmesi lâzımdır. Bir çok hallerde, delil şahitlerin şahadetine bağlıdır. Bu yönden hatıra gelen en basit sual şudur: (Şahitler ne zaman, nerede ve nasıl) isticvap edilmelidir?

Şayanı arzu olan isticvabın en kısa zamanda yapılması

Şahitler mümkün olan en kısa zamanda sorguya çekilmelidirler. Zira aradan zaman geçtikçe hafıza vuzuhunu kaybeder ve öyle bir zaman gelir ki artık şahit vakayı hemen hemen hatırlayamaz olur. Bir isticvabın tehiri aynı ehemmiyette ve hiç arzu edilmeyen diğer bir neticeye de münce olur. Çok defa şahitler yalnız aralarında değil üçüncü şahıslarla da hadiseyi münakaşa ederler ve bunlar tarafından ileri sürülen hususları da görgülerine eklerler. Ayrıca tahayyül edilen şeyler zayıflayan hafızada hadisenin yerine kaim olmaya başlarlar. Bu hal gayri iradi olarak meydana gelir. Bunlar suç işlenir işlenmez şahitlerin isticvabının yapılmasının gerektiğine birer delildirler. Mamafih bu arada hadise mahalleri itina ile tekkik edilmeli ve buraya ait planlar hazırlanmak, araştırmalar yapılmalı, kanaat bahsi bütün maddî deliller toplanmış olmalıdır.

Hadiseler nasıl hatırlatılmalıdır:

Bazı hadiselerde, meşru meşguliyetler sebeple muhakkik şahitlerle

derhal temasa geçmeyi ihmal edebilir. Temasa geçtiği anda ise şahitler hiç bir şey hatırlayamayabilirler veya vakanın esasını unutmüşlardır. Bu gibi hallerde ne yapmalıdır? hakikati bulmak ümidini tamamıyla kaybedip Allaha mı yalvarmalıdır ? Veya hadise hakkında ki bilgileri toparlayabilmesi için şahide yardım imkânlarının aramalıdır? Şüphesiz ki muhakkik bu ikinci şikkı tercih etmek zorundadır. Şu halde bu nasıl yapılmalıdır? Burada muhakkik iki usul karşısındadır. Birinci usul: fikirlerin birbirine bağlanması usulünü tatbik çalışabilir. İkinci usul: Şahidi, şahit olduğu vakaya benzeyen sürüklemek (yerleştirmek) suretidir.

Birleştirici usul :

Hafızayı tazelemek icap ettiği hallerde bu usul büyük bir yardımcıdır. İnsan umumiyetle hadiseleri birbirine bağlar ve tek bir hatıra diğerlerinin hatırlanmasına yardım eder. Meselâ: eğer bir vakanın vukuu tarihinin tespiti isteniyorsa; Münevver bir insana mühim ve enteresan siyasî bir hadise, bir köylüye ise mahallî bir bayramın oluşları hatırlatılmak suretiyle hafızalarını tazelemek ve o tarihlere göre hadisenin tarihinin teshili mümkün olur.

İnşa usulü :

Yukarda da söylediğimiz gibi bu usul, şahidi daha evvel müşahede edip unuttuğu vakaya benzer durum ve mahallere götürmektir. Eğer hafızası derhal canlanmasa bile, mümkündür ki kısa bir müddet içerisinde unuttuklarını hatırlayacaktır. Bunun içindir ki önemli şahitleri vakanın cereyan ettiği mahallerde sorguya çekmenin faidesi büyüktür. Hafızaları en iyi şekilde vaka mahallinde çalışacaktır. Bununla beraber ilgilinin doğrudan doğruya şahidi olmadığı hususlara doğru sürüklenmemesine ve her hangi bir telkiye maruz kalmamasına da dikkat edilmelidir. Şahadetin kıymet ifade edebilmesi zorlanılmadan istenilerek yapılmasına 'ağlıdır.

Şahitler ayrı ayrı isticvap edilmelidir.

Suçlu lehindeki şahitler evvelâ sorguya çekilmelidir.

Mümkün olduğu taktirde evvelâ önemli ve suçlunun lehinde olan şahitlerle itimada şayan olanlar dinlenmelidir. Böylece muhakkik suçluyu ve suçlunun aleyhindeki şahitleri dinlemeden evvel vaka ile ünsiyet peyda edecektir. Sualler muğlak ve maksatlı değil açık ve bitaraf olmalıdır. Esas olarak şahit evvelâ gördüklerini hikâye etmeli sorguya çekiş bundan sonra başlamalıdır. Muhakkik, şahidin önemi olan hiç bir teferruatı

ihmal etmemesine dikkat edecek ve aynı zamanda istemeyerek (sehven) hatalı ve yanlış beyanlara sapmasına mani olmaya çalışacaktır.

Psikolojinin ehemmiyeti:

Sorguya çekme tarzı: Şahidin ruhi durumuna, yaşına, cinsiyetine, kültür seviyesine ve İçtimaî durumuna uygun şekilde olmalıdır. Bu cihetle muhtelif zümreler teşkil eden şahitleri sorguya çekebilmek için iyi bir muhakkik, pratik psikolojik bilgiler, tecrübe ve feraset sahibi bulunmalıdır. Şüphesiz ki sebatla hareket etmek esastır. Fakat alâka ile muamele edildiği takdirde çok daha iyi neticeler elde edilmektedir. Meselâ böyle hareket edilirse davacı (müşteki) ve onunla birlikte olanlar, üzüntülerinin hikâyesini merhamet hissi olmayan alâkasız kimselere değil de kendi yakınlarına anlatıyorl armış gibi bir his duyacaklardır. Mağdurları alâka ve nezakete ihtiyaçları vardır. Onlarla mütehakkim, kibirli ve müstehzi bir eda ile konuşmak sadece ferasetten mahrum olmak değil gayri insani ve medeni bir cemiyetin bütün kaidelerine aykırı olmaktır. Gönül alıcı tek bir söz binlerce kaba ve haşin sözden daha çok onları muhakkike ısındıracak ve yaklaştıracaktır.

Muhtelif sınıf şahitler

Şahitler şöyle bir tasnife tabi tutulabilirler:

1 — Menfaatleri olan şahitler:

Bu şahitler öyle kimselerdir ki, tahkikat sonucunda elde etmeyi düşündükleri kazançları vardır. Her vakada şu sual sorulmalıdır: Şahidin tahkikatı kolaylaştırmak için bir menfaati varımdır?

Davacı ve ailesi, hasım taraf dargın bir komşu, bir iştirakteki iki hasım, bir mücadeledeki rakip, kıskanç aşık, gayri memnun bir müstahdem; bunların hepsi bu sınıfa dahildirler. Şüphesiz muhakkik mümkün olan bütün imkânları kullanacak ve toplanan beyanlara iyice tetkik etmeden, gözü kapalı olarak bağlanmayacaktır. Şahitler her şeyi mübalağa ederler ve kurnaz bir muhakkik (dâima bir pay bırakarak) davacının ve diğer menfaati olanların bütün iddialarını körü körüne kabul ediyor görünmelidir. Böylece onlar hadiseyi evvelden kararlaştırılmış bir plân üzerine naklederler ve muhakkikin her şeyi hadisenin menşesine çıkmğa lüzum görmeden, tahkik etmeden kabul ediveren kendi elleri arasında bir oyuncak gibi yanlış bir ithamın amili olarak farz ederler.

2 — Aleyhte olan şahitler:

Bunlar tahkikatın neticesinde bir şeyler kaybetmek ihtimali olan kimselerdir. Umumiyetle zanlının veya ailesinin dostları, akrabaları, şerikleri, suç ortakları arasındadırlar. Büyük bir teenni ile muhakkik bunlara karşı çok kurnazca davranmalıdır. (Ekseriya muhakkiki yanlış bir mecraya sürüklerler) Zanlının tarafını tuttuklarından, tahkikatın seyrini değiştirmek, araştırmaları başka sahalara intikal ettirmek imkânlarını Israrla ararlar. Muhakkik bunlara karşı sabır, feraset ve hassasiyetle hareket etmek zorundadır. Muhakkik kendisinin kanuni ve içtimai üstünlüklerine müsteniden değil, zekâ ve buluş imkânlarını kullanarak onların mukayese yapmalarına imkân bırakmamalıdır.

Muhakkikin, aleyhte olan şahide sorguya çekileceğini tahmin etmesine imkân vermeden onu ansızın isticvap etmesi en iyi şekildir.

Evvelden haberdar olursa, ya ortadan yok olur, veya aslı astarı olmayan bir hikâye uydurabilmek için zaman kazanmış olur. Mümkünse ikametgahından uzakta, tercihan çalışma mahallinde sorguya çekmek uygundur. Yani Dostlarından, arkadaşlarından, avukatlarından ve ailesinden uzakta olarak, çalıştığı mahal ekseriya en iyisidir. Eğer sorguya çekiliş amirinin huzurunda olursa, doğru şahadetinden şüphe edilen şahidin durumu kendisi için derhal daha güç bir hal alır. Kaçamaklı ve mütereddit hareketleri, amiri veya işvereni üzerinde fena bir tesir bırakacaktır. Müstahdem bundan daima kaçınmak zorunda olduğundan, bütün bildiklerini söyleyerek ortadan çekilmeyi daha tercihe şayan bulacaktır.

3 — Alâkasız şahitler :

Bu sınıfa, tahkikatın neticesi ne olursa olsun, kazanıp kaybedeceği hiç bir şeyi olmayan şahitler dahildirler. En fazla bu gibilerin şahadetine itimat edilmelidir. Maatteessüf bu gibi alâkasız şahitler, vazifelerinin ehemmiyetini idraktan uzak vatandaşlardır. Kendileri gelip yardım için polise müracaat etmezler. Bu yüzden bu gibi şahitler için çok incelenmiş bir teknikle hareket etmek lâzımdır.

a) Meselâ, sorğu için onlarca en müsait zaman ve mekân tercih edilmelidir. Tabiidir ki, bu şahitler sadece muhakkike hoş görünmek için işlerinden uzun zaman ayrılmayı arzu etmeyeceklerdir. Bu kendilerini zarar dide eder. Bu bakımdan sorğunun yeri ve saati hususunda kendileriyle mutabık kalınarak hareket edilmesi en uygun şekildir.

b) Ayrıca konuşma sırasında kendisiyle alâkalanıldığını belli etmek lâzımdır. Bu bakımdan damdan düşercesine şu mealde bir sualle basla-

maktan çekinilmelidir. (E, şöyle bakalım, hadise hakkında ne biliyorsun.)

Muteber ve işle ilgisiz bir şahsa, bu şekilde bir hitap ile başlama, çok fena bir girizgâhtır. Bu kadar kuru ve sert bir sual karşısında, şahit gayri ihtiyarî olarak dikleşir, ve muhakkik ile aralarında bir mania belirir, ekseriya bu, muhakkikin kendi aleyhine netice verir. Bu sınıfa dahil şahitleri alâkalandırmak için soğuk davranmamalıdır. Nezaketli bir karşılayış çok daha iyi netice verir ve bu hal konuşmanın tatlı bir hava içerisinde devamını temin eder.

4 — Yalanı söyleyen şahiller:

Bunlar mutlaka hasım olan şahitler değildirler. Şahitler, hiç bar şey görmediğinden, hatalı müşahedede bulunduğu, vasatın altında bir zekâyâ sahip bulunduğu, bilgisiz oluşundan veya şahsî bir menfaati olduğundan, zanlı ile ilgisi bulunduğundan yanlış malumatlar verebilirler.

(Yalan söyleme sebebini bulmak ve ona göre sualler sormak lâzımdır.) Buna nasıl muvaffak olunur? En iyisi şahidin istediği gibi söylemesine müsaade etmektir. O, uzun müddet yalan söylemeye devam edemeyecektir. Yorulması ile beraber beyanlarındaki yalanlar bilhassa mübâyenet bulunan hususlar kendisine gösterilmelidir, zeki bir muhakkik bunları derhal fark edecektir.

5 — Konuşmak istemeyen şahitler:

Bu konuşmamak arzusu muhtelif sebeplerden gelebilir. Maznunu alâkadar eden hadise bu sebeplerden biridir. Fakat yegâne sebep de bu değildir. Bir şahit polisi sevmediğinden, mahkeme huzuruna çıkmak istemediğinden ve nihayet aleniyetten nefret ettiğinden şahadette bulunmak istemeyebilir.

Bu nefretin sebebini ortadan kaldırmak lâzımdır. Bunun çaresi sebebi bulup onu zail etmektir. Bu gibi hallerde tehdit ve korkutmak durumu ağırlaştırmaktan başka bir netice vermez. Meselâ çok mutaassıp ve utancaç bir kadın, sırf mahkeme ve halkın huzuruna çıkmaktan kaçmıyorsa, onu kendisinin buna zorlanmayacağına ikna etmek lâzımdır.

6 — Asabi şahitler:

Muhakkik bunlarla konuşmalarını yavaş yavaş ve tedrici olarak yapmalıdır. Düşüncelerini toplamaları için onlara zaman bırakmalı ve mevzua ayrı ayrı usul ve kaidesiyle temas etmelidir. Sual hücumuna maraz tutmak mutlak surette onları şaşırtacak ve asabiyetlerini arttıracaktır. Şu-

halde onları muhabbetle karşılamak, samimi bir hava içerisinde isticvap etmek lâzımdır. Sorguya çekme daha ziyade bir konuşma tarzında yapılan ah dır.

7 — Çocukların şahadeti:

Çocuklar, iyi idare edilmek şartı ile iyi şahittirler. Bunlar çok iyi tarassududurlar. Fakat telkine çok müsait olduklarından tesir etmek ve korkutmak çok kolaydır. Onlara itimat telkin edebilmek için onlarla ebeveyn gibi dostça konuşmak lâzımdır. Onlardan duyduklarını değil sadece gördüklerini hikâye etmeleri istenmelidir. Zira çocuklar ekseriya kendi gördükleriyle diğer şahitlerin anlattıklarını karıştırırlar. İsticvap çok kısa ve bir hasbihâl şeklinde olmalıdır. Sualler net ve açık olmalıdır. Çünkü yaşlarının küçük olması hesabı ile bizzat görmüş oldukları hadiselerin etraflı bir hikâyesini anlatmaları onlar için güçtür. Kendilerine maksatlı sualler sorulduğu taktirde, sualin manasını iyice anlamadan müspet cevap verirler.

Şahadetin değerlendirilmesi

Beşeri şahadetin tabii hudutları

(Beşer hatadan salim değildir...). (Beşer şaşar...) hiç şüphe yok ki insanoğlu yanılacaktır. Bu atasözleri şahitler bahsinde de doğrudur. Şahadetin teessüsünde üç merhale vardır:

1 — Müşahede: 2 — Müşahedenin hafıza tarafından tespiti. 3 — ifade tarzı.

Bu melekeler (kabiliyetler) şahıstan şahısa değişmektedir. Aynı hadisenin şahitlerinin ifadeleri arasında bu bakımdan zaruri olarak bir çok mübâyenet görülebilir. Muhakkik bu aykırılıkların önemini, hadisenin men basına kadar çıkıp çıkmadığını araştırmalıdır. Teferruat üzerindeki muavenetler onu pek endişelendirmemelidir. Karşılaştırmalar suretiyle elde edilecek sarahat ancak bütün teferruatı iyice incelenmiş olan vakalarda mümkündür.

Her şahidin, hadisenin bütün teferruatım hatırlaması mümkün değildir. Umumiyetle dürüst şahitlerin bile ifadeleri arasında bir takım farklar ve mübâyenetler bulunabilir. Yalnız eğer bu mübâyenetler maddi hususlara ait ise bunları da hüsnüniyete müstenit olarak söylediğini kabul etmemek lâzımdır. Eğer aynı hadisenin şahitlerinin ifadelerinde küçük farklar varsa bu şahadetin danışıklı olduğunu göstermez, sadece onların şahsi müşahedelerinden ileri gelebilir.

Eğer şahitler yalan söylüyorlarsa, şüphesiz ki lüzumlu tedbirler alınmalıdır. Fakat muhtelif mahallerde ve bir çok şahısların katılması ile meydana gelen bir hadisenin şahidi, aradan uzun zaman geçtikten sonra müşahedelerini anlatırken mübâyenele düşerse, bu mutlaka yalan söylediğini göstermez.

Bir şahadet tetkik edilirken: müşahede, hafıza, tasvir ve ifade melekelerinin nazarı dikkate alınması lâzımdır. Bunun için bir takım mübâyenetlerin üzerinde durmadan evvel, bunların hadisedeki ehemmiyet derecelerini tespit etmek zaruridir.

Böylece hulâsa etmek istersek; hadisenin önemli noktalarındaki maddi, mübâyenetlerin nazarı dikkate alınacağı şüphesizdir. Fakat zeki bir muhakkik ikinci plândaki mübâyenetlerden fazla endişelenmemelidir. Bu sonuncular ekseriya (çok emin bir işaret olarak) hakikatin bir ifadesidirler.

İDAREDE REDAKSİYON (1)

Yazan :

Türkçeye Çeviren

Albert Henry

F. Hocaoğlu

Ziraat Vekâletinde Fahri

Umum Müdür (Bruxelles)

Her türlü izdihamı önlemek için, hemen kaydedelim ki, Hükümeti, idareden mahsus ayırt ediyoruz. İdare, hükümetle içli dışlı münasebette bulunmakta ve her ikisi de, memleketin sevk ve idaresi etrafında birleşmektedir fakat bu müşterek işte her birinin hususî bir rolü vardır.

Biri baştır, öbürü kol. Biri karar verir ve emreder, öbürü icra ve Kontrol. İdare başka bir deyimle, vazifesini ifada kendisine yardım etmek üzere hükümetin emrine tevdi edilen bir alettir.

İdare böyle anlaşılınca, bir meslek, bir zanaattır. Kendine has bir tekniği vardır. Çıraklık etmeden uygun bir şekilde bu zanaatı icra etmek mümkün değildir. Vaktiyle idare zanaatı ancak pratikle elde edilirdi.

Kaideleri, sırları ancak bu gibi işlere vakıf ve mahrem olanlara yani yüksek makamlarca, haklarında «girmeğe layıktır» hükmü verilen kimselere ifşa ve talim edilirdi.

Onu ihata eden sır meslek yabancılarına hem sıkı kapalı bir sanat gibi, imali, dikkat ve İtina ile men edilen ve evvelce korporasyon üyeleri tarafından muhafaza olunan sırlar gibi görünürdü.

Gerçek idare hukuku etüdüne yani hükümet ve idare ile idare edilenler arasında mevcut münasebetlerin tetkikine ait kitaplar veya dergiler gibi neşriyat hiç bir zaman eksik olmamıştır. Fakat birinci cihan harbine kadar idarenin iç hayatı üzerine umumiyetle kaim bir perde gerilmişti. İdarenin ne gibi hususi, şartlar altında çalıştığına ve, çalışması lazım geldiğine pek az vatandaş vakıftı.

(1) Redaksiyon, kaleme alma, yazı, tahrir, Kompozisyon demektir.

Harpten beri ne kadar değişiklik! Ehemmiyetini anlamak için, milletler arası idari İlimler enstitüsünün tesis ve ihdasım, bir çok memleketlerde bunun gördüğü itibarı ve organı «Milletlerarası İdarî İlimler Dergisinin» gittikçe artan tirajını hatırlamak kâfidir.

Yalnız idare hukukunun değil, idare doktrini prensiplerinin etüdünün de her yerde topladığı alâkayı zikretmeye lüzum yoktur.

On sene önce «Administration et Fonctionnaires» (İdare ve Memurlar) eserini neşrederek bu doktrinin en aşikâr esaslarım çıkarmağa ve izahım temin edecek olan bir sentezini yapmağa teşebbüs etmiştim. Filhakika ticaret ve sanayi metotlarına alışkanlıkları dolayısıyla, idarede kullanılan teamüller, bunların kabulünü icap ettiren sebepleri bilmeyenlere garip görünmektedir.

Bilhassa genç Belçika idare memurları tarafından bu neşriyata karşı gösterilen alâka ve hüsnü kabul, mensup oldukları teşkilâtın mekanizmasını belleme arzusunun bunlar arasında ne kadar büyük olduğunu bana anlatmıştır.

Brüksel yüksek ticaret Enstitüsünün İdarî kısmındaki öğrencilerinin talebi üzerine idari redaksiyon derslerinin notlarını tamamlayarak bastırılabilir bir hale getirmeğe teşebbüs ettim.

Derslerinde hedef tuttuğum gaye öğrencilerin orta tahsilleri esnasında esasen öğrenmiş olacakları lisan ve kompozisyon derslerini tekrarlamak değildir.

Yüksek tahsil, eğer evvelki sınıflarda yani ilk ve orta tahsil esnasında okunan dersleri yeniden ele almayı ve onları tekrarlamayı kendine vazife edinse tesisindeki gayeye cevap vermemiş olur.

İdare ve Memurlar isimli eser için öteden beri kabul etmiş olduğum çalışma metodumla hareket ve icabında sebeplerini de izah ederek idare zanaatının bu sektörüne (redaksiyona) ait bütün mefhumları birleştirmeye çalıştım.

idarede redaktörün (muharrir, yazar) yeri redaksiyonun idarede oynadığı rol ile ilgilidir. Bu rol mühimdir. İdarede redaksiyonsuz hiç bir iş yapılamaz. Yazı hükümetin emirlerini tebliğ ve formüle etmek için idarenin elinde bulunan biricik vasıttır.

idare, idare edilen kitleye yazı ile tebligat icra eder. İdare emirlerin tatbikatından ve pratik neticelerinden de keza yazı ile bilgi edinir.

Bu veçhile, kan dolaşımına benzer bir surette merkezden muhite ve muhitten merkeze doğru çift bir evrak dolaşımı teessüs eder.

İdarî vazife her zaman kırtasiyeye baş vurmaya icap ettirmiştir. Fakat kırtasiyecilik hiç bir zaman bu günkü kadar çoğalmamıştır.

Değişikliğin vuku bulduğu zamanı tespit etmek mümkündür.

Değişiklik, kır al hükümetinin yani tek bir şahıs hükümetinin yerini, millet tarafından seçilen topluluğun hükümeti aldığı zaman başlamıştır. Konseyce alınıp kararları icra salahiyetini haiz olan ve fiil ve hareketlerinden kendilerini ancak kirala karşı sorumlu sayan memurlara tebliğ edilen şifahî kararların yerini heyetlerin, teşriî meclislerin ve onların delegeleri olan vekillerin kararları almıştır.

Kıralın faaliyeti şahsî istişareleriyle hazırlanmaktaydı, heyetlerin, meclislerin faaliyeti ise ancak meselelerin hali hazmın üyelerine izah ve teşrih eden raporlar ve notlarla yapılabilmektedir.

Bu veçhile iktidar gayri şahsî oluverdiğinden sun'î olarak itibarî, hükmî şahısla organlar teşkil ve tesis etmek lazım gelmiştir. Bu, İdarî kırtasiyeciliğin rolü olmuştur: notlar, raporlar otorite için dimağ ve dosyalar hafıza hizmetini görmüştür. Adeta bir robot!

İdarî kırtasiyecilik parlamenter rejimin kabul ve tatbikatından doğmuştur. Siyasî terakki yolunda ileri bir adım sayılan demokratik rejimin teessüsü kırtasiyeciliği artırmıştır.

Kırtasiyecilik, milletin seçkinlerinin tamamıyla tesahup etmek istedikleri otoritenin bir kısmını paylaşmak istemelerinden korktukları memurlar hakkında gösterdikleri itimatsızlıktan ileri gelmektedir. Her çeşit evrak ve muhaberat içinde boğulmuş olan memurlar tarafsızlaştırılmıştır.

Bu artışın diğer bir sebebi, seçkin için, seçmenlerin haklı veya haksız şikâyetlerinin istismaradır. Otorite her zaman müteyakkız olmalıdır, dimağı ve hafızasının muhaberat ve kâğıtlar olduğunu gördük.

Kırtasiyeciliğe olan taşkın aşklarından dolayı memurları muhafaza etmek hatalıdır; politika kırtasiyeciliği onlara empoze etmiştir, kırtasiyeci olacaklardır, çokları (memurların çoğu) kırtasiyeciliğin ilk kurbanlarıdır.

Her an, kendi idaresinin en küçük fiil ve hareketleri hakkında izahat vermek zorunda olan vekil kendi vekâletinin bütün meselelerini tafsilatıyla bilmek ister.

Kırtasiyeciliğin ifratı kısmen ifrat derecede merkeziyetçilikten ileri gelmektedir.

İdarî kırtasiyeciliğin su istimallerini haksız olmayarak tenkit edenler, bu suiistimallerin zavallıların dimağı üzerinde tevlit ettikleri meşum neticelerini bilhassa açığa vurmuşlardır. Zekânın karararak şahsî bir fikri izhar kadir olamaması, iradenin zaafa uğrayarak her kuvvetli teklif önünde geri çekilmesi

İdarî kırtasiyeciliğin ifratı tütün gibi uyuşturucudur. Kullanmadan vaz geçilince tesirleri de kalmamaktadır.

Bazı şahıslar bir çok memurların bazen idareden ancak ayrıldıktan sonra tam randımanlarını vermeye başladıklarım hayretle müşahede ve tespit etmişlerdir. Bu, onların dimağlarının yorgunluktan, zehirlenmelerden kurtulmalarının tabii neticesidir.

İdarî kırtasiyeciliğin ifratına nasıl son vermeli? Kırtasiyeciliğin bu ifratı kaçınılmaz bir tarzda, parlamenter rejimden ileri gelmekte ve demokratik rejimin şekil değiştirip bozulmasından hacminin arttığı, yani kırtasiyeciliğin, çoğaldığı görülmektedir.

Amme kırtasiyeciliğini azaltmak için ancak iki müessir vasıta vardır: yetkilerini azaltarak Devletin müdahalelerini tahdit etmek, hükümetle işbirliğinde ifaya çağırıldıkları rolün istilzam ettiği otorite ve mesuliyeti memurlara iade eylemek. Bunlar ne bu gün, ne yarın vücut bulmayacak olan ihtimallerdir.

Şimdiki şartlar altında bürolarda kırtasiyenin çoğalmasına karşı mücadele için biricik mümkün olan şey lüzumsuz, faydasız yazılara son vermektir.

Kırtasiyeciliğe memurlar kadar nizamnamelerin de tesirleri olabilir: faydasız, boş yere formaliteleri teşviş eden nizamnameler; memurların yetkisizlik ve kararsızlıkları kırtasiyeye baş vurmaların icap ettirir.

Bu memurlar kategorisi umumiyetle orta ve ondan aşağı derecede memurları ihtiva etmektedir. Kırtasiyecilik hastalığı kendilerine sirayet etmeyen yüksek memurlar kırtasiyeciliğin zararlarına nadiren vakıf olurlar. Onların arasında, boş yeri bulunmayan dolgun bir dosya karşısında,, faydalı bilgiler yanında diğer lüzumsuz malûmatın bulunup bulunmadığını tahkik etmek zahmetine katlanacak kaç memur vardır?

Ne yazık ki, lüzumsuz kırtasiyeciliği izale edebilecek genç memurların lüzumsuz yazı ve kâğıtları kesin surette ortadan kaldırmak için ne

lüzumlu yetkileri ne de tecrübeleri vardır. Ekseriya tecrübenin geldiği yaşta lüzumsuz kırtasiyeciliği önlemek onlar için cazibesidir. Kabul edilmiş olan tasnif idarenin işleminde her çeşit yazı ve evrakın spesifik rolüne dayanmaktadır: idare edilenlere otoritenin emirlerinin tebliği ve formüle edilmesi idare bürolarının hazırlama, icra ve kontrol iç çalışmaları, her idarenin gerek diğer idarelerle, gerek bizzat kendi dış ajanları ile ve gerekse hususî şahıslarla hariçle muhabere ve münasebeti.

Otoritenin emirleri mi? idare ve memurların, parlamento tarafından oylanan kanunların tatbik edicisi sıfatıyla müdahale ettikleri zaman ancak doğrudan doğruya olmayan bir sorumlulukları vardır. Onlar, ancak icra kuvvetine verilen umumî organizasyon kudret ve yetkisini kullandıkları zaman, bu sorumluluk doğrudan doğruya olmuş olur.

Bu sahada memurların tesiri pek azdır. Evrak ve emirlerin çoğalması milletin manevî havasına bağlıdır. Hürriyet ve otorite, l zaman ve devirlere göre, değişen nispette ona karışır. İdare edilenlerin hürriyetine hürmet ve itimat edildiği müddetçe bir çok kanun ve nizamnamelerle tazyik edilmezler.

Devlet, çalışma ve gayreti mükâfatlandırmaya yerde, millî geliri ihtiyaca göre dağıttığı takdirde, her yerde vatandaşların kayıtsızlık ve husumeti ile karşılaşan kanunlar, kararnameler ve nizamnamelerin etrafı istila ettiği görülür.

Zamanla lüzumsuz yazı ve kâğıtlar son bahar rüzgârına tutulan yapraklar gibi kurur, fakat ne yazık ki, repertuarlar üzerine yığılır. İdarenin iç kısmının tanzimi için, bilhassa başta yetkili bir personeli bulunan iyi düzenlenmiş servislerde, baza izah namelere baş vurma mümkündür.

Fakat dışarıdan alman yeni bir şefin eğitimini sağlamaya mecburiyet hasıl olduğu zaman, bu yeni şefin her teklife karşı kendini mesuliyetten korumak üzere hukuken ve fiilen bir dayanak bulmaya çalışacağı ve bu yüzden büronun evrak ve muhaberat tufanına tutulacağı şüphesizdir. O zaman şefin bağlı bulunduğu makamın bir çok vakti açıklamalar, tafsilatlı talimatnameler karalamakla geçer.

Yeni gelen memur, çok dikkat ve itina gösteren inceleyen biri ise, onun bütün çıraklık devresi esnasında idare kırtasiyeciliğe boğulur.

ideal muhaberelele dosyaları şişirmek değildir. Aksine, ancak gelecekte faydalı olabilecek evraktan başkasını saklamamak yani idarenin usul üzere ve yolunda hareket ettiğini ispat ve tevsik edecek vesikalari muhafaza etmek lazımdır.

Aynı suretle, bir işin etüdünde yapılacak vazifesi olmayan personelin o işe ait her türlü muhabereden kaçınması gerekir. Bu son mülâhaza idari lüzumsuz kâğıtlar üçüncü kategorisinin bir kısmı, diğer idarelerle ve haricî personelle olan münasebetler için de varittir. Hususî şahıslarla olan münasebetlere gelince, cevaba layık olan mektupları sağ duyuya göre ayırmalıdır.

İdarenin kendisine gelen bütün tebliğleri cevaplandırmak zorunda olduğu umumiyet iddia olunmaktadır.

Vekiller bu mecburiyeti kendi servislerine empoze edecek kadar ileri gitmektedirler. Yazının alındığı tarihle buna verecek cevabın arasında az çok bir vakit geçeceği düşünüldüğü zaman, yazının (mektubun) alındığının derhal bildirilmesini, mutlak surette lüzumlu görenler bile mevcuttur. Bu da, mübalağaya kaçmaktır, ilkönce hükümrânlık hizmetleri ile sınaî veya ticarî karakter taşıyan teşebbüsler gibi mutlak surette birbirinden farklı olan iki çeşit idare arasında bir tefrik yapılmalıdır.

Hükümrânlığa taallük eden hizmetlerin heyeti umumiyesi, Devletin spesifik vazife ve yetkilerini teşkil eder. Bunlar da şefte hükümrânlık yetki ve iktidarının mevcut bulunmasını istilzam eder. Diğerleri, kullanılması artık hükümrânlığın mevcudiyetini gerektirmeyen ve fakat pratikte hususî şahısların faaliyetinin mevzuunu teşkil eden ve edebilecek olan tali derecede hizmetlerdir.

Anlaşıyor ki, vatandaşlara bedeli mukabilinde şahısların bir yerden bir yere nakli ve muhaberatın yerlerine ulaştırılması gibi hizmetler ifa ve endüstri veya ticaretle iştigal eden Devlet te, hususî firmalar gibi, müşterilerine kargı nezaket göstermek zorundadır.

Egemen olarak hareket eden Devlete gönderilen muhaberat hakkında vaziyet büsbütün başkadır :

Bu münasebet müstahsiller ile müşteriler arasında bir nakliyat mukavelesinden ve sairiden doğan iki taraflı münasebetlere benzemez.

Burada, bir tarafta emreden şef, Öte tarafta itaat eden (idare edilen) fert vardır. Bir emir tebliğ eden bir makama «niçin, neden?» diye sorulamaz. Her hususî şahıs tarafından yüksek makamın bu şekilde sorguya çekilmesi kabul olunabilir mi?

Evet, demokratik rejimde otoritelerin tasarruf ve muameleleri kontrol edilir. Fakat bu, demokrasilerin bir noksanı ve onların bir çok başarısızlıkların sebebidir ki, bu da, bu kontrolü anayasa hükümlerinin

hudutları içinde alıkoymayıp da devamlı bir şekilde hakimiyetin bütün sahalarına yayılmağa bırakmaktan ileri gelir.

Vatandaş tespit edilen zamanlarda oy pusulasını oy sandığına atmak suretiyle seçim yoluyla hükümeti kontrol etmektedir.

Millet vekilleri de teşriî toplantılar esnasında hükümeti kontrol eder. Bunun dışında vatandaş ancak itaate icbar olunan bir idare edildir, bir ferttir. Şahsî sıfatıyla hareket eden parlâmento üyesi de öbür vatandaştan daha fazla hukuka sahip olmayan diğer bir vatandaşdır.

Memurlara, her vatandaş için her zaman iktidardan hesap istemek hakkı veren muhaberat vecibeleri empoze etmek tersine dönmüş bir alem yaratmak ve otoritenin zayıflamasına yol açmak demektir.

Makina ilminin takdire şayan ilerlemesi ve Devletin hükümranlığa müteallik hizmetleriyle kazanç getiren teşebbüsleri arasında lüzumlu tefrikin yapılmamış olması karşısında, bazen kırtasiyeciliğin ifratına karşı girişten savaşa maddî teşkilâta büyük bir önem affolunmaktadır.

Bütün İdarî işleri mihaniki olarak yürütmeye elverişli bir kaç maddî ameliyeye irca etmek istemek hatalıdır. Hükümranlık servisleri faaliyeti mihanikin nüfuz ve tesiri altına girmeyen sahi ve manevî bir sahada tezahür eder.

Her şeyi kendi yerine bırakmakta ve umumiyet itibarıyla kabili müdafaa olmayan : «idare vatandaşların hizmet ve emrindedir» hatalı hükmünü reddetmekte fayda vardır.

Bu, Devletin sınaî ve ticarî servisler için doğrudur hükümranlığa taalluk eden hizmetler için hatalıdır.

Yukarıda, serdedilen bir kaç mülâhaza meseleyi halletmekten uzaktır. Bununla beraber, bu mülâhazalar İdarî kırtasiyeciliğin muhtelif şartlar altında, güçlük çekmeden diğer her hangi bir kombinezonun yerine konulabileceği tesadüfî bir şey, bir kaza neticesi değildir.

Harekete getiren işten ise daha rahat sayılan yazıyı tercih eden İdarî personelin gevşekliği, tembelliği neticesi de değildir.

İdarî Kırtasiyecilik modern hükümet rejimlerine has bir zarurettir. Bu sıfatla da İdarî organizasyon meselelerinin ilgilendirdiği kimselerin dikkatim çekmeye layıktır.

SITMA İLE DÜNYA ÖLÇÜSÜNDE MÜCADELE DAHA BÜYÜK BİR DAVAYA BAŞLANGIÇ

İngilizceden çeviren:

Adil Dündar

Teftiş Heyeti Reisi

Takriben 88 millet bir çok halk kitlelerini tarihin bütün muharebelerinden ziyade öldüren veya kuvvetten düşüren kaçamaklı bir düşmana karşı birlikte bir savaş açtılar.

Bu sivri sinek anofelleridir. Sıtma afetini nakleden takriben 50 cins anofel bilinmektedir.

Malarya mikrobu insanı insana yalnız dişi sivri sinekler taşırlar. Erkek sivri sinekler insan kanından lezzet almamaları sebep ile zararsızdırlar.

İkinci dünya harbinin sonundan beri D.D.T nin dünyanın sıtmalı sahalarında geniş bir şekilde kullanılması hemen hemen bu mühlik zinciri kırdı ve sıtma ve diğer böceklerden doğan büyük hastalık vakalarını birdenbire azalttı.

Fakat şimdi bir kaç D.D.T kontrolü yılından sonra bir kaç cins anofelin kimyevi maddeye karşı mukavemeti artmaktadır. D.D.T ye karşı mukavemet eden bu sivri sineklerin çoğalması son yıllarda sıtma mücadelesinde elde edilen büyük kazançları tehlikeye sokuyor.

Bu suretle sivri sinekte zamana ve ırki değişiklik bakımından yeni bir soy meydana geldi, ilim ve teknik gelecek bir kaç yıl içinde D.D.T ile hemen yok edilen zedelenmiş cinslerin yerini zararlı anofel cinsleri almadan evvel hastalığa son ve öldürücü darbeyi vurmalıdır. Eğer bu yarış kazanılırsa sıtma ortadan kaldırılabılır. Muvaffakiyet yolundaki engeller pek büyüktür.

Sıtmaya karşı bu yeni açık mücadele dünya sağlık teşkilatı, Amerikalılar arası sağlık koruma bürosu ve diğer milletler arası teşkilatlar tarafından birlikte tekeffül olunmuştur. Hastalıkla mücadele için hükü-

metlere yardım ederek program 10 yıldan daha az bir zaman içinde dünya yüzünden sıtmayı süpürmek için tevcih olunuyor.

Gelecek beş ilâ on yılda takriben 520 milyon dolar sarf olunacaktır ve bundan tahminen yüzde yirmisinin birleşik devletlerce taahhüt olunması istenmiştir. Geçen aralıkta ilk yardım olarak 7 milyon dolar vekil John Foster Dulles tarafından iki dairenin programı tatbik için milletler arası idare korporasyonu namına havale olunmuştur. Şark ve garpta milletler tarafından kullanılan teknik yardım programlarının yabancı siyasetin müessir bir vasıtası olduğuna hayret edilmemektedir. Böyle programlar sıtmadan mütevellit ölüme hücum ettiği ve hastalığın takat kesici tesirini geniş mikyasta azalttığı zaman lüzumlu müracaatı alırlar. Masraf büyük değildir ve neticeler görülmeye değer.

Fakat büyük bir mesele halledilirken bu programlar şimdiden dünya üzerinde en düşük yaşama seviyelerinde bulunan bazı az gelişmiş milletlerde fakirlik ve gayri kâfi beslenmeye dikkatsizlikle işaret edebilirler. Bu suretle dünya fakirlik ve sefaletin azaltılması lüzumlu emsalsiz bir dava ile karşı karşıya bulunuyor.

Sıtma ile mücadelenin şiddeti ile uygun olarak ölüm nispetleri suratla düştüğü ve doğum nispetleri ananevi yüksek seviyelerinde devam ettiği takdirde nüfus artışı gayri kabili içtinap bir surette yükselir. Bu süratli artış bir çok az gelişmiş memleketlerde sermaye teşekkülünü boğar. Bu istihsalı artırmak ve yaşama seviyelerini ıslah etmek için icrasına girişilen programlar tehlikeye düşürür.

1946 yılından beri nüfus artışı modern amme sağlığı usullerinin öğretildiği bir çok az gelişmiş memleketlerde istihsalı geride bıraktı. Maalesef bu programlar doğum nispetlerini düşürmedi.

Dünya nüfusunun üçte ikisi halen doğum nispetlerinin yüksek kaldığı az gelişmiş sahalarda yaşar. Böyle büyük bir nüfus cevheri ile bu sahalarda daha fazla ölüm nispeti azalmaları dünya nüfus artışının süratli nispetlerinin şimdiden tekrar süratli bir şekilde artacaktır. Sıtmaya karşı tesirli toptan bir hücum bu temayülü şiddetlendirecektir.

Nihayet bu sahalarda doğum nispetleri maddi olarak azalmadıkça sıtmanın yok edilmesinden doğacak bahtiyarlıklar tamamıyla tahakkuk ettirilemeyecektir.

Bir çok memleketlerde realist ve mesul liderler meseleyi istikbalin emsalsiz davası olarak tanımayla başlamakta dırlar. Onlar sıtmanın kökünün kazanmasının sadece tasım m olunan iki büyük değişiklik birlikte tat-

bik olduğu takdirde hayırlı olacağını farkındırlar. İstihsal arttırmalıdır. Verhn kudretinin kontrolü için şayanı kabul usuller bulunmalı ve elverişli hale getirilmelidir.

Bu hareketlerden hiç biri başlı başına az gelişmiş milletlerin halkının fakirliklerinden kurtaramaz. Fakat her üç harekete birlikte ve müştereken girişildiği takdirde nüfusun tazyiki tedricen azalacak ve mevcut yaşama seviyeleri yükselebilecektir.

SITMA MUAMMASI

Sıtma tufeylisi tarih sayfalan arasında bulunduğu halde eski zamanlarda hastalığın vuslatı sadece tahmin olunabilir. Sıtma alâmetlerinin tasviri sık sık Babil'de görünür. Hastalık şüphesiz en eski zamanlarda Filistin, Asuriler, Babil, Hindistan, Cenubi Çin ve Nil nehri boyunca hüküm sürmüştü. Sıtmanın Yunan, ve Roma imparatorluklarının yıkılmasına yardım ettiğine dair bir kaç tarihi delil vardır. İtalyan müze ve abidelerine ait resmi rehberde alakalı bir misal bulunur.

Deniz ilâhının şerefine adlandırılan yunan şehri Poseidonia milattan önce yedinci asrın ortasında bulunmuştu. Sele nehrinin kıyılan üzerinde idi. Şimdi Salerno dan kolayca gidilebilen harabelerin büyüklüğü milattan evvel 400 senesinde eski bir İtalyan halkı olan Lucanianler tarafından mağlup edilen eski Yunanlılar tarafından inkişaf ettirilen yüksek kültür seviyesinin ve ikbalin dilsiz hatırlatıcısıdır. Şehir milattan evvel 332 senesinde Epir kralı ve büyük Makedonya'nın yeğeni Alexander Molossian tarafından kurtarılmış ve milattan evvel 326 senesinde Alexandra'n ölümünden sonra Lucanianlar tarafından tekrar zapt olunmuştur.

Romanın kudreti yükselmekte idi ve milattan önce 273 senesinde Poestum adındaki Latin müstemlekesi tarihi arazi üzerinde bulunmakta idi. Romalılar büyük saraylarını, hamamlarını, pazar yerlerini, sulh mabedi denilen binalarını ve amfdiatırlanm inşa ettiler. Bu gün hepsi harabedirler.

Poestumun yakınındaki dağlar ve tepeler üzerindeki ormanlar ve ovaları üzerindeki zahire istihsalı başlıca müstemlekenin büyük zenginliğine yardım etti. Ormanların fazla kesilmesi ve toprağın fazla işlenmesi ekolojiye ait muvazaneyi bozdu ve çevrime karşılık oldu. Bu da sıtma ile neticelendi. Bu düşün harpten çok daha müthiş olduğunu ispat etti:

«Kasaba son imparatorluk zamanına kadar saadet bulmaya devam etti. Etrafındaki ova ve dağlardan istihsal ettiği zahire ve zeytin yağı ticaretine şükürler. Kasabanın halkının onda biri cenup duvarları boyun

ca akan Salo (Sele) nehrinin getirdiği sel yığınlarına ve ormansız hale getirilen dağlardan kasabanın şarkına inen sularla inkişaf eden bataklıkların hasil ettiği sıtma ile mahvolmuştu. Augustusun zamanında yaşayan yunan coğrafyacısı Strabo Poestum ikliminin Salo nehrinin ağzını kapayan kumlarla nasıl sıhate elverişsiz hale geldiğini bizzat yazdı. Milattan sonra IX uncu asırda belki de Arapların akımlarını takiben kasabada pek az kalan sakinler dağların üzerindeki bayırlara sığındılar. Orada duvarların ve kalelerin bu devreden olan bakiyeleri halen görülebilir. Zamanla boşalmış şehir orman ve bataklıklarla gizlenmişti ve hatta coğrafi mevkiinin hatırası bile kaybolmuştu. Şehir tahminen on sekizinci asrın ortasında Bourbon hanedanına mensup üçüncü Charles m saltanatı zamanında keşfedilmişti.»

Romalıların bir sıtma ilahesi vardı. Febris «çıkıntılı bir karın ve şişkin damarlar ile yaşlı saçsız bir cadı.» Fakat alçak ve bataklık sahalarda Febris için mabetler inşası ve sıtma ile arkadaşlıktan başka Romalılar hastalıkla mücadelede pek az ileri gittiler. Hakikaten gelecek 2000 yıl için az ilerleme yapıldı. On dokuzuncu asrın sonuna kadar Malaryaya (İtalyancada fena hava manasına gelir) alçak bataklıkli araziden gece yükselen bir fena kokulu buharın teneffüs edilmesinin sebep olduğu efsanesi ortaya çıkarılmıştır.

Ocak 1880 de bir Fransız ordu operatörü Charles Louis Alphonse Laveran sıtmaya kırmızı kan hücrelerini istilâ eden plasmodium adında hususi bir parazit tarafından sebep olduğunu kafi surette tespit etti. Bu keşif Laverana 1907 senesinde bir Nobel mükâfatı kazandırdı.

Fakat hala ortada duran mesele tek hücreli Plasmodiumum bilinen dört cinsi vardır-dnsanm kan deveranı içine nasıl girdiği idi. Sıtmanın yayılmasında sivri sineğin vektör (şua) olduğu fikri tedricen kabul olunmuştu. İlmî ve tıbbî merkezlerdeki nokta nazarın sıklet merkezi hala Plasmodiumun ya fena havanın teneffüs olunması veya bataklık suyunun içilmesi suretiyle vücut içine alındığı yolundaki eski inanişâ istinat etti.

Nihayet parazitin teşhisinden 17 sene sonra bir İngiliz ordu tabibi Bir Ronald Ross Calcutta da çalışırken sıtma Plamodiumu için sivri sineğin mutavassıt taşıyıcı olduğunun müspet delilini tespit etti. Bundan kısa zaman sonra hastalığı sadece anofel cinsinin naklettiği tespit olundu.

Çimdi sıtmanın sebebi teşhis olunmuştur. Hastalığa karşı mücadelenin ikinci safhası başladı. Bu da güçlkle yavaş bir ilerleme yapan iki istikamete teveccüh etmiştir. Hastalığa karşı mücadele, anofellere karşı mücadele.

HASTALIĞA KARŞI MÜCADELE

Hastalığa karşı mücadele bizzat başlıca ilaç tedavisi olmuştur. İT inci asra kadar halkın tıbbi bilgisi sadece yardım idi. Umumiyetle sıtmanın bütün semavi karışıklıkların bir neticesi olduğu kabul edilmişti. Seyyarelerin dönmesi, kuyruklu yıldızların alevlenmesi ve yıldız parıltısı ceryanları. Daha yeni zamanlarda bile batıl itikat hastalığa karşı mücadeleyi geciktirdi. Bu gün bile dünyanın bir ucundan öbür ucuna bir çok ziraatla meşgul halk kitleleri sıtmayı kendilerinden uzak tutacağını sandıkları küçük muskalar taşırlar.

Kinin sıtmaya karşı tesirli olan bulunmuş ilk mühim ilaçtı. İkinci dünya harbine, diğer mühim ilaçlar keşfedilinceye kadar kinin geniş bir surette kullanılmıştı. Kinin takriben kırk cinsi olan Clinchona ağacının kabuklarından istihsal olunur. Daima yeşil olan bu ağaçlar tabii olarak cenubi Amerika'nın yüksek, çok yağmurlu sahası başlıca Venezuela ve Bolivya'da yerleşmiştir.

Chinchona kabuğunun sıtmaya karşı ilk defa kullanılışı 1600 senesinde bir Cizvit misyoneri tarafından peroda kaydedilmişti. 1650 de pero kabuğu Avrupa'da ve Amerikan müstemlekelerinde kullanılmakta idi. Kinin ihtiyacının artmasıyla ağaçlar kaygısızca tahrip edilmekte idi.

1850 hayati ilacın dünyanın diğer kısımlarında yetiştirilmesine ve ticari bakımdan istihsaline başlanabilmesi için cenubi Amerika'dan Chinchona tohumları temin edilmesi için gayretler sarf olundu. İngiltere ve Amerika muvaffak oldular. 1872 de Madra'sın Nilgiri tepelerinde büyüyen 2.5 milyondan fazla ağaç vardı.

Kolanda melez ağaçlan inkişaf ettirdi ve ikinci dünya harbinin patlak verdiği sırada yılda 20 milyon pound (libre) kabuk istihsal eden 38 bin dönüm araziye sahipti. Kolanda Cavada dünyadaki mevcudun yüzde doksanını istihsal etti ve ilaç üzerinde dünyada inhisara sahip oldu. Dünyanın en büyük geniş imalathaneleri Bandungta tesis edilmişti.

Mart 1942 de Cavanın Japonlara intikali kuvvetleri dünyada Yeni Gine ve Filipinler gibi iki en sıtmalı sahada halen mücadele etmekte olan müttefiklere ciddi bir darbe oldu.

Yeni ilaçlar için ciddi olarak araştırma başladı. Almanlar Atebrini geliştirmişlerdi ve bu nihayet harp boyunca sıtmaya karşı büyük bir ilâç oldu. O zamandan beri devam eden araştırmalar atebrinden bile daha müessir Chloroquine, amodiauine, Pyrimenthamine adında bir kaç ilaç temin etti.

ANOFELLERE KARŞI MÜCADELE

Sivri sinekle savaşmak için yıllar boyunca üç büyük usul kullanılmıştı. Durgun sahaları önlemek için kurutma, sivri sinek larvalarını zehirlemek için suyun sathına yağ veya Paris yeşili dökülmesi.

Diğer usullerin de tatbikine çalışılmıştı. Birleşik devletlerin cenubunda *Gambusia* cinsinden küçük bir balık sivri sinek larvalarının tabii düşmanı olarak geniş mikyasta kullanılmıştı. Bu balık küçük kuyu ve sarnıçlarda tesirli fakat büyük göl ve bataklık sahalarda tesirli değildi.

Kurutma üç usulün en tesirlisi fakat aynı zamanda en masraflısı idi.

Buhran yılları zarfında cenup hükümetlerinde geniş bir surette kullanılmıştı. Kurutma idaresi ö,5 sene içinde 1 milyon dönümden fazla araziyi kurutmak için 60 bin milden fazla hendek kazan vasatı günde 211000 insanı angaje etti. Sadece 1937 yılında 67000 dönümden fazla arazinin durgun sularını akıtmak için 3100 milden fazla hendek kazıldı. Bununla beraber bir yıl sonra halen birleşik devletler 2 milyondan 4 milyona kadar sıtma vakası olduğunu bildirmekte idi.

1940 da Mussolini asırlardan beri yüksek derecede sıtmalı olan İtalya'nın meşhur (Pontine Morahes) sahasının kurutulmasını tamamladı; Bu proje 50 bin nüfusu beslemeye kâfi 200 bin dönümden fazla çiftlik toprağı temin etti. 1793 senesine kadar yağmur fiçileri ve sarnıçlar içinde beslenen sivri sinekleri balina yağının öldürdüğü beyan edilmişti. Fakat bu teknik usul Ross'un sivri sineğin sıtmanın nakili olduğunun keşfinden sonraya kadar kullanılmamıştı. 1952 de bir milyon galondan fazla mazot birleşik devletlerde bu böceğin kontrolü için kullanılmıştı.

Sivri sineğin yok edilmesi için üçüncü büyük tesirli usul olarak 1921 de Paris yeşilinin kullanılması ilk defa meydana çıkarılmıştır. Bu ikinci dünya harbinden sonra D.D.T elverişli oluncaya kadar geniş mikyasta kullanılmıştı. Bununla beraber Paris yeşili sivri sinek larvaları üzerinde müessirdi, fakat kâhilleri üzerinde tesiri haiz değildi.

SITMA VE PANAMA KANALI

1890 da Fransızlar Panama kanalının inşasını taahhüt ettikleri zaman sivri sineğin henüz sarı humma ve sıtmayı yaydığı bilinmiyordu. Sekiz senelik çabalama 50 bin hayata ve 260 milyon dolara sebep oldu. Kayıtlar her hangi bir zamanda Fransız işçi ve memurlarından en azdan üçte birinin hasta hanede olduklarını gösteriyor. O zaman çıkan bir raporda işçilerin mezarlarını belli etmek üzere konulan salipler için kâfi miktarda ağacın berzah üzerinde güçlükle bulunduğu beyan edildi.

Birleşik devletler kanalın kazılması işini 1904 de üzerine aldı. Birleşik Amerika ordusunda tıbbi heyette bir binbaşı olan Dr. William C. Gorgas sıtmanın kontrolü vazifesi ile tavgif olundu. Gorgasın hastalığa ve sivri sineklere ve bürokrasiye karşı muvaffakiyetli mücadelesi bütün devrenin tıbbi muvaffakiyetlerinden biri olarak tarihte tebarüz eder. Hemen hemen başa, çıkılamayacak idari güçlükler muvacehesinde berzahtan sıtmadan başka hastalıkları saf harici etti ve san hummanın kökünü kazıdı. Panama kanalının inşasında Gorgas esaslı bir adamdı;

1906 da sıtma nispeti hasta hanelere kabul edilen adam esası üzerinden 1000 işçide 821 idi. 1913 de Gorgas nispeti 76 ya düşürmüştü. Fransız tecrübesi esası üzerinden 1904-1914 yılları arasında Gorgas günde vasati 2000 kişiyi hasta hanelerin dışında tuttu. Sıtma kontrolü yapılmadığı takdirde Amerikalılardan 70 bin kişinin kaybedileceği tahmin olundu.

Binbaşı Gorgasın şayanı dikkat olan işi Paris yeşili veya D.D.T kullanılmaksızın elde edilmişti. Bataklıklar ve durgun gölcükler kurutulmuştu ve kurutulamayanlar mazotlanmıştı. Evlerin etrafındaki lüzumsuz su birikintileri ortadan kaldırılmıştı.

Rockefeller müessesesi Brezilya ve Mısıra yardım ediyor

D.D.T den evvel sıtma kontrolünün diğer dikkate değer tesirli bir misali Brezilyada yer aldı. 1930 da Afrika'ya has Gambia anofelleri sıtmanın mahut nakili Nazal şehrinde keşfedildi. 1931 de sahil boyunca 115 mile yayılmıştı. 1938 de Amerika'nın en fena sıtma salgınlarından biri hüküm sürmekte idi. 1 ocak 1938 den 1 temmuz 1938 e kadar Brezilyanın bir muntkasında yüz binden çok fazla vaka ve 14 bin ölüm olduğu haber verildi.

Vaziyet o kadar ciddi oldu ki Brezilya hükümeti 1938 de bir sıtma servisi kurdu. Rockefeller müessesesinden Dr. Freud L. Soper ve D. Bince Wilson milli sarı humma servisi ile birlikte meseleyi halletmek için bu servisten memurlar yetiştirdiler. Ve talim ve terbiye ettiler ve sivri sineğe karşı ilk açık mücadeleyi tevcih ettiler.

Sivri sinek yetişen yerlerde karşı Paris yeşili ve kâhil sivri sineklere karşı nezle otu tozu kullanıldı. Proje muvaffakiyetle tamamlanmıştı. 1942 de memlekette ne bir canlı larva ne de Gambia anofeli cinsinden sivri sinek bulunamazdı.

Bu yılın başlangıcında Mısır sıtma salgını ile karşılaştı ve Nil'in yukarı kısımlarına geniş şekilde yayıldı ve bir çok sahalarda ziraata mani oldu ve iş faaliyetlerini durdurdu. Nüfusun yüzde yetmişinden fazlası

hastalıktan müteessirdi. Gambia anofelleri nakil oldukları tekrar ıs bat ettiler. Rockefeller müessesesi mücadeleyi sevk ve idare etmek için doktor Stoper ve Wilson'u tekrar gönderdi. 1945 in ortasında Mısırdaki tek bir Gambia anofeli bulunamazdı.

D.D.T DEVRİ

D. D.T (Dichlorodâphenyl-Trichloroethane) sıtmaya karşı mücadelede en büyük nimet olmuştur. Umumi inanışın aksine bu harika kimyevi yeni değildir. Evvela 1874 de Almanya'da sentez suretiyle elde edildi, fakat Paul Müller 1939 a kadar onun bazı böcekleri öldürme kudretini bulamadı. Dr. Müller 1948 de bu keşfinden dolayı bir Nobel mükâfat ile taltif edildiği zaman sıtma ile alakalı çalışma için hürmete şayan ikinci insan idi.

D.D.T nin inkişaf etmesi ve kullanılması ikinci dünya harbi zarfında ve ondan sonra süratli bir surette gelişti. 1942 de İsviçre bir çok zirai hastalıklara karşı tesirli bir surette 150 ton DD.T kullandı.

Birleşik devletler 1944 de yılda 4700 ton, 1947 de 24 bin ton ve 1957 de 65 bin ton D.D.T istihsal etmekte idi.

Eski devirde sıtmaya karşı mücadelede D.D.T ye ait onu tesirli bir silah haline getiren henüz icat edilen yeni ne vardır. D.D.T diğer bir çok böcek öldürücü ilaçtan daha çok öldürme kudretine sahip değildir. Fakat D.D.T tatbik edildiğinden bir çok aylar sonra öldürme kabiliyetini muhafaza eden yegâne ilaçtır. Sivri sineklere karşı onu bu kadar tesirli yapan işte budur.

Bundan başka D.D.T nin istihsali ucuzdur. Muhafazası, nakli ve tatbiki kolaydır. O küre arz üzerinde kullanılacağı her hangi bir yere sıkıştırılmış bir şekilde taşınabilir. Sonra su veya sair bir vasıta ile karıştırılarak basit bir aletle tatbik olunur. Nihayet D.D.T uygun şekilde kullanıldığı taktirde insanlara ve sair büyük cüsseli hayvanlara zararsızdır.

D.D.T ilk defa sivri sineklerin anofellerine karşı serpilten tesirli bir artık olarak Florida, Orlando da birleşik devletler Entomology istasyonunda D.A.W. Lindquist tarafından kullanılmıştı.

D.D.T VE SİVRİ SİNEK

1943 ve 1945 yılları arasında müttefik askerleri D.D.T den mamul sıtma. korunma malzemesi almışlar ve ordu bunun kullanılması hakkında çok şey öğrenmişti. Bu sivri sinekler hakkında mevcut ve şimdiden tamamen müthiş olan bilgiyi artırdı.

Böcek âlimleri sivrisineğin bütün cinslerinin aynı yerlerde yaşamadıklarını ve müsavi doğma ve beslenme tabiatına sahip olmadıklarını şimdiden, bilirler. Takriben 200 nevi anofel vardır. Bunlardan tahminen 50 cinsi sıtmayı nakledeleler. Fakat sadece 20 cins sivri sinek büyük nakil addolunmuşlardır.

Anofellerden her cinsin tesirli D.D.T mücadelesine başlanılmadan evvel anlaşılmiş olan ekoloji bakımından bazı farkları vardır.

Daha karışık olmak üzere aynı cins anofeller dünyanın muhtelif kısımlarında farklı bir surette faaliyet gösterirler. Pek azı sadece gündüz beslenir, fakat çoğu gece veya alaca karanlık süresince beslenir. Bazı cinsler hayvanları tercih ederler. Fakat hayvanlar elverişli değilirse insanlar: ısırırlar. Bazı cinsler pek çekingen ve az musallattırlar. Bunlar her hangi bir şahıs uyuduğu veya uzun bir devre sakin olduğu sırada ısırırlar. Diğer cinsler tamamiyle cesurdurlar ve bedeni faaliyetlerden ürkmezler. Bütün cinslerde sadece dişiler ısırırlar.

Anofeller haklımdaki bu hakikatlerden bir çoğu D.D.T nin tatbik olunduğu günlerden evvel ilim adamlarınca bilinmekte idi. Fakat daha çok bilgiye ihtiyaç hasil olmaktadır. Bundan başka sıtmanın nakili olan 20 cinsin tabiatlarında yapılan araştırma bunların hemen hemen çekingen vaziyette ve mutad olarak bir evde uyumakta olan bir kurbanı hücum ettiklerini gösterdi. Kurbanları gibi anofeller karınlarını doyurduktan sonra kısa süren bir uykuya dalarlar.

İnsan tabiatına benzeyen bu sonuncu tabiat sıtmanın tahribi için bir anahtardır. Anofellerin istirahatı mutad olarak beslendiği evdeki duvar üzerinde yapılır ve bu duvarlar üzerine mikroskobik olarak serpilen D. D.T ile sivri sineğin tabii bir temas noktasıdır. Serpilmeyen altı ay sonra bile her hangi bir anofel D.D.T serpilmiş duvarlar üzerine temas ederse derhal ölür.

D.D.T VE NÜFUS ARTIŞI

Böcek öldürücü bir ilaç olarak D.D.T nin kudreti sivrisineğe münhasır değildir. Ev sineği vesaire bazı hastalık nakili böcekler de D.D.T ye karşı hassastırlar. Bu suretle sıtmaya karşı açılan kampanyalar böcekten doğan bir kaç hastalıkla da mücadele eder. Bu sebeple D.D.T nin bütün yok etme kuvvetinde şimdiye kadar sahip olunmuş bulunan ölüme karşı ilaçlar içinde en tesirli yegâne silah olması tamamiyle mümkündür. Bundan dolayı sıtmanın tarihçesi bütün dünyada ölümlerle mücadelede yeni bir devrin inkişafının timsalidir.

D.D.T nin umumi sıhhat kampanyalarına bir yardımcı olarak kullanılması 1945 de Trinidad sıcak bölgeler ziraat enstitüsünün iki azası İngiliz Güyamında geçirdikleri bir haftanın sonunda başladı. Sağlık memuru yılda binde 250 veya daha fazla pek çok yüksek çocuk vefiyatının geniş, nispette böceklerin sebep olduğu hastalıklardan ileni geldiğini haber verdi. Azalar ona D.D.T den bahsettiler. Bundan kısa bir zaman sonra sağlık memuru uçakla Georgetown şehri dahil olmak üzere 10 millik bir sahaya D.D.T serpmeye muvaffak olmuştu. 1948 de çocuk vefiyatı nispeti binde 67 ye düştü. Netice olarak bu küçük saha daima kaydolun an nüfus artışının en süratli nispetlerine sahip olmuştu.

Harp bittiği zaman D.D.T hemen umumiyetle işe elverişli oldu ve kullanılması pek çabuk bir surette yayıldı, Seylan olanları tevsik etmek için tam ve ilgili nüfus istatistiklerine sahip olması sebep ile kimyevi maddenin bir ölümü geciktirici olarak tesirliliğinin klasik bir misalidir.

1946 da sıtmaya karşı kampanya başladığı zaman Seylan'ın ölüm nispeti 20,2, doğum nispeti 38,2 normal artış nispeti 18 idi. Bu yıl içinde sıtmadan 2574 ölüm vardı. 1945-1947 devresi zarfında vasati ömür 45.8 idi.

1947 de ölüm nispeti yüzde 29 dan 14.3 ç e düştü. Sıtmadan sadece-4557 ölü vardı. Doğum nispeti 39.3 e yükseldi. Normal artış nispeti 25 e yükseldi.

1956 da Seylan'ın ölüm nispeti 9.8 ze düşmüştü. Bu sıtmaya karşı mücadeleye başlandığından beri 10 yıllık devre içinde yüzde 51 den fazla bir düşüşü ifade eder. Sıtmadan sadece 144 ölüm vardı. On sene zarfında doğum nispeti sadece hafif bir surette 36.4 de düştü. Normal artış nispeti 1946 dan yüzde 48 yüksek 26.6 idi. Vasati ömür 60 yaşın üstüne yüksekli.

Yukarda kısaca beyan edildiği gibi bu istatistikler kaydedilmesi icap eden iki mühim amili göstermez. Seylan'ın ölüm nispetinin uzun vadeli temayülünde bir yıl içindeki yüzde 29 azalma tarihte örneksiz idi. Buna mukabil İsveç ve garbın diğer sanayi memleketlerinin çoğu bu sayanı hayret ilaç devrinden evvel tahminen yarım asırda böyle büyük bir azalmayı elde etmişlerdir.

1946 da Seylan'ın nüfusu yılda 1.8 artmakta idi. 1956 da bu nispet tahminen 2.7 ve yükselmişti. Bu artış devam ettiği takdirde Seylan'ın nüfusu 26 yılda bir iki misli olacaktır.

Venezuela sıtmanın D.D.T ile toptan tahribine teşebbüs eden ilk., memleketlerden biri idi. 1945 ile 1952 arasında bütün evlere yılda iki defa D.D.T serpilmişti. Bunun değeri adam başına tahminen yıllık 58 sentlik bir kıymet ifade ediyordu. Şimdi sıtma orada bitmeyen bir hastalıktır..

Latin Amerika'nın sıtmalılı sahalarında bütün evlerin tahminen yüzde yetmiş beşine halen en azdan yılda bir defa D.D.T serpilmekte olduğu ve müşabih neticeler alınmakta olduğu bildirilmiştir.

Asırlardan beri sıtmanın hüküm sürdüğü İtalya ve Yunanistan'da aynı neticeler elde olunmuştur. 1945 de İtalya 41200 vaka ve takriben hastalıktan mütevellit bin ölüm olduğunu haber verdi. 1957 de hastalık yok edildi.

1945 yılına kadar Yunanistan Akdeniz'in en yüksek sıtmalılı sahalardan biri idi. Bir zaman memleket nüfusunun üçte birinin her sene bu hastalıktan ıstırap çekmekte olduğu tahmin olunmuştı. 1947 de sıtmalılı saha dahilinde her toplulukta ve her evde D.D.T serpilmesine başlandı. Netice, olarak sıtmadan mütevellit ölümler 1942 de 1856 dan 1950 de sadece 14 de düştü.

1950 de Rockefeller müessesesi, dünya sıhhat teşkilâtı, Amerikalılar arası sağılık bürosu, milletler arası idare birliğı vesaire gibi teşkilatın yardımını ile sıtmaya karşı mücadelede memleketler birleşmekte idiler.

IRKİ DEĞİŞME MÜCADELEYİ TEHDİT EDİYOR

1951 yılında Yunanistan'dan 6 yıl D.D.T. ye maruz bulunduktan sonra kimyevi maddeye bir cins anofelin mukavemetinin artmakta olduğunun görüldüğü sözü duyuldu. Bu laboratuvar ve saha tecrübelerdi© teyit olunmuştı. Sonra aynı şekilde uygunsuz haberler Lübnan, Birleşik devletler, Cava, Suudi Arabistan ve şimali Nijerya'dan geldi.

1954 de D.D.T nin bir kaç yıl kullanıldığı sahalarda mukavemetin büyüdüğü sarıh olarak belli oldu. Vaki olmakta olan D.D.T ye yaratılış itibari ile mukavemete sahip fazla yaşayan nadir anofellerin gelecek nesli yeniden hasıl etmeleri idi.

Bunların nesilleri arasında çok mukavemetli olanları tekrar fazla yaşadılar. Bu en uygun fazla yaşama süratle D.D.T li muhitte yaşamaya muktedir yeni bir anofel cinsinin meydana gelmesine sebep oldu.

Bir çok memleketlerde D.D.T tecrübesi görmüş cinslerin zuhuru sıtmaya karşı mücadeleye yeni bir müstaceliyet verilmesine sebep oldu. İnsan sıtma zincirini kırmak için süratli bir surette kâfi mühlik bir darbe vurmadıkça sivri sinek anofelleri bir numaralı umumi sağılık düşmanı olarak kendisini çoğaltır ve rolünü oynayarak korkunç vaziyet alır.

Panamadan başka bir tehlike işareti geldi. Fizyolojik mukavemete ilave olarak en azdan bir cins anofelin hareket tavrını değiştirdiğı ve bu ;suretle ilaçlama kalıntısı ile temastan kaçındığı görüldü.

Maalesef E>.D.T ye mukavemet D.D.T muafiyeti ifade etmez. İlaçlamanın teksif olunması ile mukavemet eden sivri sinek cinslerinin öldürülmesi hala mümkündür. Fakat D.D.T nin kesafetinin artması nispetinde sivri sineklerin mukavemetlerinin de arttığı görülüyor. Bu nihayet toptan muafiyete müncer olacaktır.

Sıtmayı naklettiği bilinen 50 cinsten fazla anofelden yedisi halen kendi coğrafi sahasının bazı kısımlarında bir dereceye kadar mukavemet gösterir. Diğer cinsler altı yedi sene D.D.T ye maruz kaldıktan sonra rateden böyle mukavemet gösterdiklerinden beri gelecek bir kaç yıl zarfında şüphesiz mukavemetlerini artıracaklardır. Mamafih bir vakada ilaçlamadan sadece 18 ay sonra mukavemet haber verilmişti.

AKSÜLAMEL ZİNCİRİNİ KIRMAK İÇİN D.D.T

Neticeler kâfi derecede vazıhtır. Anofellerin imhası gayri mümkündür. Fakat sivri sinek kalabalığı 4 ilâ 6 yıllık bir devre için azaltıldığı sırada Plasmodium yok edilebilir.

D.D.T ve onunla ilgili böcek öldürücü ilaçlar Dieltrin, Chlordane, B. H.C, (Benzene hexachloride) sıtmanın kontrolü için yeni bir yaklaşmayı mümkün kıldılar.

Bu strateji bütün sivri sinekleri imhaya teşebbüs yerine hastalığın naklini durdurmaya gayret edecektir. Dünyanın içtimai vaziyeti hakkındaki birleşmiş milletler raporu bunun nasıl elde edileceğini izah ediyor:

«Şimdi tatbikat artan kesif D.D.T ilaçlaması ile birbiri ardınca üç veya dört yıl zarfında hastalığın naklini durdurmayı ve sonra sivri sinek anofellerinin mukavemetinin artmasına mani olmak için ilaçlamanın tamamen durdurulmasını istihdaf ediyor. Yeni mücadele sıtmanın yok edilmesi her hangi bir sahada hastalığı taşıyan anofel cinslerinin yok edilmesine ihtiyaç göstermez veya bu manayı ifade etmez bilgi esası üzerine istinat etmiştir. Bu sadece sıtma parazitlerinin imhasını ifade eder. Sıtma yok edilmediği zaman kendiliğinden kendi kendini tedavi etmektedir.

Bazı nadir şekiller hariç umumiyyetle üç veya dört yıldan fazla devam etmeyen hastalık salgınında bu zaman devresi için kesif bir şekilde artan D.D.T ilaçlaması vasıtası ile sivri sineklerin tamamıyla kontrolüm başlanması için gayret olunur.

Sivri sineğe ve insan varlığına geçen parazit devresindeki canlılık ve salgın silsilesi ve insanlarda bulunan sıtma parazitleri böylece kesilirse sivri sinekler meskûn sahalarda fazla ilaçlamaya nihayet verildikten son

ra kalabilirler veya tekrar görünebilirler, fakat insan varlığında ısırarak için bulaşık parazit bulamayacaklarından hastalık taşıyan sivri sinekler olmayacaklardır. Böylece İngiliz ve Fransız Güyanı, İtalya, Birleşik devletler, Arjantin, Seylan, Tayland ve Venezuela'da baştan başa veya geniş sahalarda hastalığın ortadan kaldırılması pratik bir surette elde olunmuştur. Bu üşülün muvaffak olması için evvelce hastalık bulaşan insanların sıtmanın tam kontrolünün elde olunması için üç veya dört yıllık devrede hala sıtma parazitlerini taşımaları esastır. Bu sıtma nispetlerinin düşük olduğu köyler dahil olmak üzere en uzak köylerde bile ilaçlama lüzumunu icap ettirir. Bundan başka kontrol edilen sahalarda mümkün olduğu kadar büyük olmalıdır. Bu suretle bulaşık insan ve sivri sinek varlıklarının hareketleri vasıtası ile sıtma parazitlerinin yeniden ortaya çıkması imkânı asgari hadde indirilir.

Dünyanın geri kalan kısımlarında sıtmanın kontrolü veya yok edilmesi işine başlanmıştır veya hastalık umumi sağlık konusu olarak şimdiden ehemmiyetsiz bir hale gelmiştir.»

Sıtmanın yok edilmesi masrafi sıtmanın kontrolünden bir miktar daha ağır masrafları icap ettirir. Bununla beraber başlangıca ait devreden sonra masrafların süratle düşeceği tahmin olunmuştur. Fakat sıtma kontrolü programları için önceden görülebilen bir sonuç yoktur. Eğer D.D.T ye güvenilirse kontrol programları en sonunda yeni ve daha kuvvetli böcek öldürücü ilaçlar inkişaf ettirilemedikçe daha eski az müessir daha ucuz harp öncesi tekniği ile sivri sinek mukavemetiler mücadele edilmelidir. Az gelişmiş memleketlerden pek azı harpten evvelki tecrübelerin icap ettirdiği fazla masrafları karşılamaya gayret edebilir.

TABLO. 1 SITMA TAHMİNLERİ DÜNYA HULASASI

Mahal	Nüfus 954 ortası	Nüfus himaye az veya hiç sarmalı edilen himaye edilmeyen sahalarda nüfus nüfus		
		Şimali Amerika	216739	79779
Garbi Hint adaları	17537	8491	5266	3225
Cenubi Amerika	121018	51698	27369	24329
Amerika yekûnları	355294	139988	94696	45272

Mahal	Nüfus		himaye	az veya hiç
	Nüfus	sıtmalı	edilen	himaye edilmeyen
	954 ortası	sahalarda	nüfus	nüfus
Şimali ve şimali				
şarki Afrika	73347	35308	14536	20772
Orta ve garbi Afrika	84251	82513	7726	74787
Cenubi Afrika	32843	21445	6893	14552
Şarki Afrika	20375	17862	780	17082
Afrika yekûnları	210816	57128	29935	127193
Avrupa yekûnları	404829	41991	34666	7325
Yakın şark	57257	37908	20257	17651
Arabistan sahası	13272	9840	1122	8718
Orta Asya	533239	373097	125142	247995
Uzak şarki Asya	849582	258629	31958	227031
Asya yekûnları	1453350	679474	178119	501355
Atlantik yekûnları	14268	1719	97	1622
Sovyet Rusya yekûn	214500	50000	37000	13000
Dünya yekûnu	2653057	1070280	374513	695767

SITMA KONTROLÜNÜN İÇTİMAİ KARIŞIKLIKLARI

Hemen hemen bütün dünyada benimsenen insani bir görüş insan varlığının onların yaşamasına imkân verecek bilinen bazı tecrübi usuller varsa ölmelerine müsaade edilmemesi lazım geldiğidir. Bu inanış devirler boyunca tıbbi araştırmayı telkin etti. Bu yirminci asır zarfında tesirli bir surette tamamlandı. Netice olarak bu gün garp dünyasında bir çocuğun doğuştaki muhtemel ömrü ana ve babasının muhtemel ömründen ziyademle daha uzun ve büyük anne ve büyük babasının muhtemel ömründen çok daha uzundur.

İktisaden az gelişmiş memleketlerde bile muhtemel ömür başlıca çocuk ölümlerinin azlığı neticesi olarak artmaktadır. Ölüm nispetleri dünyanın bir çok kısımlarında bir miktar düşürülmektedir. 1945 yılından beri bir çok muhtelif teknik maharetlerin bütün dünyaya yayılması ölümle mücadelede hızlandırdı.

Fakat bu yeni teknik vasıtalar az gelişmiş memleketlerin çoğunda ananevi olarak yüksek seviyelerinde kalan doğum nispetlerine mukadder olarak tesir etmemiştir. Netice olarak nüfus daha çabuk ve daha seri nispetlerde artmaktadır. Artış insan basma gelirin en düşük ve iktisadi inkişafın en ziyade geciktiği mntıklalarda kati surette en süratli olmuştur. Son on sene zarfında dünya nüfus artışındaki hızlanmanın ölüm nispetlerinin düşmesinden ziyade doğum nispetlerinin yükselmesine taalluk ettiği kuvvetli bir surette beyan edilemez. Böylece müzmin ve dünyaya yayılmış sıtmanın birçok memleketlerde izalesi ve sıtma kampanyalarının izini takip ederek böcekten doğan diğer hastalıkların azalması esas itibarı ile dünya nüfus artışında hızlanmaya yardım etmektedir.

Gelecek beş yıl zarfında eğer sıtma kalabalık az gelişmiş memleketlerde tamamıyla yok edilirse nüfus artış nispetinde ayrıca bir artış olacaktır.

Princeton üniversitesi nüfus araştırma dairesi müdürü. Dr. Frank Notestein bu hususta şu şekilde beyanda bulundu :

«Muhafaza edilen nüfus artışı nispeten düşük bir nispette bile insan nesli tarihinde her hangi mühim bir zaman devresi için mümkün değildir. Esas itibarı ile düşük ölüm nispetlerinin düşük doğum nispetleriyle mukayese olunmaksızın idame olunacağı bir zamanın gelmesi icap eder. Bu tabiatın sert bir hakikatidir, ölüm nispetleri yükselmelidir veya doğum nispetleri düşmelidir.»

DOĞUM NİSBETLERİ DÜŞMELİDİR FAKAT NASIL?

Bu gün bütün dünyada milletler tarafından umumi ve hususi olarak tıbbi ihtimam masrafı yekûnu en azdan senede 30 milyar dolara tekabül eder. 1955 de sadece bu memlekette büyük bir öldürücü olan kanserin kontrolü için yapılan masraf 45.3 milyon dolar tuttu, diğer 8 milyon kanser bilgisini artırmak için sarf olundu.

Yeniden istihsal fizyolojide araştırma ve gebeliğe. mani olucuların bulunması, inkişafı, tecrübesi araştırmaları için düzenlenen bütçe bir milyon dolara yaklaşmıyor. Burada açıkça verilen ehemmiyette bir muvazenesizlik vardır.

Dr. Notestein'in «ölüm nispetleri yükselmelidir veya doğum nispetleri düşmelidir.» ikazı bu asrın büyük bir da vasını ortaya koyuyor. Fakat bu dava ile karşılaşılmadan evvel bazı refah efsaneleri halledilmelidir. Bunlar arasında otomatikman nüfusta muvazene gelecektir. Teknoloji birçok halk için yiyecek ve mallar temin edebilmelidir. Sanayileşme ve şehirleşme gayri muayyen sihir vasıtası ile doğum nispetlerini azaltacaktır. Ve şimdi dış saha dünyanın fazla nüfusunu çekmelidir.

Bir çok garp memleketlerinde sanayileşmenin yavaş bir şekilde inkişaf ile aynı zamanda ölüm nispetlerinin azaldığı doğrudur. Bu ve diğer amiller doğum nispetlerini azaltmaya temayül ediyor. Fakat garpta ölüm nispetlerini azaltma ve düşük doğum nispetlerini temin etme demografik inkılabı bir asırdan fazla sürdü. Bu zaman zarfında nüfus üç mislinden fazla arttı.

Ziraattan şehir kültürüne aynı sanayileşme örneği halen nüfus tazyikine maruz az gelişmiş memleketlerde elde olunabilir mi suali sorulabilir. Bu memleketlerde sermaye ve kaynak ihtiyaçları böyle bir inkişaf için kâfi şümulde elverişli değildir. Birleşmiş milletlerin son neşriyatı «Dünyanın içtimai durumu hakkında rapor» az gelişmiş sahalarda süratli nüfus artısının iktisadi gelişmeyi nasıl geciktirdiğini izah eder.

Tafsilatı evvelki sayfalarda görüldüğü gibi bir çok memleketlerde doktor, kimyager, biyolojisi ve sıhhat işleri ile uğraşanların araştırmalarının parlak ve bu işe hasrolunmuş bulunması sebep ile sıtmanın ortadan kaldırılması halen imkân dahiline giriyor. Toplanan bilgi mutat yeterliği bulunmayan idareciler tarafından kullanıldı.

Sıtmayı yok etme programı umumi sağlık vasıtalarının kifayetinin fazlaca arttığının bir işaretidir. Ölüm nispetlerini canlı ve mühim bir amil olan bir noktaya getirecek olan başarıdır. Bil zamandır.

Zamanla süratli nüfus artışı durdurulabilecek midir?

Ölüm nispetlerine karşı yöneltilen kesafette doğum nispetlerine karşı yapılacak şümüllü bir mücadele nüfus artışının makul hadler dahilinde tutulmasını mümkün kılar. Böyle bir cesaretli ve güç mücadele araştırma, talim ve terbiye ve ilaç ikmalini ihtiva edecektir.

Lüzumlu talim ve terbiye ve ikmal bundan müteessir olan muhtelif memleketlerin gelir fazlaları ve kültürlerde temin olunmalıdır. Bu gaye için değer memleketlerden yapılacak teknik yardım uzun bir zaman için hükümet dairelerinden değil hususi kimseler tarafından istekle yapılmalıdır.

Birleşik devletler namına Eisen Howerv Sovyet hükümetini sıtmaya karşı mücadelede dünyanın geri kalan kısmı ile birleşmeye teşvik etti. Verimlilik meselesini halletmek için ilim ve sıtmaya karşı mücadele edenlerin kuvvetlerini bir gayret içinde teşrik edecek mümtaz şimali bir dünya liderinin zuhuru için zaman gelmiştir.

Çoğalmayı aile ve millet kaynaklarla muvazenede tutmanın ahlaki zarureti bütün dünyaca bilinmektedir. Bu yapılmakla beraber bazı halk kitlelerinin ihtiyaç ve ihtirazlarının beyanında yine eksiklik hissolunmaktadır. Bu fevkalade meseleyi halletmek için kanser araştırmasında sarf edilmekte olan meblağın sadece bir parçasını harcamak icap edecektir. Fakat lider zuhur edinceye, insan neslinin tasavvur ve şuuru birleşinceye kadar iş yapılmayacaktır ve istikbal tehlikede olacaktır.

İDARİ COĞ RAFYA

GAZİPAŞA KAZASI İDARİ COĞRAFYASI

İsmail KEREMOĞLU
Gazipaşa Kaymakamı

KONUMU

Gazipaşa, Antalya Vilâyetinin küçük bir kazasıdır. Vilâyet Merkezine uzaklığı 200 kilometredir. Vilâyetin doğu kesiminde Serik, Manavgat ve Alanya'dan sonra sonuncu kazasıdır, Merkeze, bilhassa Alanya-Gazipaşa arasındaki keskin virajlar istisna edilirse oldukça muntazam bir şose ile bağlıdır. Doğusunda bulunan Anamur ile de (90.Km.) keza yer yer tehlikeli virajları olan kısmen Stabilizasyonu yapılmış toprak tesviyeli bir yolla bağlıdır. Pek yakında bu yolların yerini yapılmakta olan Modern Turistik yol alacaktır.

Kazanın güneyi baştanbaşa Akdeniz'le çevrili olup doğusunda Anamur, Kuzeyinde Ermenek ve batısında Alanya kazaları vardır. Kaza merkezi birbirinden ayrı Pazarıcı Bakılar, Kuru adlarını taşıyan üç mahalle üzerine kurulmuştur. Kaymakamlığın üzerinde bulunduğu Pazarıcı mahallesinin denize uzaklığı 2,5 Km. olup deniz seviyesinden yüksekliği (17) metredir.

Genel olarak Toroslar silsilesinin güneyine kurulmuş olup doğudan batıya uzunluğu 60 Km'dir. Arazi, deniz kıyısından ve deniz boyunca uzanan çok dar bir şerit teşkil eden düzlükler hariç, tamamen arızalıdır. Ancak, Kaza merkezinin Pazarıcı mahallesi ile kısmen Bey obası, Kâhyalar, Pazarıcı küçüklü, Mutin, Karalar, Ekmel ve İlıksulukmacar köylerini içine alan her türlü ziraata elverişli pek mümbit bir ovaya da sahiptir. Beyre bucak, Kas dere, Çobanlar ve inçeagrıküçüklü gibi düzlük yerde az çok toprağı olan köyler bir tarafa bırakılırsa diğerleri tamamen dağlık bölgede ve ormanlar içinde kurulmuştur. Türkiye'nin belli başlı Çam ormanlarının büyük bir kısmı burada olup en meşhurları Karatepe ve Matı ormanlarıdır.

Kazanın belli başlı akarsuları Bıçkıcı çayı, ve Pazarcı (Hacı Musa) deresidir. Bunlardan Bıçkıcı çayından sulama suyu olarak, basit tesisler ve motopomplarla faydalanılmaktadır. Bu çay üzerinde Pazarçıküçüklü köyünde 1958 yılında küçük zirai sulama konusu ele alınmış bulunmaktadır. Bu sudan en büyük fayda, Gazipaşa ovasını sulamak için ele alındığı zaman sağlanacaktır. Pazarcı (Hacı Musa) çayı ise, dağlardan gelen üç deli çayın birleşmesinden meydana gelir, kış mevsiminde büyük taşkınlara sebep olur. Bu yüzden geniş ölçüde arazi denize sürüklenmiştir. 1956 yılı aralık ayında (Seylaptan Dolayı İrası Hasar eden Gayrimenkul Enharı Seğirenin Sureti Tathiri Hakkında Kanun) dan faydalanılarak çay üzerinde ufak setler yapılmak suretiyle suyun kış aylarında meydana getireceği zararlar önlenmeğe çalışılmıştır. Ta biatiyle büyük seller karşısında bu gibi küçük çaptaki çalışmaların yetersizliği meydandadır.

TARİHİ DURUM

Gazipaşa, gerek deniz kıyısında Hacı Musa iskelesi denen kale civarında ve gerekse Adanda, Direvli, Sıvaştı ve Endişe Güney köylerinde büyük çapta tarihi harabelere sahiptir. Bunlardan, Gazipaşa'nın tarih içerisinde ileri medeniyetlere sahne olduğu anlaşılmaktadır.

Eski adı (Selinus) olan bugünkü Gazipaşa'yı (edinebildiğimiz bilgiye göre) bazı tarihçiler Familya, bazı tarihçiler ise Kilikya içinde gösterirler. Bunun başlıca sebebi, Rodos Adası karşısından başlayarak Toroslarla Akdeniz arasında batıdan doğuya doğru uzanan düzlüklerde kurulmuş olan Pamfilya'nın doğu sınırının muhtelif tarihçilerce kâh Alanya, kâh Manavgat kâh Kilenderis olarak gösterilmesidir. Tabiatıyla Selinus bu ihtimallerden birine göre Pamfilya'da, diğerine göre Kilikya'da olacaktır. Hangi ihtimal kabul edilirse edilsin Selinus her ikisinin de kültürünün tesiri altında kalmıştır.

Milâdın 117 nci yılında Yahudilerin ihtilâlini bastırmağa giden Roma, İmparatoru Trijan (Triyan) Selinus'a uğramış bir müddet kaldıktan sonra burada ölmüştür. O vakit İmparatorun adına izafetle şehre Triyana polis denmişse de bu isim çok yaşamamıştır. Sonradan şehir Kilikya'nın bu kısmına (Selinitis) adını vermiştir.

Selinus'ta İmparator Septimus Sevarus (M.S.102-111) ile Alexander. (M.S.202-235) adına para basılmıştır.

Bugün Hacı Musa iskelesi adıyla anılan Selinus Kalesinde su kemerleri ve renkli mermer sütunları ihtiva eden harabeler Romalılara aittir. Bunun yanında Yunan medeniyetine ait eserler de vardır.

Selinus adı (Selinti) olarak ufak bir değişiklikle bugüne kadar yaşamıştır. İlk Kaza olmazdan önce burası idari teşkilâtımızda Selinti nahiyese. olarak anılırdı.

İlk olarak Büyük Kurtarıcımız Gazi Mustafa Kemal Paşanın adına izafetle (Gazipaşa) adıyla kaza olarak teşkilâtlandırılmış ve fakat bilâhare kazalığı lağvolunarak nahiyeye çevrilmiştir. Son olarak 1948 yılında Alanya Kazasından ayrılarak müstakil bir kaza haline getirilmiştir. Bugün kendisine bağlı 36 köyü vardır. Nahiyesi yoktur.

İKLİM

Tipik Akdeniz iklimidir. Hakikaten Akdeniz ikliminin karakteristiği olan Zeytin ve yine bu iklimin bitkilerinden olan Limon, Portakal (Turunçgiller), Keçiboynuzu (Harnup), muz, mart inciri (Kaynana Dilligillerden) gibi meyveler derhal dikkati çeker. Genel olarak iklim, gayet lâtif olup yazları sıcak geçer. Kışın ise ılımandır. Sıfırın altındaki sıcaklıklara pek rastlanmaz. Sıcaklık, sıfırın altına pek ender olarak iner ve bu hal müziciler için yıkım olur. Zira (-4°) de bütün muzlar donar.

Yağışlar baharlarda ve kışın yağmur şeklinde olur. Yine bu bölgenin bir özelliği olarak yazın gök gürültüsü duyulmaz fakat kış yağmurla yıldırımlı, fırtınalı olur. Yağmurlar kısa fasilalarla fakat pek şiddetli ve Selli yağar. Toprak kumlu ve taşlı olduğundan çamur olmaz. Kar yağmaz, don nadiren görülür.

Rüzgarlar, yaz ve kışa göre değişik özellik taşırlar, yazın deniz üzerinden gelen rüzgarlar (Lodos) serin ve ferahlatıcıdır, kuzeyden gelen Poyraz ise sıcak ve kavurucudur. Bazı günler bu kuzey rüzgârı tahammül edilmez bir hal alır, korunmak için kapalı yerlere girilir.

SOSYAL DURUM

A. Nüfus ve iskân: Kazanın genel nüfusu 1950 sayımına göre (13020) dir. 1955 sayımına göre ise (5567) dir. Kaza merkezinin nüfusu 1955 sayımına göre (1642) dir. Bu nüfusun mahallelere göre bölümü ise şöyledir: Pazarcı mahallesi (866), Bakılar mahallesi (345), Kuru mahallesi ise (435) dir. Aynı Belediye hudutları içinde bulunmalarına rağmen bu üç mahalle halkı görgü ve yaşayış bakımından birbirlerinden oldukça farklı olup ayrı birer köy karakterindedirler. Halkın hepsi Türkçe konuşur

Kazada iskân durumunun özelliği vardır. Arazinin dağlık oluşu, üzerinde oturanları dağınık bir yaşayış şekline sevk etmiştir. Geçimleri ta

mamen çiftçiliğe dayandığı için kıyı köylüleri muzluk yapmağa elverişli nerede bir düzlük ve su varsa evini götürüp oraya kurmuş, dağ köylüleri de keza nerede ekime elverişli bir sırt veya yamaç bulmuşlarsa oraya yerleşmişlerdir. Netice olarak halk, suya ve araziye uyarak gelişigüzel bir iskân şekli seçmiştir. Köy Kanununun tarif ettiği şekilde içinden biri birini çaprazlama şekilde kesen, yol geçen, meydanında Okul, Cami ve Köy odası gibi yapıları olan bir köy yoktur. Bu hal ise, köye müşterek menfaat sağlayan hizmetlerin ve tesislerin yapılmasında büyük güçlükler doğurmaktadır. Kaza halkı hiçbir göç hareketi görmemiştir. Yüzyıllardan beri doğup büyüdükları topraklar üzerinde yaşamaktadırlar. 1951 yılında i 30) hane göçmen kazaya yerleştirilmek istenmişse de gelenler burada kalmayarak başka yerlere gitmişlerdir. Bilgi ve görgü mübadelesi bakımından göçmenlerin burada yerleşmelerini sağlamak uygun olurdu.

B. Sağlık Kazada Hükümet tabipliğine bağlı 5 yataklı bir "Muayene ve Tedavi Evinden başka sağlık tesisi yoktur. Modern bir sağlık merkezi yapılması için teşebbüs vardır. Kazaya en yakın hasta hane 50 kilometre uzaklıkta olan Alanya sağlık merkezidir. Ağır hastalar buraya sevk edilir. Günde bir defa posta seferini yapan otobüsten başka muntazam vasıta olmadığından hasta şevkinde bazen büyük güçlüklerle karşılaşılır.

Halk genel olarak sıhhatlidir. Salgın ve mahalli hastalıklar yoktur. Kazada serbest tabip, sağlık memuru ve ebe yoktur. Hükümet tabibinden başka köylerde vazife gören 4 sağlık memuru ile 1 ebe vardır. Ecza hane yoktur. Hükümet tabibine ait bir ecza dolabı vardır.

C. Kültür: Kaza merkezinde 1, Köylerde 19 ilkokul, Merkezde 5 öğretmen, 1 öğretmen vekili, Köylerde 19 öğretmen, 3 öğretmen vekili ve 2 eğitimci vardır. Okulu olmayan 17 köy vardır. Köylerin evleri çok dağınık olduğundan her tarafa uzaklığı aynı olsun diye okullar tam orta yere ve tazen hiçbir ev veya tesis olmayan herhangi bir düzlüğe yapılmıştır. Öğrencilerden her gün gidiş geliş olarak 5 kilometreden fazla yol yürüyenler vardır. Okulun evlerden uzak oluşu, hem okulda ailesiyle oturan öğretmenin hem de gelip gitmek zorunda olan öğrencilerin sızmanmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, ayrıca (devam) üzerine de tesir etmektedir.

Merkezde ve köylerde Ortaokul çağında çok sayıda çocuk vardır. Kazada ortaokul yoktur. Alanya ve Antalya'da Ortaokulda okuyan bir hayli öğrenci vardır. Okumaya olan bu hevesi göz önünde tutan Gazipaşalıların gayretiyle 15.3.1955 tarihinde Ortaokul Yapma ve Yaşatma Derneği kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışma sayesinde 23.Nisan.1956 günü Ortaokulun temeli atılmış ve bugün inşaatın birinci kısmı tamam-

lanmıştır. Çok yakın bir gelecekte inşaatın tamamlanması ile kaza ortaokula kavuşacaktır.

Gene 1956 yılında amacı (Gazipaşa'da Kütüphane Kurma ve Yaşatma) olan bir dernek kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır. Çok kısa bir zamanda gayesi olan kütüphanenin nüvesini teşkil eden bir dolap yaptırılmış ve çok sayıda kitap temin edilerek okuma sevenlerin istifadesine açılmıştır.

Ç. Yaşayış : Halk kanaatkârdır. Bilgi ve görgü noksanlığı sebebiyle daha ileri bir yaşayışı arzu etmez. Bunda muntazam yolların bulunmayışı sebebiyle halkın büyük merkezlerle temas edemeyişinin rolü büyüktür. Nitekim son yıllar zarfında Anamur ve Alanya ile motorlu ulaştırmanın başlaması Gazipaşa'nın diğer merkezlerle temasını ve görgü mübadelesini artırmış, toprak damlı inşaatın yerine sıhhi şartları haiz betonarme inşaat geçmiş, aynı iktisat yerini para ekonomisine bırakmış, tahıl ziraat! yerini bahçe ziraatına terk etmiş, yerli ticaret bir taraftan Mersine diğer yönden Antalya'yı da geçerek İstanbul'a kadar uzanmıştır.

Halk yazın yaylaya çıkar. Bu çıkış yani göç çok meşakkatli olur. Kadınlı erkekli göç kafileleri günlerce yolculuktan sonra yaşamak için hiç de elverişli olmayan yaylalara gelirler. Bazı yaylalar sulak ve çekici ise de çoğu kurak ve taşlıktır. Hatta ot dahi yoktur. Hayvanların yiyeceği de beraber götürülür. Yaylaların hiçbirine vasıta gitmez. At, katır, deve ve merkeplerle yapılan yolculuk tehlikeli ve yorucu geçer. Yolda hastalananlar, doğuranlar ve hatta ölenler bile olur. Bilhassa dışardan gelenler için izahı güç olan bu duruma neden katlandığını halkın çoğu kendi de bilmez. Yalnız, yaylaya gitmezlerse öleceklerine inandıklarını söylerler. Bunun için en yaşlılar dahi sırtında yükü ile günlerce bu yorucu yolculuğa katlanırlar. Yaylaya gitmezlerse ölecekleri hakkındaki inancın kökü de, incelemelerimize göre, şuradan gelmektedir: Vaktiyle buraları tamamen bataklıkmiş. Bundan dolayı sıtmadan her yıl çok sayıda insan ölmüş, öyle ki, herhangi bir surette yaylaya gitmeyip de kıyıda kalan olursa onun muhakkak öleceğine hükmedilirmiş. Fakat Sıtma Savaş Teşkilâtının devamlı ve gayretli çalışması neticesinde sıtma hastalığı tamamen ortadan kalkmış ve hele sıtmadan ölüm tarihe karışmış olmasına rağmen alışkanlık halini almış olan yaylacılık ortadan kalkmamıştır. Mamafih son yıllarda, bilhassa muzculuğun geliştiği bazı kıyı köylerinde yaylacılığın lüzumsuzluğu anlaşılmağa başlanmış ve tek tük de olsa yaylaya gitmeyenler görülmeğe başlanmıştır. Halk yaylada müstahsil olmaktan ziyade müstehlik durumundadır.

Bu itibarla halkın işinin gücünün başında bulunup üretim faaliyetine devam etmesi ve her yıl bir üzüntü kaynağı olan bu yaylacılığa son vermesi uygun olur.

Kazada çok karırlılık yaygın durumdadır. Bu bakımdan, bir babanın muhtelif kadınlardan birçok çocuğu vardır. Bu kadınlardan biri medeni nikâhla erkeğin üzerinde kayıtlı olup diğerleri imam nikâhıyla bağlıdır'. Bu hal, tatbikatta bir erkeğin bir kısmının nesebi sahih bir kısmının ise sahih olmayan çocuklara sahip olması gibi hiç de uygun olmayan durumlar yaratmaktadır. Çıkan af kanunlarıyla (en son 7.2.1956 tarih ve 6652 sayılı kanun) bu vaziyetler düzeltilmek istenmekte ise de kısa bir zaman sonra, izahına çalıştığımız gibi durumlar gene meydana çıkmaktadır.

Çok kardığı doğuran sebeplerden biri yaylacılık dolayısıyla biri evde, diğeri yaylada olmak üzere iş gücü sağlamak bakımından iktisadi ise de asıl sebebin içtimai olduğuna şüphe yoktur. Zira, muhtelif sebeplerle kaza halkının diğer bölgelerle temas ve ilgisi olamamış ve dolayısıyla de babadan gördükleri bu âdeti söküp atamamışlardır. Nihayet diğer bir sebep olarak, meşgale yokluğu ve hayatın yeknesaklığı sebebiyle bir değişiklik isteği olduğunu sayabiliriz. Kültür ve yaşayış seviyesinin yükselmesiyle bu gayrı içtimai halin de ortadan kalkacağına şüphe yoktur.

Kazada içki de fazla kullanılır. Bunun da sebepleri arasında, sıtmaya karşı kinin tesiri yaptığını bundan dolayı kullanmanın alışkanlık haline geldiğini söylerler. Bu iddiada belki hakikat payı vardır. Fakat bugün artık sıtma kalmadığı halde gene içki kullanıldığına göre sebebin daha ziyade içtimai olduğu anlaşılır. Bu sebep de gene meşgalesizlik ve eğlence ihtiyacının başka yollardan giderilememiş olmasıdır, diyebiliriz.

Halk giyim kuşama da pek önem vermez. Bunda daima hayvan sırtında gezmek, fakirlik gibi etkenlerin tesiri olmakla beraber, bilhassa varlıklı köylülerin de giyime riayetsizliği buradaki sebebin de görgü noksanlığı olduğunu ortaya koyar.

Halk yeme hususuna da pek dikkat etmez. Bu bakımdan ihtiyaçları mahduttur. Arpadan yapılan yufka ile keş (yağı alınmış ayranın kaynatılmasıyla elde edilir.) başlıca yiyeceğini teşkil eder. Bunun yanında bal ve harnup pekmezi, meyve ve sebzelerden yapılmış diğer birkaç çeşit yiyecek daha kullanılır. Yılın hemen her mevsiminde sebze ve meyve yetişebilmesine • rağmen ihmal ve bilgisizlik yüzünden bu imkândan da gereği gibi faydalanamamaktadır.

Kaza Merkezi hariç, köy evleri topraktandır. Cam hemen hiç kullanılmaz. Tahta kapaklar bu işi görür. Zira gündüz açılır iklimin

olduğunu yukarda açıklamıştık gece kapanır. Aydınlatma vasıtası olarak da çoğu zaman çıra kullanılır. Petrol lambası yavaş yavaş yerleşmektedir. Bölgenin ormanlık oluşu dolayısıyla yakacak sıkıntısı görülmez.

Emniyet ve asayiş normaldir. Halk kanunlara riayetkardır. Hırsızlık, yol kesme gibi suçlar işlenmez. Memleketimizin her yerinde görüldüğü gibi burada da gayrimenkul anlaşmazlıkları başta gelir. En fazla görülen kız kaçınma olaylarıdır. Fakat hemen izah edelim, bu, kanunun tarif ettiği anlamda zorla, rıza hilafına olan kız kaçırma değildir. Çoğu zaman kızla erkeğin anlaşarak, kızın evini terk etmesi şeklinde görülür. Neticede zabıta ve adliye işe el koyunca ana baba kızın yaşça küçük olması halinde muvafakatlarını bildirirler, ve nikâh muamelesi derhal tamamlanarak kovuşturma durdurulur. Tabii, tarafların ana babaları arasında, vakit ve hale göre, baştan verilmemiş olan meblâğ ödenir, ve olay da böylece kapanır.

Ancak, bu nevi evlenmeler bir pazarlık konusu olduğu zamanki çoğu zaman böyle olmaktadır kanunen suç olmaktan çıksa bile içtimai bir hastalık olarak kalır. Yukardan beri sayıla gelen bu durumların normal düzene girebilmesi için halkın kültür ve yaşayış seviyesinin yükselmesi şarttır.

EKONOMİK DURUM

A. Tarım. Tahıl Ziraatı : Halkın geçimini ziraat teşkil eder. Yalnız çiftçilik karasabanla yapılır. Traktör ve diğer modern vasıtalar yoktur. Hatta pulluk ve tırmık da pek kullanılmaz. Toprak sabanla tırmalanır ve hayvanların çektiği bir ağaçla da sürgülenir. Gübrelemeye de pek önem verilmez. Tahıl ziraatı bu şekilde yapılır ve tabiatıyla pek az verim alınır. Ekimin ekseriyetini arpa teşkil eder. Halkın esas yiyeceğini arpa yufkası teşkil ettiğinden piyasada zaman zaman arpa fiyatının buğdayın üstüne çıktığı görülür, ilk iş olarak karasabanın yerine pulluğu kaymak, gübreleme ve sulama işlerini düzenlemek gerektir.

Meyvecilik: Son yıllarda ve bilhassa kıyı köylerinde bahçe ziraatı gelişmeğe başlamıştır. Kazanın istikbalini teşkil edecek olan bahçe ziraatının geliştirilmesine çalışmak baş amaç olmalıdır. Daha şimdiden Gazipaşa muz İstanbul piyasasında aranır olmuştur. Limon, Portakal, Mandalina, muz bahçelerde toptan satılır. Bu yüzden zengin olanlar vardır. Yine yer fıstığı, susam, keçiyoynuzu, badem., makbul bir ticaret maddesi olmuştur. Son yıllarda antepfıstığı konusu ciddi olarak ele alınmış, ilk mahsul olarak Süne köyünden piyasaya az miktarda mahsul gelmiştir.

Ormancılık: Kaza arazisinin yansından fazlası ormanlarla kaplıdır. En meşhur ormanlar Karatepe ve Mahi ormanlarıdır. Ağaç cinsleri başata çam olmak üzere, katran, meşe, sandal, karaağaçtır. Fakat bu muazzam ormanlar yangınlar yüzünden büyük tahribata uğramıştır. Yazın tahribatın önlenmesi için Orman Teşkilâtı ile İdare el ele verip büyük gayret sarf etmesine rağmen yangınların çıkmasına mani olunamamaktadır. Adliyeyi en fazla işgal eden orman davalarıdır. Kaçak ağaç kesme olayları varsa da tahribatın büyüğünü yangınlar yapar. Yangınların büyük çoğunluğu kasten çıkarılır. Yangınların kasten çıkarılmasından maksat ziraat arazisi açmaktır. Hakikaten ormandan açılan yerden biri iki yıl mahsul alınır fakat daha sonraki yıllarda esasen az olan toprak yağmurlarla derelere ve dolayısıyla denize taşınır, yerinde çırıl çıplak taş yığınları kalır. Tabiatıyla ondan sonraki yıllarda yağmurlar sel şekline girer ve önüne rastlayan arazide ne varsa alır götürür. Gazipaşa'da bugün bu yüzden kum ve çakıl yığını haline gelmiş çok arazi vardır.

Hayvancılık : Bölge dağlık olduğu için hayvancılık önde gelir. Eki fazla beslenen keçidir. Koyuna pek rağbet yoktur. Kasapta kesilen de keçidir. Halk keçi etine alışkın olduğu için koyun, bilhassa dışardan gelenlerin isteği üzerine istisnai olarak kesilir. Büyük baş hayvanlardan inek, öküz ve develere rastlanır. Öküzler çiftlikte kullanılır. Kazaya araba mefhumu henüz girmediğinden yük tamamen develerle taşınır. Binек olarak da başta merkep gelir, az miktarda at ve katır vardır. Hayvan ürünlerinden yağ ve tulum peyniri ticaret malı olarak piyasaya gelir. Diğer hayvan ürünlerinin ticareti yeni yeni gelişmektedir.

Kazada kümes hayvancılığı, ipek böcekçiliği ve arıcılık da az miktarda yapılır.

B. Ticaret : Kazanın ticari hayatı henüz gelişme halinden*. Köylerden gelip ticaret maksadıyla kasabaya yerleşenler çoğunluğu teşkil eder. Bugün faaliyette bulunan 112 esnaf vardır. Toptan hububat ve meyve alım satımı başta gelir. Kaza merkezinde (Cuma) günleri pazar kurulur. Köylerde yalnız Kaldıranda bakkal dükkanı vardır, diğer köyler bütün ihtiyaçlarını kaza merkezinden sağlarlar. Ticari bağılılık Alanya - Antalya vasıtasıyla İstanbul'ladır. Mahdut bazı hallerde Burdur, Denizli, Anamur ve Mersinle de iş yapılır. Ticaretin ağırlık merkezini yaş meyvecilik ile yer ürünlerinden fıstık ve susam teşkil eder. Kazada akaryakıt acentesi veya satıcısı yoktur. Halk ve motorlu vasıta sahipleri bu yüzden çok güçlük çekerler. Yakın bir gelecekte yapılacak olan turistik yolun kazanın ticari gelişiminde büyük rol oynayacağı şüphesizdir.

C. Endüstri: Kaza madencilik bakımından. da oldukça zengindir. Tespit edilen maden cevherleri demir, barit, kurşun, çinko ve pirit olup bunlardan halen Karalar köyündeki barit madeni ile Kâhyalar köyünün Burhan mahallesindeki barit madeni işletilmektedir.

Halk az miktarda ve kendi ihtiyaçları için yerli kozadan çektikleri ipliklerle (İpekli) dokurlar. Bu şekilde elde edilen ipeklilerden erkekler için Frenk' gömleği ve kadınlar için türlü giyim eşyası yapılır. Ayrıca merkezde ve köylerde bilhassa erkeklerin giyimini temin etmek için yün ve pamuktan dokumalar yapılır. Belirttiğimiz gibi bunlar yalnız mahalli ihtiyaçların giderilmesine yararlar, ticaret konusu olmazlar.

Kazada üç hasar vardır. Bunlardan ikisi mazotla birisi su ile çalışır. Su ile çalışan Pazarçıküçüklü köyünde olup Bıçkıcı çayından faydalanılarak işletilir. Kazanın beyaz kömürle çalışan tek sınaî tesisidir. Tabiatıyla küçük çaylar üzerine kurulmuş olan pek basit su değirmenlerini sınaî tesisler arasında saymaya imkân yoktur.

Yaz aylarında çalışan tuğla ve kiremit ocakları vardır. Ancak bunların sayıları zaman zaman değişir. Zira bu işleri meslek edinen kimse hemen yok gibidir. Adeta ihtiyaç sahiplerinin ısrarlı istekleri üzerine faaliyetlerine devam ederler. Devamlı kireç çıkaran ocak da yoktur. ihtiyaç halinde şahıslar tarafından ruhsat alınarak ocak yakılır ve ihtiyaç giderilince kapatılır. Odun kömürü de aynı vaziyettedir. Ekseriya ihtiyaç sahiplerinin teşvikleriyle bazı şahıslarca torluk yakılır ve elde edilen mal satılınca iş de sona erer. Kazada devamlı inşaat olduğundan, her aranıldığında kireç ve tuğlanın bulunmayışı iş sahiplerinde üzüntü doğurur.

Kaplıca : Gevinde köyünde, aynı adı taşıyan derenin içinde gayet şifalı bir mi vardır. Köylüler ve civar halk tarafından öteden beri bilinen bu şifalı suya bilhassa romatizmalılar hayvan sırtında gelirler ve iyi olup yürüyerek giderlermiş. Bu durum ilgililerin dikkatini çekmiş bir yandan numune alınarak tahlile gönderilmiş bir yandan da durum Kaymakamlık kanalı ile Valilik makamına duyurulmuştur. Valilikçe işe el konularak gerekli inceleme ve keşifler yapılmış ve iş tiler Bankasına intikal ettirilmiştir. Bu yıl tiler Bankasından Gevinde köyü muhtarlığına gönderilen 9315 lira 35 kuruş ile şifalı su, kaynamakta bulunduğu dere tabanında şifalı olmayan yabancı suların ayrılarak (Kaptan) yana, açıklığa alındı, önümüzdeki günlerde buraya banyo havuzları yapılacak ve ödenek temin edildikçe de soyunma yerlerini de içine alan modern bir tesis meydana getirilecektir. 1955 yılında şifalı suyun bulunduğu Gevinde köyü imece ile köylerini kazaya giden orman yoluna bağladılar. Bu suretle kaza merkezinden kaplıcaya motorlu vasıta ile gitmek imkân dahiline girdi. Kaplı-

ca (tıpkı Alanya mağarası gibi) hem kazanın önemini arttıracak ve hem de Gevinde köyü için gelişme ve ilerleme imkânlarını sağlayacaktır.

Kazamızda Beyrebucak köyünde bir de şifalı mağara vardır. Beş büyük kompartıman halinde bulunan mağaranın tansiyon düşürücü tesiri Ankara Fizikoterapi Enstitüsü hekimlerince tespit edilmiştir. Mağara bugün için tabii halinde olup üzerinde herhangi bir işlem yapılmamıştır. İlerisi için üzerinde işlenmeğe değer çok önemli bir konudur.

BAYINDIRLIK

Belediye ile ilgili çalışmalar: Kasabanın haritası ve tasdikli imar plânı vardır. Yeni inşaat bu plâna göre yapılmaktadır. Arsa fiyatlarının alabildiğine yükselmesi karşısında Belediyece gerekli tedbirler alınmağa başlamıştır. İlk iş olarak 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanununa göre mâliyeden bir miktar arsa alınarak faaliyete geçilmiştir. Kazada Elektrik yoktur. İller Bankasında projesi müteahhidine ihale edilmiştir. Şimdilik her türlü aydınlatma petrolle yapılmaktadır.

Halk içme suyunu kuyulardan ve tabii kaynaklardan sağlar. Son bahara doğru kaynakların ve kuyuların suları azalır, su sıkıntısı baş gösterir. Şehir suyu projesinin hazırlanmasına iller Bankasınca devam olunmaktadır. Kasabada kanalizasyon yoktur.

Belediyece halkın sebze ve meyve ihtiyacı dikkate alınarak çarşının münasip bir yerine tahtadan yapılmış iki baraka konmuş ve bu işten anlayan kimselere kiraya verilerek ihtiyaç giderilmeğe çalışılmıştır. Bir taraftan da çarşının uygun bir yerinde bulunan inşa halindeki bir bina arsası ile kamulaştırılmış ve derli toplu bir hal yapılmasına başlanmıştır. Kazada kasaplığı meslek edinmiş bir kimse bulunmadığından eline herhangi bir suretle birkaç hayvan geçiren herkes rastgele bir yerde ve zamanda kesim yapardı. Bu hali gören diğer kimseler de aynı zamanda ve yerde başka bir hayvan keserek piyasaya et çıkarırdı. Tabiatıyla alıcı muayyen ve mal fazla olunca belli bir miktardan fazlası satılmaz kesicinin elinde kalırdı. Bu durum ise ertesi gün hiç kesim yapılmamak neticesini doğurur ve ihtiyaç sahipleri müşkül durumda kalırdı. Bunu dikkate alan Belediye rastgele kesimi önlemiş, gerekli imkanları da sağlayarak sıhhi bir kasap dükkanı açılmasını temin etmiştir.

Kazada büyük ve yeni bir hükümet konağı vardır. Nahiye iken, halkın yardımı ile inşasına başlanmış, sonradan Hükümetin yardımı ile inşaat tamamlanarak üstü kapanmıştır. Gene halkın yardımı ile yapılmış iyi bir ilkokul, Orman idaresince yaptırılmış lojmanlı orman bölge şefliği

binası ve Ziraat dairesince yaptırılmış tohum temizleme evi vardır. Ayrıca Belediyenin içinde bulunduğu kendine ait yeni ve kullanılıştı bir binası bulunmaktadır. Ziraat Bankası Ajansı ile P.T.T. kira ile tutulmuş yerlerdedir. Kendi idarelerince müstakil binalar yaptırılması hem servislerin iyi işlemesi ve hem de kasabanın yeni ve modern binalar kazanması bakımından uygun olur. Tarım Kredi Kooperatifi de kira ile tutulan bir yerdedir. Modern bir Kooperatif sarayı yaptırılması için teşebbüsler vardır.

Kazada (Cami Yaptırma ve Yaşatma Demeği) tarafından 1950 yılında yaptırılmış bir cami vardır. Bu, kazanın ilk camisidir. İlk minare de yine aynı dernek tarafından 1956 yılında, adı geçen camiye ilâve ettirilerek hakiki manasıyla bir ibadethane meydana getirilmiştir.

Kazada Kaymakam evi yoktur. Özel idarece yaptırılmasına imkân olmazsa bile Belediye tarafından kullanışlı bir bina yaptırıp bu işe tahsis etmek münasip olur. Bu şekilde belediyeye hem devamlı bir gelir kaynağı sağlanmış, hem de her Kaymakam değişiminde kiralık ev arama derdi ortadan kalkmış olur. Sakin ve kullanışlı bir evde oturmaın memura vereceği iç huzurunun vazife şevki üzerindeki tesiri küçümsenmemelidir. Hele bu, kazanın, kül halinde bütün idaresinden sorumlu olan bir kimse için olursa önemi daha da artar.

Köy yolları ve içme suları : Yukarda da bu konuya ilişildiği üzere, köyler birbirinden ayrı birçok mahallelerden ve hatta müstakil evlerden teşekkül eder. Bu bakımdan herhangi bu köye yol yapmak demek bu bahsettiğimiz mahalle veya evler topluluğunun ortasından veya kenarından geçmek demektir. Binaenaleyh, filan köyün yolu var demek o köye ait bazı evlere yakın yol var demektir. Bu halile dahi kaza köylerinin yarısından fazlasına araba yolu yoktur. Patikalardan gidilir. 1955 yılından itibaren köy kanunundaki hükümler çerçevesinde, köylerde yol faaliyetine ciddi suretle girişilmiş ve kısa zamanda çok iyi neticeler alınmıştır. Vilâyetçe yapılan dinamit ve malzeme yardımı, faaliyetin başarıya ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Bu hızla devam edilirse kısa zamanda daha iyi sonuçlar alınacağı muhakkaktır.

İçme suları : Yukarda izah edildiği üzere evlerin dağınıklığı ve aralarında saatlerce süren mesafeler bulunması dolayısıyla köye müşterek su getirmek de güçleşmektedir. Gerçi bugüne kadar miktarı oldukça yüksek bir yekûn tutan çeşme, kuyu ağızı ve kaptaj ele alınarak tamamen neticelendirilmiş ise de bunlar köylülere filan veya falan mahallenin yahut filanca şahsın suyu olarak kabul edilmiş bu da imece mükellefiyetinin tatbikinde 'sızlanmalara yol açmıştır. Bugün içme suyu sıkıntısı çeken herhangi bir köy kalmamıştır.

TEŞKİLAT (Bugünkü duruma göre)

İç İşleri : Kaymakam, Tahrirat kâtibi, Nüfus memuru, Nüfus kâtibi. Tapu : Tapu sicil memuru (Raporlu)

Tarım : Ziraat : Ziraat öğretmeni, Selektör makinisti,
Orman : 2 Bölge şefi (biri merkezde diğeri Sivas'ta)
6 Bakım memuru, 2 seyis, 2 kâtip, 2 depo memuru 1 ölçü kesim memuru, 1 hat bakıcısı.

Veteriner : 1 Hayvan sağlık memuru.

Özel İdare : Hususi muhasebe memuru, bir gelir kâtibi, 2 tahsildar, Jandarma : Kaza J.K.V. Ütğm., 1 Asb. 1 Uz. Onb. 1 mükellef onbaşı,

34 er.
Maliye : • Malmüdürü, 1 Gelir memuru, 1 Gelir memuru yardımcısı, 1 vergi tahsil memuru, 1 Tahsildar, 1 Veznedar.

Sağlık

kümet Tabibi, 1 muayene ve tedavi evi sağlık memuru (Hasta), 1 Gezici sağlık memuru, 3 köy sağlık memuru, 1 köy ebesi, 1 Sıtma savaş memuru, 2 sıtma savaş sağlık korucusu.

P.T.T.

: Müdür, 1 yaya dağıtıcı, 2 atlı dağıtıcı, 1 hat bakıcısı, Kaladıran köyü acentesi.

Diyanet : Müftü, 1 imam, 1 müezzin.

Meteoroloji : 1 Meteoroloji memuru.

Ziraat Bankası : Müdür, 1 Takip memuru, 1 bekçi.

Tarım Kredi Kooperatifi : 1 Muhasip, 1 kâtip.

Maarif : Maarif memuru, 23 öğretmen, 4 öğretmen vekili, 2 eğitimci.

Askerlik Şubesi : Başkan (Binbaşı), Muamele memuru (Ütğm.),

1 Daktilo.

Adalet : .U.M. 1 Hakim M. (Antalya'da yetkili), 1 sorgu Hakimi 1 Başkâtip (Noter ve icra işlerine de bakar), 3 Zabıt Kâtibi, 1 Mübaşir, 2 Gardiyan.

Belediye : Başkan, 1 Muhasip, 1 Zabıta Memuru, 1 Temizlik Amele®, 1 Kalfa,

il İdaresi Kanununa göre her yıl açılmakta bulunan Nahiye Müdürleri Meslek Kursunun Eylül 958 tarihinde başlayan 13. dönem müdavimlerinden 20 Ağustos 1959 da sona eren imtihan neticesinde Urfa'nın Ovacık nahiyesi müdürü Salih Şeftali oğlu birincilikle, Artvin'in Maçahal nahiyesi müdürü Besim Yavuz ikincilikle ve Artvin'in Siya nahiyesi müdürü Yusuf Kadioğlu üçüncülükle mezun olarak hediyelerle taltif edilmişlerdir.

Mezun olanların isimleri aşağıdadır. Yeni vazifelerinde başarılar dileriz.

DERGİ

Adı ve Soyadı	Nahiyesi	Vilâyeti
Ali Sancar Akın	Müsgebi	Muğla
Kemal Adıgüzel	Ezbider	Sivas:
Zeki Özçelik	Sülüklü	Konya
İsmet Üstel	Yenice Kale	Maraş
Mahmut Tülü	Ağlı	Kastamonu
Hüsnü Güngör	Derinkuyu	Nevşehir
Emin Koç	Hocalar	Afyon
Hüseyin Çıtak	Süloğlu	Edirne
Selâhattin Onat	Kırmit	Adana
Besim Yavuz	Maçahal	Artvin
Cemalettin Kaya	Cuma çay	Ağn
Abdullah Kurtözkür	Sarı Beyler	Balıkesir
Yusuf Kadioğlu	Siya	Artvin
Asım Kavruk koca	Ortaklar	Aydın
Şükrü Ergin	Küplü	Edirne

Adı ve Soyadı	Nahiyesi	Vilâyeti
Mustafa Tansoylu	Yörük	Tekirdağ
Salih Şeftali oğlu	Ovacık	Urfa
Salih Ataç	Kurşunlu	Malatya
H. Basri Menjü	Yağcılar	Balıkesir
Bahattin Türeli	Alıcık	Amasya
Talât Akın	Kilimli	Zonguldak
Kerim Bitekin	Kocaali	Sakarya
Mahmut Mısır	Sum atar	Urfa
Sabri Sönmez	Şıhlı	Samsun
Aziz Oral	Sinekli	İstanbul
Ali Esmer	Derecik	Trabzon
Salih Sezgin	Erkilet	Kayseri
Hâlis Akan	Bedevi	Amasya
Yaşar Şenel	Uğuriudağ	Çorum
M. Nuri Tokmakçioğlu	Ömer Bey	Balıkesir
Hüsnü Kırmımlı oğlu	Kızılca dağ	Antalya i
Eşref Albay	Gireniz	Aydın
Yusuf Taşkın	Çaldır	Burdur
Lütfü Kırılakoğlu	Altın hisar	Niğde
Sabri Ebcim	Danişment	Balıkesir
B. Sıtkı iliktekin	Zir	Ankara
Nazım- Kabak	Dörtdivan	Bolu
Muhittin iskür	Bey çayırı	Çanakkale
Naili 'Mutlu	Babadağ	Denizli

